

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1921.

Andra kammaren.

Nr 35.

Onsdagen den 27 april, f. m.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Föredrogos var för sig och hänvisades till statsutskottet de på kammarens bord liggande motionerna nr 339 och 340 av herrar *Starbäck* och *Holmgren*, nr 341 av herr *Laurén*, nr 342 av herr *Leander m. fl.*, nr 343 av herr *Hansson* i Stockholm, nr 344 av herrar *Kajser* och *Block*, nr 345 av herr *Hansson* i Gårda samt nr 346 av herr *Billqvist m. fl.*

§ 2.

Första sammansatta stats- och andra lagutskottets utlåtanden nr 1 och 2, som nu föredrogos, bordlades åter.

§ 3.

Fortsattes den vid kammarens sammanträde nästlidna gårdag avbrutna föredragningen av andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna; och lämnades därvid enligt förut skedd anteckning ordet till

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

Herr Rydén, som yttrade: Herr talman, mina herrar! I den form, vari frågan om ändring i den fastställda undervisningsplanen för rikets folkskolor föreligger vid behandlingen av utskottets utlåtande här i kammaren, förefaller den ju icke vara av allt för stora principiella eller praktiska mått. I realiteten har frågan emellertid en mycket större vidd. Det torde nämligen vara så — därom finns ingen tvekan — att den petitionsrörelse, som igångsatts i landet och över vilken myndigheterna nu som bäst hålla på att yttra sig, den ställning 1920 års kyrkomöte intog, likasom ock den motion, som här i kammaren är framburen av herr Pehrsson i Göteborg, varslar om att striden om folkskolans kristendomsundervisning visst icke begränsar sig till frågan om timtalet, utan att striden rör hela den stora reform, som genomförts på ifrågavarande område. Framför allt gäller stri-

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

den ifrån deras sida, som drivit fram denna opinionsrörelse, om man skall få tillbaka kristendomsundervisningen i dess gamla gestalt eller man skall bli tvungen att forma in den efter det nya, såsom detta skisserats till sina allmänna drag i undervisningsplanen.

Jag tror därför, att kammaren skall förstå mig, och detta icke bara på grund av hela den serie av angrepp, för vilka dels jag personligen men framför allt denna undervisningsplan under ett års tid varit utsatt — om jag betraktar det som min plikt att taga upp frågan om den nya kristendomsundervisningen uti hela dess vidd, om jag betraktar det som en uppgift att åtminstone försöka att lägga fram de ledande grundtankarna i denna reform och se till, vad som uti det gamla har varit nödvändigt att få bort, för att kunna genomföra en verklig, till djupet gående reformering av kristendomsundervisningen.

Jag vill då till en början erinra därom, att vår svenska folkskola under åtskilliga årtionden har både bland skolans lärare och bland föräldrar och allmänheten blivit utsatt för starkt klander därför att skolans ämnesurval och skolans arbetsmetoder icke varit avpassade efter det praktiska livets behov. Det har anmärkts i fråga om ämnesurvalet i skolan, att man tagit alltför liten hänsyn till vad som är nödvändigt för barnen för deras kommande uppgifter i livet. Man har beträffande arbetsmetoderna med rätta anmärkt, att de varit ensidigt inriktade på minnets utveckling, att utläsning och plugg spelat alltför stor roll i vår svenska undervisning, att skolan brustit i att försöka utveckla barnens tanke- och självverksamhet, att den gamla pedagogiska satsen att i skolan *lära* genom att *göra* har blivit eftersatt. Kraven ha därför samlat sig på att av den gamla bok- och pluggskolan skapa vad vi inom pedagogiska kretsar brukat kalla för *arbetsskolan*.

Jag skall ej gå djupare in på dessa problem. Jag vill bara ställa upp dem som en bakgrund, mot vilka man bör se hela den reform, som man genom folkskolans nya undervisningsplan velat genomföra på detta område, detta även när det gäller kristendomsundervisningen. Man bör komma ihåg att den nya planen för kristendomsundervisningen är en detalj i detta stora arbete för att lägga om undervisningen i våra folkskolor från pluggskolans till arbetsskolans typ.

Jag anser mig vidare böra förutskicka — vad som för resten ligger i öppen dag — att när det gäller att reformera beträffande ett så ömtåligt ämne som kristendomsämnet, så möta synnerligen stora svårigheter. På ingen punkt äro människorna så ofördragssamma som när det gäller religiösa spörsmål; aldrig fasthånga människor så segt vid det gamla som när det gäller dessa ting. På kanske intet annat område gå meningarna så starkt i sär om själva undervisningens planläggning som när det gäller detta ämne. Här diskutera de vuxna frågan: skall det finnas kristendomsundervisning i skolan eller inte? Många anse, att ur religionsfrihetens synpunkt kristendomsämnet bör borttagas, andra återigen förmena,

att kristendomsämnet är det så över alla andra dominerande i vår svenska skola, att det över huvud taget icke kan bli tillräckligt väl tillgodosett. Hur skall man förena dessa motsättningar?

Så också när det gäller stoffet för undervisningen: å ena sidan kräver man, att om möjligt skolan göres konfessionslös, så att ej skolans religionsundervisning blir färgad av en viss bekännelse; å andra sidan kräver man, att kristendomsundervisningen skall läggas strängt dogmatisk i anslutning till inom kyrkan gällande lärosatser. Hur skall man förena dessa motsättningar?

Vidare möta vi motsättningarna beträffande *tiden* för ämnet. Somliga hålla före, att vår förutvarande kristendomsundervisning har haft en oskäligt lång tid. Detta har motarbetat framkomsten av kristet tänkesätt och kristen känsla hos barnen genom det inötande, mekaniserande och ständiga återtagandet av ett och det-samma, som skapat leda hos barnen mot själva ämnet; därför kräves, att tiden skall väsentligt inskränkas. Det påpekas också från den sidan, att det är så många andra för det medborgerliga och praktiska livet nyttiga och nödvändiga ämnen, som måste ha sin tid, och att därför kristendomsämnet icke får breda ut sig mer än vad som är oundgängligen nödvändigt. Å andra sidan har man en riktning, som jag är säker på att det finns åtskilliga representanter för här och var i bygderna, vilken ej ens anser den gamla undervisningstiden i kristendom på 5—6 timmar i veckan tillräcklig. Jag kan nämna att jag sett schemata, som upptaga större antal kristendomstimmar än nyssnämnda, och detta så sent som vid tiden för den nya undervisningsplanens antagande. Hur förena dessa motsättningar?

Jag tror, att man måste konstatera, att vem som än skulle haft att lösa den här föreliggande frågan, skulle ha ställts inför den fullständiga ogörligheten att här ändra någonting utan att väcka strid. Hur man än gör, blir det alltid på något håll missnöje och strid. Så har det varit i alla tider, så långt i allt fall som jag kunnat följa reformer på kristendomsundervisningens område tillbaka, att ingen reform kunnat skapas utan oro och strid, uppslitande strid mången gång inom vårt folk, där man från olika läger har sett så väsentligt olika på det nya.

Jag har därför kommit till den uppfattningen, att, när man skulle skapa om på detta område, det icke fanns någon annan möjlighet än att ordna det nya efter hållbara pedagogiska regler och vissa ledande grundsatser av allmän giltighet. Jag angav dessa ledande grundsatser i mitt yttrande till statsrådsprotokollet, när undervisningsplanen utfärdades. I korthet voro de tre: 1:o Kristendomsundervisningen skall vara så ordnad, att den är lämplig för barn. 2:o Den skall avse att bibringa kunskap om kristendomens uppkomst, innehåll och utveckling, med huvudtyngden lagd på Jesu liv och förkunnelse. 3:o Religionsfrihetens grundsats skall vid undervisningen tillgodoses, så långt detta kan ske i en skola med obligatorisk religionsundervisning. *För det första av dessa krav, för kravet på en för barnen lämplig undervisning i*

1 fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

kristendom, har katekesen fallit. I agitationen mot den nya undervisningsplanen och dess konstitutionellt ansvarige har det framställts så, som om detta avskaffande av katekesen skulle innebära ett verkligt slag mot kristendomen, som om det varit fråga om att avkristna vårt folk, som om kristendomens vara eller icke vara i vårt land hängde på denna lärobok. Katekesens avskaffande har betecknats såsom ett bryskt övergrepp, som stode i strid med vart folks önskan. Det har talats om katekesen såsom en oförlikelig barnabok, som genom århundraden ägt bestånd. Jag tror därför, att jag gör rätt — inte minst med hänsyn till den strid, som helt visst kommer att från vissa håll fortsättas långt efter det vi voterat om dessa motioner här i kammaren — om jag något utförligare går in på det, som för mig står som det viktigaste i den ändring i kristendomsundervisningsplanen, som genomfördes 1919, nämligen att katekesen avskaffades och att kristendomsundervisningen i stället omlades till en närmare anslutning till bibeln.

Jag vill då till en början framhålla, att går man tillbaka genom tiderna, så skall man snart finna, att frågan om katekesens vara eller icke vara såsom barnabok i våra skolor är mycket gammal. Det är mera än 100 år sedan här i landet stod en strid om denna sak. Det var fram emot den tiden, när vårt nya statsskick grundades. Den då gällande av ärkebiskop Svebilius utarbetade katekesen hade av livet och erfarenheten befunnits olämplig, och man hade ansett sig nödsakad vidtagna åtgärder för att åstadkomma en förbättring på detta område. Uppdraget gavs som bekant åt ärkebiskop Lindblom, som också vid 1809—1810 års riksdag i prästeståndet framlade sitt förslag till ny katekes, ett förslag, som sedermera av ståndet antogs. Det bör emellertid för dem, som så starkt hålla på katekesen såsom nästan ett pedagogiskt underverk, framhållas, att redan inom prästeståndet vid 1810 års riksdag, där detta stånd s. k. ekklesiastik-pastoral-utskottet hade att yttra sig över det Lindblomska katekesförslaget, framfördes den anmärkning, som sedan genom mer än 100 år varit huvud-anmärkningen mot en kateketiserande lärobok över huvud, nämligen följande: »Onekligt är även, att en lärobok ställd i frågor och svar mera övar minnet än tankeförmågan och att begreppen säkrare och fastare inskräpas, då ur ett sammanhängande stycke lärjungen själv nödgas taga ut svaren på de frågor en skicklig lärare ur desamma framletat». Lindblom själv varnade i någon mån för alltför långt driven utanläsning. I den »Erinran för Skollärare», varmed han inledde sin katekes, gav han bl. a. den anvisningen, »att icke till utanläsning förelägga barnet något, som det icke, efter sina förmögenheter, begriper samt tillika erkänner såsom sant, nyttigt och användbart i levernet».

Katekesutanläsningen tog, sedan den Lindblomska katekesen fastställdes, stor omfattning. Gång efter annan ser man i början av 1800-talet klagomål i press och riksstånd över den överhandtagande förflackning av kristendomsundervisningen, som framväxt i anslutning till den Lindblomska katekesen. Jag kan nämna ett

exempel från 1833—34 års riksdag. Då väcktes en motion i ämnet i ridderskapet och adeln av den månglärde professor Gustaf Cederschjöld. Han önskade en kristendomsundervisning lagd närmare i anslutning till naturvetenskapen. Han yttrade där: »Katekesen är i avseende på innehållet full av dogmatiska spetsfundigheter, kanhända nödvändiga uti reformationens första tider men numera av ingen nytta och i alla fall föga lämpade efter menige mäns fattning. I avseende på formen tyckas ämnena förekomma i en mindre god ordning, för att rätt kunna fattas och med säkerhet i minnet bibehållas. Dessutom är själva framställningen i frågor och svar helt visst olämplig.» Det stod i prästeståndet den 7 maj 1834 en lång debatt om detta ämne, varvid prästeståndet avvisade reformkraven. Men å andra sidan förenade sig alla de tre övriga riksständen om att redan nu, 25 år efter det den Lindblomska katekesen hade börjat användas, hos Kungl. Maj:t begära uppdrag för prästerskapet att genom särskilda deputerade utarbета förslag till ändringar och förbättringar i katekesen.

Sedan den lagstadgade folkskolan 1842 tillkommit, blevo ropen på att få till stånd en ändring i den kristendomsundervisning, som bedrevs i skolan, allt kraftigare. Sålunda väcktes en motion 1856 av den för alla humanitära strävanden så varmt intresserade godsägaren och publicisten Tersmeden. Hans motion avsåg att få till stånd en förändring i kristendomsundervisningen i ungefär samma riktning, som nu har blivit verklighet. Den gangen avslogs motionen av två av stånden men bifölls av de två övriga. Vid 1859—60 års riksdag blev det en fullkomlig resning av Sveriges bondeklass mot katekesen och katekesutanläsningen. Det var märkvärdigt nog en västgötabonde, J. M. Lundahl i Stenstorp, som anförde denna bonderesning mot katekesen. Han väckte i bondeståndet en motion, som, såsom ofta fallet var med motionerna i bondeståndet på den tiden, var tämligen konturlös i sin avfattning, men vars innehåll och mening var den, att han ville ha till stånd förbud genom lagstiftningsmakten mot all utanläsning av utvecklingen till den då gällande katekesen. Lundahl hade själv tidigare, efter vad han anger i sitt yttrande, varit skollärare. Han var nu bonde. Med honom instämde redan den dag, då motionen väcktes, inte mindre än 45 av bondeståndets ledamöter. Och i 15 anföranden av representanter i bondeståndet från olika delar av landet välsignades denna motion. Motioner i syfte att få till stånd en förbättrad kristendomsundervisning väcktes också inom prästeståndet samt ridderskapet och adeln.

Det är ganska intressant, och det är i viss mån vägledande för vad som händer nu att se vad som hände då. Sedan detta ärende hänvisats till allmänna besvärs- och ekonomiutskottet, lyckades prästerna där åstadkomma ett avstyrkande av samtliga föreliggande motioner. Och när ärendet kom före i prästeståndet, så var det givet, att det blev avslag. Men i de övriga stånden ingrepp personer i olika levnadsställning och representerande, efter vad man kan finna, i övrigt rätt olika uppfattningar i allmänna

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

frågor. De ingrepp samfällt för att få till stånd en utrensning av katekesutanläsningen i våra skolor.

Det skulle föra mig för långt att här lämna citat av hela den rad av tal, som vid dessa tillfällen höllös. Temat i vad som då yttrades och vad som sedermera har anförts mot den undervisning, vi haft i skolorna, var det, att katekesen utgjort en olämplig lärobok, som drivit fram minneskunskap på bekostnad av hjärtats bildning; vi ha haft en undervisning, som hos barnen åstadkommit leda till ämnet i stället för kärlek till ämnet. Icke minst riktade sig vreden under dessa debatter mot den anda, som i skolan skapades — även när det gällde andra ämnen — genom en ohejdad utanläsning. Jag skall icke taga några citat från ridderskapet och adeln samt borgarståndet, ehuru där förekomma åtskilliga intressanta och tänkvärda uttalanden. Men jag kan icke neka mig att i denna kammare återgiva några ord av några talare från bondeståndet, detta därför att bondeståndet verkligen tog i med synnerlig skärpa och förde denna fråga, trots prästeståndets motstånd, ut ur dödvattnet. Jag skall taga ett citat av en bonde från nordligaste Sverige, ett av en bonde från mellersta Sverige och ett av en bonderepresentant från sydligaste Sverige.

Joseph Oscar Almqvist från Norrbottens län yttrade: »Om någonsin yttrandet: 'bokstaven dödar, men anden gör levande', kan tillämpas, så är det i denna fråga. Detta yttrande synes mig vara en profetia icke allenast om katolska religionens andedödande, utanlästa böner, utan ock om den svensk-Lutherska kyrkans all sann kristendom förkvävande utanläsning av den långa och invecklade Lindblomska förklaringen över lilla katekesen. Bägge omhuldas dock troget av dessa kyrkors prästerskap, som icke vilja inse, att folket, oaktat all skicklighet i utanläsning, dock saknar den sanna anda, som alltid är en ovillkorlig nödvändighet för en sann kristendom. Man får därför ej undra, att personer, trängande efter en vidsträcktare upplysning i religionssaker, skilja sig från en kyrka, som icke kan eller vill uppfylla deras andliga behov. Att de ofta bliva bedragna i sin väntan är beklagligt, men ännu beklagligare är det att vårt prästerskap varken självt vill meddela eller låta i skolorna meddela det uppväxande släktet en urförligare förklaring över kristendomens sanningar, än som kan vinnas genom det papegljuka uppreandet av Lindbloms katekes.»

En annan bonderepresentant, som sedermera gjort sig känd i vår riksdagshistoria, var A. W. Uhr från Närke. Han yttrade i en replik till en talare, som förmenat, att man kunde på två å tre år lära sig långkatekesen utantill: »Ja bevars! Jag minnes ett barn, som vid 6 års ålder kunde katekesen ifrån pärm till pärm. Detta hindrade likväl icke att, då det skulle läsa sig fram till sin första nattvardsgång, sådant lät sig göra icke utan stor svårighet. Det man begriper riktigt, glömmar man icke, men, vad man icke begriper, glömmar man lätt.»

Och den i Skåne så högtbetrodde Sven Rosenberg från Kristianstads län förmenade, att »då vi nu i 300 år hållit på med vår

atekesutanläsning, så torde det väl vara på tiden, att man tager ett steg framåt».

Ståndet beslöt med mer än dubbel majoritet att ej, såsom ridderskapet och adeln samt borgarståndet gjort, bara återremittera ärendet och därmed giva utskottet en bakläxa, utan de beslöto att omedelbart kräva, såsom beslutet lydde, »att vid första kristendomsundervisningen så inom församlingen som vid folk- och elementarskolorna endast må användas Luthers lilla katekes jämte nödig bibelförklaring och följaktligen utanläsning av den Lindblomska katekesförklaringen, eller den, som i dess ställe må varda antagen, upphöra och denna i stället blott till ledning för lärare och såsom läsebok för barnen begagnas».

Jag kan icke neka mig att även nämna något om prästeståndets behandling av ärendet vid denna riksdag, därför att denna är så vägledande för vad som sedan har hänt och vad som nu för tiden händer. I prästeståndet voro tonerna helt andra än i de tre världsliga stånden. Visserligen höjdes även där enstaka röster för en reform och bland dem den bekante kyrkoherden Wennerström i Botkyrka, som väckt en motion, avseende att genom pristävlan få till stånd en lärobok i kristendom. Han yttrade om katekesutanläsningen följande: »Detta är alldeles samma metod, som följes, när man lär en papegoja tala. Man upprepar för fågeln en fras så länge, tills den, genom hörseln uppfattad, kan av det läraktiga djuret efterpladdras. Men lika litet, som fågeln vet vad han säger, lika litet vet ett barn vad det läser på ovanbeskrivna sätt. Och vad blir väl den naturliga följderna av en dylik läsning, så vanbedrande för en förnuftig varelse och dock så vanlig, jag hade så när sagt så oundviklig med den nu antagna undervisningsmetoden? Jo, slöhet i förståndet samt avsmak för religionen och dess sanningar. Kunde det då icke vara skäl att under dylika förhållanden våga ett steg, som möjligen kunde förbereda ett bättre sakernas skick?»

Han och hans få meningsfränder talade emellertid för döva öron. Som belysande för ståndets allmänna syn på kristendomsundervisningen må anföras ett inlägg av en kyrkoherde Ternström. Jag förmodar, att här är mer än en, som känner igen hans tankegång från vissa trakter av vårt land. »Man har förgatit», sade han, »att de viktigaste, de väsentligaste kristendomsläror äro trosartiklar, beräknade, icke på att förstås, utan att tros. Vem av oss själva, om han levde i hundrade, ja tusende år och oupphörligt sysselsatte sig med Skrifternas rannsakande, skulle någonsin förstå allt Guds ord? Det är ju ett ord för evigheten: 'ett vatten, däri ett lamm kan vada, men en kamel drunkna', ett hav vars botten intet mänskligt sänklod når. 'Så högt som himlen är över jorden, äro mina tankar över edra tankar', säger Herren. Och gives där icke även i barnens lärobok, i lillkatekesen, sådana trosartiklar, sådana mysterier eller troshemligheter, som äro över, ehuru icke emot förnuftet? Vad äro de tre artiklarna och läran om Sakramenterna annat? Försöke den som kan att begripa eller

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna. få barnen till att förstå, vad det till exempel är, att Jesus Kristus är sann Gud och sann människa i en person; att vattnet i förening med ordet är nya födelsens bad; att brödet och vinet är Kristi sanna väsentliga lekamen och blod o. s. v.?)

(Forts.)

Prästeståndet avskog motionerna, men genom de tre ståndens beslut blev ärendet återremitterat till allmänna besvärs- och ekonomiskskottet. Vid den förnyade behandlingen där bortkompromissades det väsentligaste av vad bondeståndet genom sin stora resning mot katekesläsningen velat åstadkomma. Det blev till slut en kompromiss, rätt så intetsägande, men i vart fall avläts en skrivelse till Kungl. Maj:t mot att katekesutvecklingen finge användas annat än som handledning för läraren.

Den dåvarande ecklesiastikministern greve Henning Hamilton, som inom ridderskapet och adeln uttalat sig emot de väckta motionerna, lade skrivelsen på hyllan. Först efter den de Geerska ministärens tillkomst, då F. F. Carlson blivit chef för ecklesiastikdepartement, togs ärendet upp. Då utfärdades det bekanta cirkuläret till domkapitlen den 12 maj 1865 angående katekesutläsningen. Cirkuläret var så svävande avfattat och till intet förbindande, att det aldrig kom att spela någon praktisk roll. Undervisningen i folkskolan nämndes icke ens med ett ord i cirkuläret. De äldre inom kammaren torde ännu minnas, huru en del seminarierektorer efter dess utkommande framdrovo en rent virtuosmässig katekesdrill vid kristendomsundervisningen.

Den stora bonderesningen mot katekesplugget år 1860, vilken otvivelaktigt hade sin upprinnelse i den religiösa väckelserörelsen kring förra århundradets mitt, kom sålunda genom prästerskapets och de konservativas samfällda ansträngningar att rinna ut i sanden.

Det börjar nu ett nytt skede i historien på detta område. Året 1866 innebar en omvälvning i fråga om våra politiska institutioner. De gamla riksständen försvunno, och den befattning prästeståndet ensamt tidigare haft med vissa kyrkliga ärenden överflyttade på det nyskapade kyrkomötet. Denna institution fick från början en reaktionärare karaktär än det forna prästeståndet. Ledamöterna av prästeståndet hade ej kunnat utses allenast med hänsyn till sin ståndpunkt i de rent kyrkliga frågorna. Då som nu omfattade riksdagens arbete i främsta rummet allmänna lagstiftningsfrågor samt statsutgifternas reglering, och härför behövde även prästerskapet utse praktiskt dugliga och allmänt kunniga representanter. Därför fanns städse inom detta stånd ett antal präster med en vidare syn på även de kyrkliga ärendena. Ståndet hade ock över sig pressen av de tre världsliga stånden, som i en mängd ting kunde fatta bindande beslut mot prästerskapets önskningsar.

Kyrkomötet kom däremot att — enligt mycket underliga valgrunder — utses uteslutande med hänsyn till de kyrkliga frågornas behandling. Församlingen har därför allt från sin första tillkomst haft ett ytterligt ensidigt reaktionärt kynne.

Redan vid det första kyrkomötet, år 1868, upptogs katekesfrågan till behandling. Det skedde i en motion av domprosten

Torén, samma motion i vilken han påyrkade den revision av den Wallinska psalmboken, som nu omsider fört kyrkomötet i konflikt med den stora folkopinionen i vart land. Problemställningen blev nu en helt annan än år 1860. Nu gällde det att skaffa en be-
 kännelsetrogen katekes och en renlärig psalmbok. Folkvreden mot katekespluggen skulle avledas genom att en ny katekes skreves, kortare än den Lindblomska, men också rensad från de pelagianska inslag, som denna ansågs inrymma. Jag nämner inom parentes, att pelagianismen som bekant var en riktning inom den äldsta kristna kyrkan, som starkt betonade de goda gärningarnas betydelse för de kristna, en riktning som tidigt fördömdes av kyrkan. Kyrkomötet var också praktiskt taget enigt om angelägenheten i att få en ny katekes till stånd. En röst lät emellertid skorrande i den höga församlingen. Den kom från ett lekmannaombud för Härnösands stift, en då trettioårig lektor i kristendom vid ett av statens allmänna läroverk, Paul Peter Waldenström. Ett par små brottstycken ur hans anförande i den form det återgives i dåtida kyrkomötesprotokoll må bringas i erinran. Han yttrade bl. a.: »En allmän klagan över langkatekesen förspordes över hela landet. Och vidare, manne vi här i landet endast skola oupphörligt reparera och lappa det gamla, utan att någonsin sätta något nytt och dugligt i stället för det gamla och odugliga? Manne det ej vore bättre, att då odugligheten är bevisad, helt och hållet riva ned, då man har en fast grund att bygga på?» Och litet längre fram yttrade han: »Då det vore fråga om kristendomsundervisningen, vore det enda, man hade att fästa sig vid, kunskap i kristendom och det sätt, varpå denna kunskap bäst kunde vinnas, ej vid något annat. Man borde ock lägga vikt vid skillnaden emellan utanläsning och minneskunskap, komma ihåg att det som ej läses utan till ofta kommer både förståndet och hjärta till godo.»

Det dröjde fyra årtionden efter detta Waldenströms inlägg i kyrkomötet, innan han fick återkomma dit. Då gällde ett av hans främsta inlägg återigen katekesen, visserligen icke den Lindblomska utan den ur barnaundervisningens synpunkt vida omöjligare, som under mellantiden drivits fram till antagande.

Jag skall emellertid ej gå händelserna i förväg. 1868 års kyrkomötesskrivelse i katekesfrågan föranledde tillsättandet av en kommitté, som avlämnade sitt förslag till 1873 års kyrkomöte. Efter två dagars debatt förkastades detta förslag med 22 röster mot 33. Efter tredubbla voteringar, därvid i en även den förseglade sedeln fälde utslaget, antogs med 28 röster mot 25 ett av biskop Björning framställt skrivelseförslag om att förslaget måtte överses och omarbetas.

Genom dessa många voteringar kom kyrkomötets slutliga skrivelseförslag att närmast av en ren slump inrymma några ord mot ett katekesförslag, grundat på en allt för starkt dogmatisk framställning och saknande oumbärliga tillämpningar i etiskt avseende. Debatten låg emellertid efter helt andra linjer. Och den kommitté, som tillsattes för att till nästa kyrkomöte utarbeta det

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

I fråga om kristendomsundersökningen i folkskolorna.

(Forts.)

definitiva katekesförslaget, fick i kyrkomötets nye ordförande, ärkebiskop Sundberg, och hans medarbetare just ingen sammansättning, som gav förhoppningar om mindre dogmatik och mera etik i den blivande katekesen.

Kom så 1878 års kyrkomöte och därmed det Sundberg-Bringska katekesförslaget. Det var från början klart, att förslaget med några mindre ändringar skulle gå. Enstaka invändningar gjordes visserligen även från prästerligt håll, bl. a. av biskop Björck, som sökte få in litet mera av etiska moment i katekesutvecklingen, men allt, som prästerliga avdelningen motsatte sig, blev av kyrkomötet avslaget. Träffande karakteriserade en av mötesmajoritetens talare ställningen sålunda: »Den väsentligaste anmärkning, man gjort mot Lindbloms förklaring av Luthers lilla katekes, har väl varit, att densamma, med avseende å själva bekännelsen, gav anledning till någon tvekan eller osäkerhet, varemot man enhälligt uttalat den mening, att det nu föreliggande förslaget är fullkomligt bekännelsetroget, och ingen anmärkning av de många, som här blivit gjorda, har i detta hänseende blivit mot förslaget framställd.»

Nej, man hade fått en bekännelsetrogen katekes! Men vad som saknades i den nya, det pekade några lekmanaledamöter på.

Sålunda yttrade rådmannen och riksdagsmannen Torpadie från Kalmar: »Jag vill icke dölja, att jag från min ståndpunkt saknar i det föreliggande katekesförslaget åtskilliga bland de etiska element, vilka innehållas i den Lindblomska katekesen.»

Dalabonden Liss Olof Larsson, som erkände behovet av en ny katekes, yrkade avslag, då han fann det föreliggande förslaget vara behäftat med sådana brister, att han hellre ville »låta det bliva vid det gamla än att taga ett nytt, som det antagligen på en lång tid skulle bliva svårt att vinna någon ändring uti.»

En av de mest vördnadsbjudande bonderepresentanter, som Skåne under det förra århundradet sände till riksdagen, nämligen Ola Jönsson i Kungshult, kunde ej heller sjunga det nyas odelade lov. Han yttrade bl. a.: »Man väntade sig av det nya förslaget stora fördelar, men jag får säga, att förhoppningarna om dessa fördelar hava för mig betydligt minskats, sedan jag tagit kännedom om förslaget. Det kan icke nekas, att den vinst, som skulle uppkomma därigenom att detta katekesförslag är kortare än den Lindblomska förklaringen, bleve ganska ringa. Något kortare, och kanske icke så obetydligt, är det visserligen, men det är i alla fall för vidlyftigt, och förhållandet blir att det som hittills föranleder ett mångfaldigt katekiserande. Först läser man Luthers katekes, sedan förklaringen däröver, och så kommer ytterligare den förklaring skollärarna göra över denna förklaring, ty det är en sanning, som var och en, som bevistat en examen i folkskolan, måste erkänna, att skollärarna hava en synnerlig benägenhet att förklara förklaringen. Varifrån de få denna benägenhet, om det är vid seminarierna eller icke, det vet jag ej, men säkert är att det går för vida med detta förklarande. När barnen sedermera

läsa för prästen, skall han ytterligare giva förklaringar, och det blir på detta sätt ett ofantligt utanläsande.»

Landshövding Curry Treffenberg, ridderskapets och adelns temperamentsfulle talare år 1865 mot det nya representationsskicket, gjorde energiska ansträngningar att förhindra utanläsning av den nya katekesutvecklingen. Han försökte avpressa de ledande kyrkomännen ett klart besked om deras avsikter i detta hänseende, då han bl. a. yttrade: »Jag vet naturligtvis icke om det skett med eller utan avsikt, men det är dock vissa symtom, som göra att jag misstänker meningen verkligen vara den, att den nya läroboken skall läsas utantill liksom förut Lindbloms katekes. Jag erinrar mig nämligen mycket väl, hurusom under debatten i katekesfrågan vid förra kyrkomötet man hörde allmänt uttalas den åsikten, vilken jämväl av det utskott, som behandlade min motion i frågan, uttryckligen uttalades, att utanläsning av ensamt Luthers lilla katekes vore otillräcklig för att grundlägga en ändamålsenlig kristendomsundervisning. Detta är det ena skälet varav jag sluter, att även den nya katekesen är ämnad till utanläsning. Det andra skälet är, att i den nya läroboken finnes använd den för utanläsningen särdeles inbjudande och för makliga lärare särdeles bekvämliga frågeformen. För mig vill det synas, som vore det nya katekesförslaget ett olyckligt mellanting, på det sätt nämligen, att boken är för lång, om meningen är att den skall läsas utantill, men för kort, om meningen är att den skall huvudsakligen utgöra en vägledning för religionsläraren.»

Något klart besked i ord fick han visserligen icke. Men voteringen om hans motion gav svar på tal. Fastän biskop Landgren och teologie professor Skarstedt jämte ett antal lekmän understödde honom i debatten, avslogs den med 44 röster mot 14.

Kyrkans ledande män hade segrat både i fråga om katekes och katekesutanläsning. Den 11 oktober 1878 stadsfäste Kungl. Maj:t den nya katekesen. *Alla de önskningsar, som så enträget framburits av den svenska bondeklassen om att få en damm satt mot katekespluggen, voro för långa tider grusade.*

Det må nu tillätas mig att parentetiskt säga några ord till jämförelse mellan innehållet i den nya och den gamla katekesen. Man hade tidigare på prästerligt håll klagat över den Lindblomska katekesens »vacklande i läran», samtidigt som den nya betecknats såsom »fullt bekännelsetrogen». Undersöker man saken närmare, finner man, att anmärkningarna mot den Lindblomska katekesen främst riktade sig emot — likasom i fråga om vissa psalmer i Wallins psalmbok — pelagianska inslag i katekesutvecklingen. Dygd och goda gärningar hade fått för stort utrymme i denna barnabok.

Jag skall anföra ett par exempel.

I den Lindblomska katekesen fanns ett stycke nr 80: »Vad nytta medför arbetsamhet?» Svaret lydde: »Arbetsamhet befördrar hälsa och välstånd, hindrar många tillfällen till synd, hjälper oss att emotstå onda begärelser, bidrager till tröst och sinnesstyrka under motgången.» Detta stycke ansågs vara pelagianskt och ströks,

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

Forta.

ehuru det ännu i denna dag torde med sin djupa levnadsvisdom bevaras i vårt folks minne på många håll.

Jag skall anföra ytterligare några korta exempel på skillnaden mellan gammalt och nytt. Det fanns i den Lindblomska katekesen ett stycke, nr 222: »Huru visar sig tron, sann och levande?» »När hon är verksam i kärlek, dygd och goda gärningar.» Mot-svarande stycke, nr 152, i den Sundberg-Bringska katekesen svarar på frågan: »Huru visar det sig, att människan har liv i Kristus?» Svar: »Att människan har liv i Kristus visar sig därigenom, att hon i sin Frälsares efterföljd villigt lyder Guds bud och icke uppsåtligt syndar.»

Jag tror herrarna själva kunna döma, vilket som barnen bäst kunna begripa, och om karaktären av de ändringar, som skedde.

Ännu ett exempel vill jag nämna, det är hämtat från det svåraste område, som funnits inom kristendomsundervisningen, nämligen det som avser nattvarden. Det fanns i den Lindblomska katekesen ett stycke, nr 362, som svarar på frågan: »Huru skola vi bereda oss till den heliga nattvarden?» Svaret lydde: »Vi skola pröva oss själva och eftersinna, 1 om vi hava en rätt ånger över våra synder; 2 om vi tro att Gud, för Kristi skull, dem förlåter och det bekräftar genom den heliga nattvarden; 3 om vi bära ett försonligt hjärta till alla våra ovänner; 4 hava ett allvarligt uppsåt att bättra vårt leverne.» I den nya katekesen blev det i stället ett stycke, nr 266, som lyder: »Vad böra vi iakttaga till undvikande av ovärdig nattvardsgång?» »Vi skola under bön till Gud pröva vårt hjärta och vår vandel efter hans ord.»

De anförda exemplen må vara nog för att visa den allmänna tendensen i 1878 års katekesrevision. Det är möjligt, att utrensningen av stycken med ett allmänt förnuftigt och mera allmänt kristet innehåll skapade en dogmatiskt renlärig katekes. Men att det nya innebar någon förbättring för barnaundervisningen, kan ingen tro, som med oförvillat omdöme vill pröva saken. Jag vidhåller här, vad jag flera gånger tidigare i den allmänna diskussionen uttalat: den Sundberg-Bringska katekesen innebar i viktiga avseenden en väsentlig försämring ur kristendomsundervisningens synpunkt mot den gamla Lindblomska långkatekesen. *Kyrkans reaktionärer hade hemfört segern under en gest utåt, att de gått med på en efterlängtd reform.*

Den nya katekesen mottogs bland vår allmoge på många håll med stor misstro. Jag minnes detta från min egen tidigaste barn-dom. Då prästerna emellertid segrat i striden och följaktligen de ej hade anledning att iscensätta och organisera opinionsrörelser mot det nya, förekom denna gång ingen samlad agitation i stor stil, såsom vi blivit vana att sedermera se vid varje tillfälle, då en verklig förbättring genomförts å kristendomsundervisningens område.

Folkskolans lärare sökte på lojalaste sätt undervisa enligt den nya katekesen. Prästerna använde i stor utsträckning sin maktställning som skolrådsordförande för att befordra katekesutanläs-

ningen. När jag tänker på den undervisning, som under dessa den nya katekesens första år kom mig personligen till del av en vördad och i övrigt skicklig lärare i min hemsockens folkskola, då rinner mig i minnet biskop Agardhs karakteristik av 1850-talets katekesläsning: »Både frågor och svar äro överlästa såsom rollerna vid ett skådespel. Läraren har sin roll att framsäga, lärjungen sin; men för säkerhets skull behåller läraren boken för att tjäna till suffför både för sig och lärjungen. När ett ord i det inlärdade stycket blivit av lärjungen glömt, så tiger han tvärt, och det ända intill dess läraren tillviskar detta ord, då åter ordströmmen kommer i gång, uti vilken detta ord utgjorde liksom en fördämning. En del lärare göra sig icke ens besväret att sufflera det glömda ordet, utan skickar lärjungen helt enkelt tillbaka att läsa omigen hela stycket för det han glömt ett ord. Det är otvivelaktigt, att ett sådant lärosätt icke blott binder begreppet vid ord, utan borttager även den vördnad, varmed kristendomslärorerna borde uppfattas.»

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

Jag vädjar till många av Er mina herrar i denna kammare: känner Ni igen kristendomsundervisningen sådan som den här är skildrad?

Förhållandena vid folkskoleseminarierna voro mångenstädes ännu i slutet av 1800-talet i här berörda avseende helt enkelt fruktansvärda. Hela kristendomsundervisningen var alltfjämt inriktad på utanläsning av katekesen, på ett begreppsmässigt sönderdelande av lärostoffet, vilket drivits till det rent otroliga. Vid sidan av biskop Billings och seminarierector Norléns katekeshandböcker förekommo digra s. k. luntor, anteckningar efter vederbörande kristendomslärares lektioner, som mot ganska dryga avträdesbelopp gingo i arv från den ena lärjungegenerationen till den nästa, och vilkas ordagranna inpluggande alltid tillförsäkrade sin ägare ett gott kristendomsbetyg. Den, som har intresse för att se huru ett av dessa monstra till handledningar såg ut, hänvisar jag till en liten broschyr om »Vår seminarieundervisning», vilken för cirka femton år sedan utkom och hade en ung Göteborgslärare, numera ledamot av denna kammare, till författare.

När man tänker tillbaka på allt detta elände, som sedermera återspeglat sig ute i folkskolan vid våra barns undervisning i kristendom, så förundrar man sig icke över att kraven på en genomgripande reform, trots allt prästerligt motstånd, snart ånyo vuxo sig starka.

Under 1880-talet var det visserligen tyst kring katekesfrågan. Man prövade det nya och samlade sina erfarenheter. Men på 1890-talet kom frågan på nytt upp.

Två motsatta strävanden gjorde sig gällande. Å ena sidan finna vi de ledande statskyrkomännen, som arbeta på katekesväldets befastande. Sålunda motionerade biskop Billing vid 1893 års kyrkomöte i anslutning till en kungl. skrivelse om ändring i kyrkolagens 1:a §, att Luthers stora och lilla katekes skulle erkännas såsom »förklaring av svenska kyrkans lära», en motion som i något modi-

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

fierad form kyrkomötet gjorde till sin. Lagförslaget förföll visserligen genom riksdagens bestämda hållning, men tendensen är uppenbar. Och vid 1898 års kyrkomöte beslöts en skrivelse till Kungl. Maj:t om ett komplement till 1878 års katekescirkulär, däri anbefalldes, att Luthers stora katekes skulle användas såsom läsebok, »att därigenom», som det heter, »lilla katekesens enkla och praktiska förstånd desto säkrare måtte komma till sin rätt». Må vara att motionären i detta fall var den för kristendomsundervisning i Luthers anda svärmande domprosten Pehr Eklund — motionen togs omhänder av andra, som hade klart för sig vad den kunde användas till, och skulle helt visst, därest den ej av regeringen lagts på hyllan, kommit att verka till ytterligare förvärande av barnaundervisningen i kristendom.

Jämsides med dessa strävanden inom kyrkomötet framväxte utanför dess krets kraven på en för barnaundervisningen bättre avpassad lärobok i kristendom. Lärarna vid våra folkskolor funno snart, att de med 1878 års katekes kommit ur askan i elden. Och inom vårt folk levde nu som vid förra århundradets mitt vid sidan om kyrkan en stor religiös rörelse, som samlat sig kring kättaren vid 1868 års kyrkomöte P. P. Waldenström.

De frireligiösa vände sig med styrka mot skolans och kyrkans bokstavskristendom och krävde katekespluggets avskaffande.

År 1903 hade dessa stämmor vunnit en sådan styrka, att riksdagens båda kamrar på motion av Fridtjuv Berg beslöte en skrivelse till Kungl. Maj:t om åtgärder för den år 1878 antagna katekesutvecklingens ersättande såsom lärobok med en ny efter barnålderns mottaglighet och behov avpassad handledning i den kristna tros- och sedeläran.

Ärendet förelades 1903 års kyrkomöte. De ledande prästerna sökte till en början att på nytt fuska bort detta reformkrav genom att förorda »en varsam revision» av 1878 års katekes. Det visade sig emellertid, att man ej kunde komma undan opinionen ens inom kyrkomötet för så billigt pris. Män som teologie professor Frans August Johansson, biskop von Schéele, kyrkoherden i Klara doktor Strandell, den gamle bergfast konservative förstakammarledamoten lektor Säve m. fl. krävde i värtaliga och bestämda ordalag anslutning till riksdagens beslut. Inför denna situation måste »den varsamma revisionens» vänner sträcka vapen. Men de passade på att förbinda sin anslutning till riksdagens beslut med den förklarande förutsättningen, »att Luthers lilla katekes allt framgent borde förbliva underlaget för ungdomens undervisning i kristendom». Villkoret blev, som vi få se, ödesdigert för hela arbetet på en ny lärobok för kristendomsundervisningen.

Uppdraget att skriva den nya läroboken lämnades professor Johansson, som säkerligen ägde viktiga förutsättningar för det samma. Han misslyckades. Det förslag, som han framlade, utdömdes från alla håll.

Frågan togs ånyo upp vid 1908 års kyrkomöte, och vid detta tillfälle var Waldenström efter sin 40-åriga bortovaro åter med i

kyrkomötet. Hans stora tal den gången mot katekesen innehåller sådana sanningar, att varje människa med oförvillat omdöme måste instämma i desamma. Jag skall återkomma till den saken. Han höll da sitt stora räfst- och rättartal mot katekesen. Kyrkomötet skärpte emellertid nu sitt krav på Luthers lilla katekes såsom underlag för den begärda handledningen därhän, att den »både i fråga om innehåll och tankegång» skulle bli ledande.

Så tillsattes 1911 den s. k. katekesnämnden. Den bestod av teologer och skolmän, framstående kyrkans män och pedagoger. Meningen var att försöka genom fri tävlan mellan olika författare få till stånd en ny lärobok i kristendoms-kunskap. Nämnden skulle pröva de förslag som framkommo, och under årens lopp utarbetades här i landet en hel rad nya katekesförslag, som underställdes katekesnämndens prövning. Men alla utdömdes, och nämnden fick till slut själv i uppdrag att skriva en ny katekes. De båda härvid mest verksamma männen i denna nämnd torde hava varit de nyss utnämnda biskoparna Rundgren och Einar Billing, som förmodligen gjorde, vad de kunde, för att få fram något nytt. Det nya förslaget förelåg år 1917 i arbetet »Vår kristna tro». Jag tror, att den pedagogiska världen sällan varit så enstämmig i att uttala sitt avstyrkande omdöme som i detta fall.

Under tiden växte i riksdagen och bland folket den övertygelsen, att man icke kunde lösa kristendomsundervisningen på det sätt, kyrkomötet tänkte sig. Man började komma underfund med att det som utgjorde så att säga blacken om foten vid alla dessa strävanden att få till stånd en ny lärobok i kristendom var just Luthers lilla katekes. Det var den som omöjliggjorde denna uppgift, och denna växande opinion tog sig också uttryck i en motion, som väcktes vid 1915 års riksdag i denna kammare och som också i huvudsak av kammaren bifölls. Där i påyrkades, att undervisningen i kristendom komme att grundas på bibeln eller i särskilda läseböcker sammanförda bibeltexter, utan användande av dogmatiska läro- eller läxböcker. Beslutet utvisar, att kammaren omsider kommit till klarhet om omöjligheten att bygga kristendomsundervisningen på Luthers katekes och att riktiga vägen är att gå direkt till bibeln. Och år 1919 yttrade andra kammarens första tillfälliga utskott i sitt betänkande angående avskaffandet av katekesundervisningen i skolorna de bekanta orden: »Dessutom torde Kungl. Maj:t vid fastställandet (av ny undervisningsplan) möjligen finna skäl att helt utesluta katekesen som lärobok.» Detta uttalande gick kammaren ingalunda spärlöst förbi. En rätt omfattande debatt fördes, därvid yrkande framställdes om ogillande av motiveringen. Kammaren beslöt emellertid med 121 röster mot 63 att godkänna utskottets utlåtande. När Kungl. Maj:t några månader senare avgjorde ärendet, följdes den av kammaren givna anvisningen, katekes-cirkulären upphävdes för folk- och småskolornas vidkommande, Luthers katekes avskaffades som lärobok i dessa skolor, och Jesu förkunnelse blev det centrala i kristendomsundervisningen.

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

Jag har lämnat denna omfattande redogörelse för katekesstridens olika skeden genom något mer än ett århundrade för att visa, huru det förhåller sig med de många beskyllningar, som mot mig framställts för att ha förfarit bryskt eller överrumplande. Här har under nära 100 år stått en stundom öppen, stundom tyst, men alltid permanent strid mellan ortodoxa präster och svensk menighet om katekes och katekesutanläsning. När denna strid såsom på 1850-talet tog sig så mäktiga uttryck, att den ej kunde öppet negligeras, så förstodo prästerna att för ögonblicket skickligt böja undan för folkvreden för att snart åter gäcka folkviljan genom ett än kraftigare grepp över kristendomsundervisningen på barnastadiet. Konservativa ecklesiastikministrar ha städse funnits beredvilliga att i detta avseende gå de härskande statskyrkomännen till mötes. Så skedde 1865, då ett katekescirkulär, som snarast förvärrade tillståndet, kom som svar på bondeståndets resning mot katekesutanläsningen. Så 1878, då folkkravet på en förnuftig katekesutveckling besvarades med den mest dogmatiska och för barnaförståndet svårfattliga, som någonsin funnits i vårt land. Så 1903, då riksdagen begärde en för barnåldern avpassad handledning i den kristna tros- och sedeläran och kyrkomötet svarade med att ovägerligen sammanlänka den med lillkatekesens innehåll och tankegång. Så ända in i det sista, då 1918 års för helt andra ändamål sammankallade kyrkomöte begärde, att denna fråga skulle lösas genom en revision av 1917 års ur pedagogiska synpunkter fullständigt omöjliga katekesförslag.

När folk och skola begärt betingelser för en levande kristendomsundervisning i våra skolor, ha de ledande inom vår kyrka svarat med katekes, om möjligt mera katekes. Stenar i stället för bröd! Jag skulle ha svikit min plikt mot Sveriges barn, om jag icke tillrätt Kungl. Maj:t att omsider taga bort denna barnaplåga genom sekler.

Naturligtvis var jag beredd, att detta beslut här och var skulle framkalla ledsnad. I somliga delar av vårt land fasthålla särskilda befolkningslager med stor konservatism allt gammalt. Det har i alla tider varit ogörligt att genomföra reformer på det religiösa området, utan att sorg vållats hos en och annan, som med kärlek omfattat gamla välkända uttryckssätt och kristendomsböcker, såväl när det gäller bibelöversättning som psalmbok och bönbok etc. Men det kan väl inte hjälpas. Livet visar, att även det nya kan bli kärt, när man får stifta bekantskap med det.

Vad särskilt Luthers lilla katekes beträffar, tror jag, att upplysning om den verkliga behandlingen av den svenska varianten av skriften i fråga skall skingra åtskilligt missförstånd. Luther själv skildrar lillkatekesens tillkomst i följande ordalag: »Det beklagansvärda tillstånd, varuti jag under mina visitationer sett folket vara, har tvingat mig att utgiva denna katekes. O, min Gud, vad har jag icke sett för elände! Folket, ja till en del sockenprästerna hava så ringa begrepp om kristendomen, att jag blyges att omtala det. Men huru skall jag dölja det? De äro

icke bättre än oskäligen djur. Vad skolen I svara Kristus en gång, I, som av Gud fått edert heliga kall? I ären skulden till detta elände.» Luther avsåg icke att med sin katekes skapa någon kyrklig bekännelseskraft. Han sade: »Jag önskar icke, att mina böcker skola användas längre än detta århundrade. Gud skall framdeles sända sina arbetare, såsom han alla tider gjort.» Luther skrev sin katekes på en tidpunkt, da han ännu delvis kvarstod på romersk-katolsk ståndpunkt. Den svenska upplagan av Luthers lilla katekes upptager visserligen endast fem huvudstycken och två sakrament, men Luther själv hade i sin katekes sex huvudstycken och tre sakrament. Det femte huvudstycket handlade om bikten. Augsburgiska bekännelsen förklarar uttryckligen bikten vara ett sakrament. Och i Augsburgiska bekännelsens försvar heter det, att det vore gudlöst att ur kyrkan taga bort den enskilda avlösningen.

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

Jag har ej haft tillfälle att utröna, när den svenska kyrkan begick »gudlösheten» att stryka Luthers femte huvudstycke och det tredje sakramentet. Måhända har det skett, såsom i den djupaste stillhet höll på att ske vid 1920 års kyrkomöte, då en annan del av Luthers lilla katekes föreslagits att försvinna.

Som vi litet var torde minnas, avslutas första huvudstycket i Luthers lilla katekes med frågan: Vad säger nu Gud om alla dessa bud? varpå följa de bekanta lagens slutord: Jag, Herren din Gud, är en stark hämnare etc. Till dessa hade Luther fogat frågan: Vad är det? varpå svaras: Gud hotar att straffa alla dem etc. Denna Luthers förklaring föreslogs av evangeliebokskommittén att strykas ur katekesen. Om utslutningen i fråga yttrade evangeliebokskommittén: »Förklaringen till slutorden har såsom beredande svårigheter vid undervisningen utgått.» Punkt och slut. Så enkelt går det till att justera Luther, när revisionsraseriet griper vissa av våra statskyrkomän. Man bara gör en undrande fråga: Varför fick så mycket annat i lillkatekesen stå kvar, som också bereder svårigheter vid undervisningen?

I detta sammanhang kan jag ej underlåta att påpeka evangeliebokskommitténs framfart även i övrigt med Luthers lilla katekes. Om herrarna vilja göra sig besvär med att slå upp den nya evangelieboken — jag har ett exemplar med mig och skall gärna senare i dag ställa det till förfogande —, så undrar jag, huru många som skola känna igen Luthers lilla katekes. Tag till exempel det gamla inledningsstycket till fjärde huvudstycket: Vad är döpelsen? Det kunna vi förmodligen alla: »Döpelsen är icke blott vatten utan ett vatten förordnat genom Guds bud och förbundet med Guds ord.» Jämför det nya: Vad dopet är. Svaret lyder, jag skall sakta uppläsa det: »Vi ösa vatten över den som döpes. Men dopet är icke bara vatten. Utan dopet är att ösa vatten över en människa, därför att Gud själv har befallt det, och därför att vi tro på det ord och löfte, som Gud har förenat med dopet.» Professor Linderholm betecknade för några dagar sedan denna text som rena pekoralet. Jag nödgas medgiva, att han har rätt. När

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

jag ser den här föreslagna svenska avarten av Luthers katekes, börjar jag på allvar undra, om man gör rätt i att sätta den i händerna på barn såsom — för att citera undervisningsplanens ord — ett historiskt uttryck för Luthers uppfattning av kristendomens huvudstycken. Det börjar på att bli en betänkligt förvanskad Luther, som möter oss i den av evangeliebokskommittén givna svenska dräkten.

Innan jag slutar kapitlet om katekesen och kristendomsundervisningen, vill jag till sist uppställa spørsmålet: Varför har det visat sig omöjligt att skapa en för barn lämpad lärobok med förankring i Luthers lilla katekes? Jag anser det nämligen till fullo ådagalagt, att denna uppgift är olöslig. Vi må i det hänseendet komma ihåg, att kyrkans yppersta krafter i mer än hundra år hållit på med arbetet. Otaliga katekesförslag — säkerligen hundratalet, om enskilda försök medräknas — ha under detta århundrade sett dagen, och alla ha befunnits misslyckade. Många kommittéer av biskopar och biskopsämnen ha nött sina hjärnor med uppgiften, men ingen har lyckats. Årkebiskop Lindblom var otvivelaktigt ett snille, men hans katekes utdömdes. Hans efterträdare Johan Olof Wallin skrev också en katekes. Han förmodade skänka vårt folk en psalmbok, som i sin oförlikneliga skönhet skall leva genom tiderna. Men en katekes, som höll måttet som barnabok, kunde han ej skapa. Ej heller den högt begärade man, som nu intager platsen som primus inter pares, gav oss något för barnaundervisningen användbart i sin eljest i flera hänseenden förtjänstfulla bok: »Levnaden, tron och bönen».

Varför ha de alla misslyckats? Jag sökte besvara den frågan i mitt yttrande till statsrådsprotokollet vid undervisningsplanens utfärdande den 31 oktober 1919 sålunda: Lillkatekesens »innehåll går delvis vida över barns fattningsförmåga, dess uttryckssätt äro i stora delar främmande för barn, och det kan ifrågasättas, huruvida framställningen i vissa avseenden står i full samklang med en upplyst kristen åskådning i våra dagar.

Hur skall man till exempel kunna få ett barn att fatta ett stycke som detta — lydelsen är evangeliebokskommitténs allra modernaste: »Vad dopet betyder för oss varje dag vi leva: Dopet betyder, att den gamla människan i oss skall genom en daglig ånger och bättring dödas och begravas med alla sina synder och onda lustar. I stället skall den nya människan dagligen uppväckas och uppstå. Hon skall leva inför Gud i evig rättfärdighet och helighet.» Jag måste instämma i vad Waldenström yttrade 1908, nämligen att man kan lika gärna tala arabiska för barnen. Jag skulle också kunna taga flera exempel. Jag tager till exempel begynnelseorden av Luthers förklaring till andra trosartikeln: »Jag tror, att Jesus Kristus, sann Gud, född av fadern i evighet, och tillika sann människa, född av jungfru Maria, är min herre.» Vart tro herrarna, att man kommer, när det gäller att lära barn att förstå kristendomen i sådana vändningar? Innehållet är för dem obegripeligt och ordalagen fullkomligt främmande. Och hur skall man kunna

förener ett hungrigt eller husvillt barns bittra livserfarenhet med Luthers ord till första trosartikeln: »därtill försörjer mig rikligen och dagligen med kläder och föda, hus och hem m. m. och med allt det jag till timlig näring behöver. Ännu orimligare är det att bjuda barn den upprörande lära, som möter oss i ett stycke under fjärde huvudstycket, som i den för kyrkomötet föreslagna lydelsen återgives med följande ord: »Guds ord och löfte om dopet lyder, såsom vår Herre Jesus Kristus säger i evangelisten Markus 16 kap.: Den som tror och bliver döpt, han skall bliva frälst, men den som icke tror, han skall bliva fördömd.» I den nya kyrkobibeln äro dessa ord ur Markusevangeliet satta inom klammer som oäkta, men deras »tankar och innehåll» skola enligt kyrkomötets krav bilda underlag för barnundervisningen i våra skolor. Det är omöjligt. *Försöken att skapa en bok för barnundervisning på grundvalen av Luthers lilla katekes ha strandat, därför att uppgiften är olöslig.*

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

Jag kan icke neka mig att återgiva Waldenströms skarpa kritik av Luthers lilla katekes vid 1908 års kyrkomöte, då han bl. a. yttrade:

»Man må huru mycket som helst klaga på lärarna i kristendom, att de icke kunna sköta sitt ämbete, som de borde, utan att kristendomsundervisningen blir ett dött pluggande. Den beskyllningen kan i vissa fall vara berättigad, men i de flesta fall är den säkerligen oberättigad. Ty man kan icke begära, att lärarna i allmänhet skola hava förmåga att övervinna de svårigheter, som läggas i deras väg av en olämplig lärobok. En lärobok skulle vara lärarna till hjälp och icke till hinder, men den lärobok i kristendom, som vi hittills haft, har varit mycket mera till hindern än till hjälp.

Nu torde herrarna tänka, att jag med detta menar den stora katekesen. Ja, det träffar även den, men i främsta rummet Luthers lilla katekes. Det har blivit ett axiom, som enligt min tanke har hypnotiserat allmänheten, att Luthers lilla katekes skulle vara en så märkvärdig och oupphinnelig lärobok, att den nödvändigtvis måste behållas kvar på den svenska läroplanen. För min enskilda del anser jag, att det första och nödvändigaste villkoret för att kunna åstadkomma en god lärobok för kristendomsundervisningen är, att Luthers lilla katekes avlägsnas från läroplanen.

Jag förstår, att herrarna anse detta tal vara mycket kätterskt, och det undrar jag alls icke på. Men jag är också förvissad därom, att så småningom skola tankarna börja att gå i den riktningen. Om man skulle besluta att nu i något annat ämne införa en lärobok från 1500-talet, så skulle det mötas med åtlöje. Det är således denna bok ensam, som skulle hava en så utomordentligt stor förtjänst framför alla andra 1500-talets läroböcker, att hon ännu blott ej duger utan är oöverträfflig. — —

Luthers lilla katekes är först och främst genom sin uppställning i högsta grad opedagogisk. Det finnes ingen annan lärobok, där man skulle sätta i fråga att införa en sådan uppställning som denna i frågor och svar. Det har ju funnits läroböcker även i andra ämnen, vilka varit uppställda i frågor och svar, men i alla

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

dessa läroböcker har man övergått från frågeformen till den sammanhängande framställningen.

Luthers lilla katekes är också vad innehållet beträffar i högsta grad ofullständig och oklar. Där förekomma först och främst, såsom herrarna veta, sådana ofantligt långa satser, långa meningar och stycken, att det vill till, om en fullvuxen och fullt utbildad person skall kunna behålla dem i minnet. Jag tror icke heller, att det är många, som hava behållit Luthers lilla katekes i minnet många månader, sedan han läst den. Ja, jag tror, att om det sattes i fråga här i kyrkomötet, att vederbörande ledamöter skulle läsa upp stycken ur Luthers lilla katekes, så skulle många gå bet på det. Jag har själv i många år varit lärare i kristendom i neder-skolan, och jag har såsom sådan varit tvungen att underhålla mina kunskaper i Luthers lilla katekes, men jag måste bekänna, att jag icke skulle vilja i dag underkasta mig en examen däri, ty jag tror, att jag då skulle gå bet på de flesta stycken. — — —

Jag upprepar om igen, fastän det nog skall förekomma herrarna mycket kätterskt — jag säger att det första nödvändiga villkoret för att få en god, praktisk och för ungdomen lämplig lärobok för den första kristendomsundervisningen är, att Luthers lilla katekes, såsom fullkomligt olämplig till formen samt ofullständig, oklar och delvis oriktig till innehållet, avlägsnas från skolans läroplan.»

Katekesen har sålunda måst falla på sin av erfarenheten bestrykta olämplighet som lärobok för barn. Den nya kristendomsundervisningen bygges på bibeln, främst Jesu egen förkunnelse. För ett kristet sinne borde en sådan anordning vara mera tilltalande, och jag har till min glädje förnummit, att på den punkten särskilt människor med en personlig religiös övertygelse med förtroende och glädje möta det nya. Sammanfattningen av den kristna tros- och sedeläran knytes närmast till Jesu bergspredikan, som med sina höga etiska ideal och sin underbara sammanställning av sköna liknelser och bilder kan tala till barnasinnen. Men det är uppenbart, att denna sammanfattning också skall bygga på annat kunskapsstoff, som barnet tillägnat sig från i främsta rummet Jesu förkunnelse. Kunskapsstoffet blir sålunda i största utsträckning historiskt och endast i ringa mån samlat kring lärosatser. Kärnfulla bibelspråk och psalmverser skola förekomma i alla klasser. Och under de allra sista skolåren skall någon föreställning givas om kristendomens utveckling genom tiderna, om religionen som livsmakt.

Jag har härmed yttrat mig om två av de tre grundsatser, som varit vägledande för ståndpunkttagandet till kristendomsundervisningen, nämligen att man borde försöka dels att få en för barnen lämplig undervisning och dels att få ett lämpligt och riktigt innehåll i denna undervisning. Jag har blott att säga några ord till slut om den sista av de tre grundsatser, som varit vägledande, nämligen att man borde försöka tillgodose religionsfrihetens princip, så långt det är möjligt i en skola med obligatorisk kristendomsundervisning. Jag skall icke med någon utförlighet gå in på detta

därför att jag till min glädje har sett, att agitationen icke i så stor utsträckning riktat sig mot detta. Det som den nya undervisningsplanen innehåller i sin första anvisning till kristendomsundervisningen är, att läraren städse skall komma ihåg, att barnen komma från hem med vitt skilda åskådningar i religiösa ting, och att han skall avhålla sig från sårande angrepp på andra människors övertygelse samt bemöda sig om att genom sin undervisning framskapa en vidhärtad fördragsamhet mot olika tänkande. Denna tankegång synes hava förverkligat ett tidskrav i så stor utsträckning, att den opposition, som eljest på flera punkter inriktat sig mot den nya undervisningsplanen, i denna del väsentligen förstummats. För min enskilda del tror jag, att det skulle hava varit ett stort fel, ifall en undervisningsplan år 1919 hade utfärdats, utan att denna fördragsamhetens, toleransens och tankefrihetens princip hade ställts som en ledstjärna vid undervisningen i detta ämne.

Det centrala i den nya undervisningsplanen är givetvis själva undervisningens reformering. Katekesens avskaffande, bibeln och Jesu förkunnelse som grundval för undervisningen, fördragsamhet mot olika tänkande äro de principiellt avgörande grunddragen i den stora reformen. Frågan om timtalet har däremot, såsom jag så många gånger tidigare offentligt uttalat, för mig alltid framstått som en praktiskt-pedagogisk angelägenhet. För mig har principfrågan varit den: skola vi ha kristendomsundervisning i skolan eller ej, och om vi skola ha kristendomsundervisning, skola vi i så fall ha en undervisning, som är för barnen lämplig och god eller den gamla undervisningen? Men frågan, om man skall anslå en, två eller tre timmar för det ena eller andra ämnet, har för mig — och det är så naturligt för en folkskollärare — varit en fråga om huru mycket varje ämne behöver med hänsyn till den fastslagna kursen.

Jag skall säga några ord även om denna sak, innan jag slutar. Man bör, när man sätter sig till domare över undervisningsplanens timtal, till en början komma ihåg, att alltid vid uppgörandet av timplan för en skola det ena ämnet trängs med det andra. Man tycker, att *ett* ämne är så viktigt, men så kommer ett annat ämne, och det är också viktigt, och så blir det slutligen på det sättet, att man måste inom ramen av en samlad timsomma omsorgsfullt avväga, hur mycket varje ämne oundgängligen behöver med hänsyn till de fastslagna kurserna. Det förslag till undervisningsplan, som skolöverstyrelsen framlade, var enligt min mening behäftat med ett synnerligen stort fel, nämligen med avseende på modersmålsundervisningen. (När jag talar om timtalet, gör jag såsom en talare gjorde i går, jag talar om A-skolan för att icke trassla till saken.) I vår nuvarande A-skola ha vi i allmänhet haft två timmar välskrivning, två timmar rättskrivning och en timme uppsatsskrivning, d. v. s. sammanlagt fem timmar i veckan. Nu sammanfördes i den nya undervisningsplanen välskrivning, rättskrivning och uppsatsskrivning under den gemensamma rubriken skriv-

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

ning, och skolöverstyrelsens förslag upptog allenast fyra timmar i veckan för detta ändamål. Jag förbisåg icke vid prövningen av denna fråga, att den muntliga modersmålsundervisningen omlades så, att den kommer att i någon mån hjälpa till, när det gäller den skriftliga. Men jag kunde ej heller förbise, att om det är på någon punkt, som våra svenska folkskolebarn visat sig ute i livet hava kunskaper, så har det varit i fråga om den skriftliga behandlingen av modersmålet. Jag ansåg det därför nödvändigt att bibehålla fem skriftliga modersmålstimmar och följaktligen lägga till en uppsatstimme i veckan utöver vad skolöverstyrelsen föreslagit, och jag är övertygad, att det var riktigt.

Då var frågan den: Var det nödvändigt att taga den uppsatstimme, som behöves för modersmålsundervisningen, just från kristendomstimmarna? Ja, jag vill icke säga, att det var alldeles oundvikligt, men när jag vägde mot varandra de olika ämnenas kurser i förhållande till deras timal, måste jag säga mig, att efter den omläggning av kristendomsundervisningen, som skett, var detta ämnet det, som med hänsyn till kursen med minsta olägenhet skulle kunna släppa till en timme. I den nya undervisningsplanen togs bort ungefär en tredjedel av det ämnesstoff, som skolöverstyrelsens förslag innebar, och när skolöverstyrelsen hade tre timmar, borde det följaktligen kunna vara riktigt att här tillmäta två timmar. Naturligtvis tog jag det emellertid icke så schematiskt vid övervägandet av denna angelägenhet. Tvärtom har jag försökt att i samråd med erfarna personer på undervisningens område överväga för varje klass dess kurs och behov av tid. Om man icke vidgar ut kurserna på det sättet, att man gör formliga real-skolekurser för folkskolan, utan håller sig inom en rimlig marginal, och om vidare kristendomstimmarna bli verkliga arbetstimmar — vi ha ju särskild tid anslagen för morgonandakten, och kristendomstimmarna skola vara arbetstimmar såsom andra timmar i skolan — är det min uppfattning, att den anslagna tiden räcker. Jag ansåg mig kunna gå in för detta timal så mycket hellre, som övergångsbestämmelserna ge möjlighet till att pröva saken. Under övergångsåren blir det många skolor, där man arbetar med två timmar, och många, där man arbetar med tre timmar i veckan. Vi kunna så bilda oss erfarenhet både från två- och tretimmarsskolorna, och sedan kunna vi i lugn döma om timaltalets tillräcklighet. Jag har från början uttalat, att jag skall med stor ödmjukhet böja mig inför erfarenhetens utslag. Skulle det visa sig, att undervisningsplanen på denna punkt eller på någon annan punkt beträffande något annat ämne icke skulle vara på riktigt sätt avvägd, skall jag vara den första att vara med om — ifall jag då har något inflytande på saken — att påyrka, att behövliga rättelser skola ske. Över doktriner och allt sådant stå dock livet och erfarenheten, och om man som sagt bara går in för den grundsatsen att låta dessa frågor avgöras på *sakliga* grunder, så att icke frågan om timaltalet i skolan göres till ett politiskt agitationsnummer eller till en maktfråga för det svenska prästerskapet,

då skall det icke på denna punkt behöva resas någon strid i framtiden. När jag personligen har övervägt saken, har jag emellertid känt mig övertygad om att tiden skall räcka till, ifall man använder den lojalt och riktigt. I den nuvarande situationen, då icke någon erfarenhet om tidens otillräcklighet föreligger, kan jag följaktligen icke biträda ett yrkande, som går ut på en ändring i detta timantal.

Jag har i mitt anförande i främsta rummet uppehållit mig vid katekesfrågan och vid kristendomsundervisningens allmänna grundprinciper, sådana de utformats i den nya undervisningsplanen. Jag har avsiktligt gjort detta, därför att jag har mycket klart för mig, att det är härom den faktiska striden kommer att stå, även om reformens motståndare i dag av taktiska skäl samlats på den relativt underordnade frågan om två eller tre kristendomstimmar i någon av folkskolans högsta klasser. Den historik, jag förut lämnat om katekesstriderna under ett århundrade, visar med all önskvärd tydlighet, huru de ledande statskyrkomännen i alla skiften förstätt genom smidighet och hänsynslöshet, då man så vågat, förekomma eller snedvrida utvecklingen, så att folkmenigheten blivit gäckad i sina önskemål om genomgripande reformer å kristendomsundervisningens område.

Vi få ej glömma, att kyrkomötet rest oerhört mycket längre gående krav än motionärer och reservanter i riksdagen. De inlämnade petitionerna nöja sig i allmänhet icke med mindre än katekesens återinförande. I den fortsatta debatten i dag få vi måhända höra en eller annan, som röjer vida mera omfattande krav än som nu från de ledandes sida befunnits opportunt att för ögonblicket forcera. I dag söker man bundsförvanter särskilt inom de frireligiösa led, där man tror, att ett verkligt religiöst intresse kan utnyttjas för att åstadkomma ett beslut, som sedan kan användas såsom en murbräcka för att så småningom sönderbryta hela den stora reformen. Jag uttalar min livliga förhoppning att sådana avsikter icke må föras närmare ett förverkligande genom det beslut, som i dag fattas i denna kammare.

Herr talman! Jag förstår så innerligt väl, att denna genomgripande reform av undervisningen inom ett ämne, som för mången framstår såsom skolans viktigaste, skall bedömas mycket olika inom olika läger av vårt svenska samhälle. Ingenting kan heller vara mig mera främmande än en egenrättfärdig tro på reformens ofelbarhet i alla stycken. Tvivelsutan skola erfarenheten och livet giva vid handen, att mycket behöver förbättras, innan det ytterligt svåra problem, som här beröres, lösts på bästa tänkbara sätt. Men jag skulle ändå drista mig att vädja till medlemmar ur olika partier i riksdagen att besinna de svårigheter, som skulle uppstå för den svenska folkskolan, om man i detta ämne reser en i fortsättningen skakande och uppsplitande strid. Meningarna ha som bekant brutits mycket bland de vuxna om vars och ens personliga ställning till de religiösa problemen. Röster ha också höjts för att låta dessa strider sönderbryta skolans liv och enhet. Min tro

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

har varit, att vi skulle kunna bespara skolan sådana brytningar genom att — åtminstone för vår generation — behålla kristendomsundervisningen kvar i skolan men giva den en allmänt kristlig prägel — utan indragande i skolans undervisning av skiljande motsättningar mellan olika trosriktningar bland de vuxna — och låta den bäras av en vidhärtad fördragsamhet mot olika tänkande. Innerst är det ju ändå så, mina herrar, att vi människor, som fostrats upp i ett samhälle med tusenårig påverkan av kristendomens läror och ideal, ha mycket gemensamt — utanverken må skilja oss aldrig så mycket. Det är nog så, som det nyss sjungits i en av de vackraste psalmer, som sedan Wallins dagar diktats i vårt land — den bekanta psalm, som kyrkomötet förkastade:

»Herre, Du vet vad hjärtat ber,
även när läpparna häda.
Högvisa män Du sett och ser
hemligt Din tröskel beträda.
Kraft, som vart band i vanvett bräckt,
måste i ödmjuk tjänaredräkt,
tämnd av Din röst, sig kläda.»

Om vi vilja förstå varandra och visa fördragsamhet även på det religiösa området, så äro kanhända de verkliga motsättningarna inte större än att vi skola kunna enas om en sådan undervisning för våra barn, som lämnar de dogmatiska spetsfundigheterna utanför skolan men låter Jesusgestalten, hans liv och förkunnelse dominera kristendomsämnet. Det har varit min dröm, att man skulle kunna genom den nya undervisningsplanen förverkliga denna enhetstanke för våra skolor.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Vidare anförde:

Herr Lindman. Herr talman! Den siste talaren har under en lång stund uppehållit sig vid detta ämne, och jag lade särskilt märke till att han därvid lade huvudvikten på frågan om, huruvida en lärobok skall användas vid undervisningen i kristendom i folkskolan. Hela hans långa anförande blev till sin övervägande del lagt på den frågan, därför att han naturligtvis därmed ville vinna att kunna måla upp en bakgrund, mot vilken han sedermera skall kunna framställa den fråga, som det nu i själva verket gäller, nämligen frågan om *tiden* för kristendomsundervisningen. Om herrarna läst betänkandet och reservationen, torde herrarna finna, att i klämman i den reservation, som är framlagd, talas icke om något annat än om tiden för kristendomsundervisningen. Nu var det ju en mycket intressant redogörelse, som vi fingo, för den långa striden om katekesen under ett århundrade för att icke säga mera, och det har naturligtvis sitt stora intresse att ha åhört den. Men den frågan, mina herrar, föreligger i själva verket icke i detta sammanhang. Herr Rydén har givit oss en hel mängd citat, var-

för katekesen *icke* bör användas. Jag är övertygad, att om man i den långa historiska utredningen skulle gå tillbaka och studera, skulle man kanske få fram och säkerligen få fram citat, som skulle gå i en alldeles motsatt riktning mot vad de citat, som av herr Rydén anförts, visat sig gå.

Utan tvivel kunna vi emellertid mötas i den uppfattningen, att det vore önskvärt, om man i en fråga som denna kunde visa fördragsamhet; och kunde man mötas i en strävan att åstadkomma det, som skulle kunna förena oss, så vore detta det allra bästa. Men jag fruktar för att, såsom denna fråga handlagts, det väckt onödiga strider och onödiga svårigheter. Vi må märka, att hela denna undervisningsplan lägger om kristendomsundervisningen på ett helt annat sätt än som förut varit tillämpat. Undervisningen har blivit mera en historisk undervisning, och det säges också rent ut i undervisningsplanen, att den av honom så mycket omtalade Luthers lilla katekes skall förekomma endast såsom ett historiskt uttryck för Luthers uppfattning om kristendomens huvudstycken. Huru man än går till väga, säger herr Rydén, blir det strid om detta. Men när man rör sig på så ömtåliga ämnen, där meningarna stå så starkt mot varandra, har man dels den gamla konservativa uppfattningen, som i detta fall förekommer på så ofantligt många ställen och platser i vårt land, att taga hänsyn till, och dels den moderna, som bryter sig fram och kan karakteriseras av den nu antagna undervisningsplanen. Ja, mina herrar, varför då icke, frågar jag, gå fram mera varsamt än som varit fallet? Jag menar, icke blott i fastställandet av själva undervisningsplanen utan även vid själva det sätt för behandling av ärendet, som från Kungl. Maj:ts sida kommit detsamma till del.

I motsats till den föregående talaren skall jag be att få uppehålla mig något vid det, som är kärnpunkten i den föreliggande frågan, såsom den här ligger på riksdagens bord, nämligen frågan om *tiden* för kristendomsundervisningen. Ja, mina herrar, den tiden är nedsatt. Ifrån vad den förut varit, fyra å fem timmar, har den nu blivit så väsentligen reducerad, att det icke är underligt, om det just är på den punkten, som oro och bekymmer framkommit. Det är just på den punkten, som alla dessa framställningar från olika landsändar kommit, som man förmenar vara framskapade genom agitation, men som utan tvivel — jag vågar säga det — framkommit på grund av verkligt allvarlig oro och bekymmer över huru det hädanefter skall bli med hela undervisningen i de svenska skolorna. Jag erinrar om, fastän det är sagt förut, att det tillsattes en folkundervisningskommitté. Den kom med ett förslag om att tiden för undervisningen skulle vara två, tre och fyra timmar i de olika klasserna i den egentliga folkskolan. Jag erinrar om att den myndighet, som hade att förbereda och handlägga dessa frågor, nämligen läroverksöverstyrelsen, stannade på samma ståndpunkt. Den kom till tre timmars undervisning i den egentliga folkskolan. Detta blev sedermera ändrat, i det att tiden nedsattes icke mindre än till två tredjedelar av vad läroverksöversty-

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

relsen föreslagit. Den nedsattes för den egentliga folkskolan till två timmar, och jag vågar fråga herrarna, om det verkligen finns någon, som tror — om man tager en sådan skolform som betecknas såsom B 2 och som är en mycket vanligt förekommande skolform på landsbygden — att man skulle kunna medhinna i femte och sjätte klasserna en undervisning enligt den föreliggande och stadfästade undervisningsplanen med en timme i veckan?

Uppenbart är att, som den siste talaren anförde, ämnena tränas med varandra, men det går dock icke an att så på en gång tränga bort så mycket av kristendomsämnet, som här blivit gjort. Det är just detta — jag erinrar därom — som kanske har vållat den mesta oron.

Den siste talaren talade om att tiden var honom mera likgiltig, och han förklarade, att han lojalt skulle böja sig för vad som komme att framgå såsom ett resultat av de erfarenheter, som man komme att vinna under de tre övergångsåren. Jag betvivlar icke, att han skall göra det, men det har i alla fall väckt oro, därför att de, som försvara undervisningsplanen, givetvis alltid komma att vilja söka ett stöd för sin mening däri, att det dock gått för sig att få en undervisning i kristendom med den mycket förkortade undervisningstiden. Mig synes, att man hade gått riktigare till väga, om man hade tagit till tre timmar, för att sedermera bevisa, att detta var överflödigt mycket och att tiden därför kunde ytterligare förkortas.

Utskottet må ju nu säga, som det gör, att om undervisningen ordnas på ett ändamålsenligt sätt, är utskottet övertygat om att en fruktbarande undervisning kan bedrivas, i synnerhet, tillägger utskottet, om läraren har sinne för ämnet och är besjälad av kristendomens ideal. När man läser detta, förefaller det, som om utskottet genom detta tillägg hade förtagit något av verkan i det första påståendet, nämligen att en ändamålsenlig undervisning kan vinnas på den förkortade tiden. Man måste ändå erkänna, att bland hela den stora mängd av lärare och lärarinnor, som finnas över hela landet, kan det dock förekomma och förekommer utan tvivel sådana, som icke ha det intresse för detta ämne, som vore önskvärt. Man skulle nästan vilja säga, att utskottet, om detta »i synnerhet» och vad som följer därefter icke föreligger, skulle rent av själv kunna vara med om att betvivla, huruvida den fastslagna tiden kan vara tillräcklig.

Man kan emot detta utskottets uttalande ställa det uttalande, som gjordes vid sislidna års kyrkomöte, och man må väl kunna säga, att det beslut, som då fattades, ändå får tillmätas ett rätt avgörande vitsord i denna fråga. Där förelåg nämligen en motion av rikets samtliga biskopar med undantag av ärkebiskopen, som är ordförande och som icke deltagar i avgivandet av motioner. Motionen behandlades och kyrkomötet beslutade uttala, att den nu fastslagna tiden är för knapp för att skolbarnen skola kunna bibringas en någorlunda klar och sammanhängande kristendomskunskap. Minimum ansågs vara tre timmar. Utskottet får verkligen förlåta

mig, om jag för min del fäster mera avseende vid detta uttalande än vid det, som utskottet gjort i sitt betänkande. Det är nog så, som reservanterna säga, att det är fara för att de unga icke skola erhålla en kunskap i den kristna tron, som kan gå in i deras själ och minne och vara dem till en kraft för livet.

Nu frågar man: Vem kan bevisa, att tiden är för kort? Jag skali strax komma till den saken. Jag vill innan dess erinra om ett yttrande, som förekommer i det utlåtande, som är avgivet av läroverksöverstyrelsen, och som är bifogat utskottets betänkande. Där framhålles, att läroplanen nu är olika mot den, som hade framlagts av överstyrelsen. Överstyrelsen ansåg sig behöva tre timmar för kristendomsundervisningen, men enligt den nu bestämda läroplanen kan man nöja sig med två timmar. Man har nämligen, såsom påpekats, och som vi alla känna till, borttagit inlärandet av textorden i Luthers lilla katekes, och i stället kommer nu bergspredikan och sammanfattningen av den kristna tros- och livsåskådningen i sjätte klassen, dock utan lärobok. Man tar alltså bort läroboken och förkortar tiden. För min uppfattning svär detta mot vartannat. Jag skulle snarare vilja säga, att man *med* bibehållande av lärobok skulle kunna förkorta tiden. Det är väl i alla fall så, att man icke totalt får förakta den hjälp, som man kan ha av minnet. Eller skulle det möjligen vara så, att man i detta läroämne kan underlåta att använda minnet? Det finns väl icke i övrigt något läroämne, där man icke behöver taga minnet till hjälp. Herrarna kunna undersöka vilket som helst av de olika läroämnena. Överallt och allestädes möta ni läroböcker, och ni behöva ha minneskunskap för att ha någon behållning.

Därför behöver man icke gå så långt som den föregående talaren, då han frågade, om någon nu kan läsa upp utantill, vad som står i Luthers lilla katekes. Ja, vilka av oss, mina herrar, kunna nu taga den examen, som vi en gång ha tagit? Jag har visserligen sett, att en del ha provat på att på nytt skriva studentskrivningar. Jag tror, att det skulle vara ganska svårt, och det har ju också framkommit många anmärkningar mot dessa förnyade studentskrivningar, efter vad jag sett i Dagens Nyheter. Det är nog icke så lätt. Har man emellertid en gång inlärt en sak, kan man gå tillbaka till läroböckerna och referera till dem. Den, som under sin verksamhet haft anledning att syssla med vissa grenar av den kunskap, som han fått under skoltiden och utbildningstiden, vet också, vilken ofantlig nytta han har av att kunna gå tillbaka till läroboken och där taga reda på vad han för tillfället behöver.

Den siste talaren sade, att pluggläsning är något alldeles orimligt, som icke får förekomma. Ja, naturligtvis, ifall man tar det på det sätt, som han hela tiden försökt framställa det, nämligen som ingenting annat än mekanisk utanläsning. Men jag förmodar och har alltid tänkt mig och min erfarenhet säger mig, att det är så, att jämte utanläsning förekommer även undervisning. Om på den tid, som den siste talaren här talade om, nämligen på

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

1860-talet med den s. k. bonderesningen emot katekesen, man gjorde så starkt motstånd mot katekesläsningen, berodde det utan tvivel därpå, att förhållandena då i mångt och mycket voro väsentligt annorlunda. Det var då ren utanläsning i mycket större omfattning än det sedan har varit och överhuvudtaget borde vara särskilt av den s. k. storkatekesen. Med andra ord, jag menar, att dessa båda saker icke slå ut varandra utan komplettera varandra och böra finnas vid sidan av varandra.

Man kan naturligtvis göra sig den frågan — och jag gjorde den nyss — om man överhuvudtaget kan reda sig utan lärobok. Min tro är, att de tre årens erfarenhet komma att visa, att man *icke* kan göra det, utan att man måste till hjälp för barnens minne ha någon lärobok. Vad jag nyss nämnde om möjligheten av att tiden då skulle bli kortare, beror uppenbarligen därpå, att barnen kunna använda läroboken till stöd för sitt minne och den kunskap, varom de erhålla undervisning i skolan, och att de med andra ord kunna taga läroboken med sig och läsa den hemma under eftermiddagarna eller på söndagar och fridagar. Detta bidrager naturligtvis till att undervisningen snarare skulle kunna förkortas än beböva förlängas. På tal om lärobok vill jag tillägga, att utskottet ju också talar om, att det möjligen kan komma att behövas en sådan.

Man skall icke glömma den ofantligt stora skillnaden mellan att undervisa barn i den ålder, som det här är fråga om, och att undervisa ungdom i ett väsentligt högre ålders- och kunskapsstadium. För de senare kan man hålla föreläsningar och föredrag, och det finns därvid möjlighet för lärjungarna att göra anteckningar, som de kunna behålla och taga med sig hem. På det stadium, det här gäller, finns det icke någon sådan möjlighet, och det är därför, som man hyser fruktan för att den undervisning, som sker på detta sätt, icke kommer att bli så grundlig och så god, som den skulle kunna bli med hjälp av en lärobok.

Nu sägs emellertid, att timplanen icke obetingat och ovillkorligen skall lända till efterrättelse, utan där särskilda förhållanden föranleda därtill, skola mindre avvikelser kunna göras. Ja, det skulle vara rätt intressant att höra den siste talarens mening om i vad mån han, innan läroplanen fastställdes, avsåg, att sådana avvikelser skulle kunna göras. Om det också nu är meningen, att man under övergångstiden skulle få öka tiden från två till tre timmar, har det väl icke varit meningen, att det sedan skulle kunna vara medgivet att ha olika tider för kristendomsundervisningen i olika delar av landet. Meningen har naturligtvis varit, att man skulle ha de två timmarna i de egentliga folkskolorna. Att så är fallet, framgick av ett yttrande, som förekom i herr Walerii anförande i går, då han redogjorde för teologiska fakultetens i Lund yttrande, som utskottet aktat sig för att taga in i sitt betänkande. I detta fakultetens utlåtande förekomma tvenne saker, som jag fäste mig vid. Den ena var, att man ansåg, att tiden borde vara tre timmar. Den andra var, att man icke alls trodde på att några sådana ändringar i timplanen skulle kunna medgivas på grund av särskilda

förhållanden. Vad menas för övrigt med uttrycket »särskilda förhållanden»? Vad är det, som skulle kunna föranleda en avvikelse från undervisningsplanen?

För mig framgår det av allt detta, att tiden är för kort tilltagen. Det var någon i går, jag tror det var utskottets ordförande, som sade, att om man anser, att tiden är för kort, får man väl vara god och bevisa, att den skall vara längre. Jag undrar, om icke detta är att ställa saken på huvudet. Vi ha för kristendomsundervisningen haft en tid, som är lång och kanske ganska säkert för lång. Man vill nedsätta den, det uppkommer tvist om och meningarna bryta sig mycket starkt om, huruvida tiden skall nedsättas till tre timmar eller till två timmar. Jag upprepar då: Varför i all rimlighets namn kan man icke nöja sig med att sätta tiden till tre timmar och pröva, huruvida den tiden *för det första* är fullt tillräcklig, och *för det andra*, huruvida den är så tillräcklig, att man skulle ytterligare kunna reducera den? Därmed hade man funnit en övergång, som väl hade varit mjukare, än om man nu, sedan herr Rydén efter de tre åren allvarligt prövat, huruvida det låter sig göra, skall komma tillbaka till den längre tiden. Nu går man först från ett högre till ett lägre, som kanske visar sig vara för kort, för att sedan återgå till något högre. Vanlig logik borde väl fordra, att man icke förföre på så bryskt sätt, utan att man ginge den andra vägen. Och jag frågar mig: Om meningen vore att anställa ett prov, varför prövar man sig då icke fram, varför prövar man icke i vissa skolor, inom vissa områden, för att skaffa sig erfarenhet, i stället för att som nu pröva på Sveriges alla skolbarn, med den påföljden kanske, att tre årsklasser komma att gå fram ur folkskolan med bristfällig kristendomskunskap med därav följande bristfällig daning för livet? För mig står det klart, att den korta tiden icke blott är för kort, utan även att det är alldeles uppenbart, att med den omläggning av undervisningsplanen, som gjorts, så kommer man, om man vill rättvist bedöma saken, att finna, att man skurit av för mycket. Och även om denna läroplan i många avseenden har företräden och äger goda egenskaper — vilket jag vill erkänna, och vilket för övrigt från många håll vitsordats — så får man ändå det bestämda intrycket, att denna kristendomsundervisning kommer att bli någonting, som man sitter och åhör under skolans timmar, men som icke stannar kvar i minnet. Det blir någonting, som man icke kan så att säga ta fasta på och bibehålla och som därför kommer att glömmas bort ofantligt mycket fortare, än om man hade längre undervisningstid, varigenom det, om vilket man undervisar, skarpare kunde tränga in i barnens medvetande. Jag menar, herr talman, till sist, att härmed skulle en större behållning för livet kunna vinnas för de unga, som undervisas i detta viktiga ämne.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr Olsson i Blädinge instämde häruti.

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

I fråga om
kristen-
domsunder-
visningen i
folkskolorna.
(Forts.)

Herr Bengtsson i Norup: Herr talman, mina herrar! Jag har vid ett par föregående tillfällen i denna kammare uttalat mig mot katekesplugget och katekesutanläsningen, och det har jag gjort därför, att jag haft och fortfarande har den uppfattningen, att denna utanläsning är själsdödande och utföres i allmänhet utan varje eftertanke och kan därför icke dana goda karaktärer och goda kristna.

Det har under de flydda åren varit så, att den gosse eller flicka, som utan att stappla på ett enda ord som ett rinnande vatten kunnat rabbla upp sina katekesstycken, har fått det högsta betyget i kristendomskunskap. Jag skulle också här kunna erinra om de numera försvunna husförhören, som höllos här och där i Sveriges bygder. Jag minnes livligt, huru jag i min barndom satt i en bondstuga och hörde på, när husfadern och husmodern, söner och döttrar, pigor och drängar med hög röst sutto och läste sin katekes dagarna före då husförhör skulle hållas. Och jag minnes också, att det gällde att kunna styckena utan den minsta felsägning. Möjligen hade katekesen en uppgift att fylla den tiden, men jag undrar, om den i vår tid har samma uppgift, eller kan hjälpa vårt folk till kristen tro.

Emellertid har något på detta område inträffat den 31 oktober 1919. Då drogs nämligen ett brett streck över katekesutanläsningen. Detta utfördes icke av en man, som officiellt har anseende som en kristendomens vän eller såsom en värnare av angelägenheten att ge våra barn en god kristendomsundervisning, utan av en man, som från visst håll stämplats som en kristendomens fiende. Det var herr Värner Rydén och icke någon av våra föregående mer eller mindre ortodoxa ecklesiastikministrar, som drog detta breda streck över katekesläsningen och förde vår kristendomsundervisning till urkällan, till bibeln. Där får läraren, helst med hjälp av en lämplig lärobok, föra barnen in i de bibliska texterna för att umgås med Honom, som gick omkring, gjorde val och hjälpte alla. Där få barnen lära känna Jesus, frälsaren, som kom för att uppenbara den himmelske fadern såsom en kärleksfull och barmhärtig fader och icke såsom en straffande och hämnande Gud. Där om talar Herren Jesus i Johannes 3: 16, då han säger: »Ty så älskade Gud världen, att han utgav sin enfödde Son, på det att var och en, som tror på honom, icke må förgås, utan hava evigt liv.» Där få barnen lära känna Honom, som samlade folket omkring sig, lärde och undervisade dem och som sade till de själs-trötta: »Kommen till mig I alla, som arbeten och ären betungade! Jag vill vederkvicka eder, och I skolen finna ro till edra själar!» När det gäller barnen i hemmet, anse vi ju, att det bästa icke är för bra för dem. Och då böra vi väl vara minst lika angelägna, då det gäller det andliga, att ge barnen det allra bästa.

Det är därför för mig i dag ett kärt tillfälle att få till herr Rydén uttala ett hjärtevarmt tack, därför att han under den korta tid, han satt som ecklesiastikminister, vågade dra detta breda streck över katekesplugget. Som han själv nyss anförde, har det

varit hundraåriga strider på detta område, och kravet på borttagandet av katekesutanläsningen har, som han sade, haft ett gott stöd särskilt från bondehåll. Detta tack är icke bara från mig ensam, utan bakom mig stå flera hundra tusenden avgjorda kristna, vilka instämma i detta tack. Och förhåller det sig så, som herr Rydén i slutet av sitt anförande sade, att ifrån visst håll det föreligger en baktanke att återinföra katekesläsningen i folkskolan, vill jag säga, att det är fäfanget för dem, som önska detta, att vänta få något stöd härutinnan från frikyrkofolket.

Jag skulle ingenting hellre önskat, än att jag kunnat få utsträcka detta tack i fortsättningen, men det kan jag icke. Det är med avseende på nedsättningen av undervisningstiden detta gäller. Jag skulle vilja fråga herr Rydén, när han nu var så angelägen om att ge barnen detta goda, att föra dem in på bibelns marker för att där göra bekantskap med den störste, som trampat denna jord, varför han då icke också ville ge dem den tid, som behövs för att med ledning av Jesu lära få den karaktärsdaning och fostran för livet, som skulle kunna hjälpa dem under livets stormar. Ty kristendomen är icke blott en lära, den är också liv. Det har redan anförts, och jag vill ytterligare stryka under det, att det var ett alltför stort steg, då man tog bort halva tiden av denna undervisning. Det hade varit bättre och herr Rydén hade haft en betydligt starkare ställning inför vårt folk, om han tagit detta steget litet försiktigare. Han har själv i början av sitt anförande sagt, att kristendomsämnet är en ömtålig sak, och det är alldeles riktigt. Det finns icke något som i vårt folk så kan riva upp lidelserna som just då man rör sig omkring de religiösa tingen.

Nu har man från flera håll begärt bevis av dem, som anse att två timmar icke räcka till. Utskottet talar om skyldighet för motionärer och reservanter att bevisa detta, och utskottets ordförande strök i sitt yttrande under gårdagen vid ett par tillfällen ganska kraftigt under denna bevisningsskyldighet och sade, att »för den som vill ändra gällande bestämmelser» gäller det att bevisa, att ett behov föreligger. Jag ville fråga tillbaka, om det är de, som stå på reservanternas sida, som begärt, att tiden skulle ändras. Är det icke fastmera så, att bevisningsskyldigheten ligger på den, som ändrade tiden? Så mycket mera, som han icke hade någon som helst myndighet att stödja sig på. Den myndighet, det organ, genom vilket vår folkskolebildning för att icke säga hela vår kulturella andliga odling andas, skolöverstyrelsen — kunde icke ställa sig på eklelesiastikministerns sida, då det gällde att nedsätta tiden. Och samma var förhållandet med de teologiska fakulteterna, domkapitlen, folkskoleinspektörerna o. s. v., för att icke tala om huru djupa led av vårt folk reagerade. Om här skulle skett en folkomröstning, skulle denna ganska tydligt visat, att flertalets önskemål lägo för de tre timmarna.

Nu har utskottet i sitt utlåtande sagt, på sid. 3: »En grundläggande idé för denna plan, som alltjämt hävdar kristendomens rangplats i skolan — — —». Jag kan icke förstå, huru utskottet

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

kunnat våga sätta in det yttrandet i utskottets utlåtande. Är det att bibehålla en rangplats åt kristendomen, när man från en mycket framskjuten plats på undervisningsplanen flyttar ned ämnet till att bli ett av de mest betydelselösa med avseende på timantalet? Jag har icke tänkt försvara, att under alla förhållanden de tre timmarna skulle gälla, utan i den motion, som jag skrivit under, står *ni regel*, och det vill jag uttyda på det sättet, att skolöverstyrelsen skulle hava en rörelsefrihet att pröva, och därvid, dels i småskolor, dels i de skolor, där man har mindrevärdig undervisning, kunna göra vissa undantag. Men för utskottet återstår det att bevisa, att rangplatsen bibehållits.

Vidare har man sagt, att det betyder mindre, huruvida man har två eller tre timmars undervisning; det är kvaliteten av denna, som är bestämmande och avgörande. Det kan ju vara riktigt, att det beror mycket på kvaliteten, men vid minsta eftertanke går det icke att i längden driva den satsen. Då skulle man kunna komma ned till en timme eller kanske till en halv och likaväl säga: det är kvaliteten det beror på. Läroverken hava ju sin kristendomsundervisning i vissa klasser två timmar och i vissa tre timmar, blott med den omkastningen, att man där har största antalet timmar i de lägre klasserna och det minsta i de högre, vilket jag tycker är litet bakvänt.

Den ärade utskottets ordförande frågade vidare och med ganska stor segervisshet: Har icke skolöverstyrelsen samma auktoritet, när den avstyrker som när den tillstyrker? Visserligen har det skälet tillkommit, att man på vissa platser redan börjat tillämpa den nya planen. Men bortsett därifrån måste jag säga: Skolöverstyrelsens sista yttrande, som innebär att under övergångsåren pröva med 2 timmar, har icke för mig samma auktoritet, som då tre timmar tillstyrktes i de högre klasserna. Jag kan icke betrakta detta sista annat än som en undfallenhet, och jag beklagar, att jag behöver fälla detta ord emot ett ämbetsverk, som jag under många år aktat så högt, då jag i statsutskottet varit i tillfälle att pröva dess förslag och yttranden. Och skulle utskottsutlåtandet i dag vinna seger, torde det till största delen bero på detta sista av skolöverstyrelsen avgivna yttrandet. Det är nu i början endast en liten del av landets skolor, som tillämpa den nya undervisningsplanen, men kanske det snart nog blir fler och fler, och därför kan jag icke låta bli att på detta väntande tillämpa det gamla ordspråket: »Den som vinner tid, vinner allt.» Det är möjligt, att man väntar, att den opinion, som nu blåser över vårt land, skall lägga sig under dessa tre år. Ja, det är möjligt, men det kan också hända, att man bedrar sig.

Jag skulle här vilja gå in på ett område, som jag tycker är lämpligt att vidröra i detta sammanhang. Det gäller folkskol-lärarkårens uppgifter. Jag har vid många tillfällen, både enskilt och offentligt och icke minst i denna kammare, ställt mig på deras sida för att bevaka deras intressen. Jag har gjort det, därför att jag tyckt mig finna, att folket i stort sett alltför litet värdesätter

den uppgift, som denna kår har. Det är till dessa lärare och lärarinnor, som vi lämna det bästa vi hava på jorden, vår dyrbaraste egendom, våra barn, för att under en tid av icke mindre än sex ar för folkskolans barn ledas och fostras; och ser man då ut över landet, huru kristendomen i många både större och mindre boningar håller på att förflackas för att icke säga helt avlysas, och ställer man på denna lärarkår den fördran, att den skall både fostra och dana goda karaktärer, att den skall föregå med goda exempel, då är det enligt min mening viktigt, att denna kår hålles under armarna, och att man försöker uppmuntra den, så att den gör sitt arbete icke med knot och klagan, icke med bitterhet i känslan utan med tanke på att den är värderad.

Herr Rydén slutade sitt anförande med att citera en psalmvers. Jag skulle vilja göra detsamma. Jag anser för min del, att huru än undervisningstiden lägges, det dock må för oss, som representera det svenska folket, vara angeläget att, i den mån vi kunna det, ge barnen, det uppväxande släktet, dem som skola taga vid, där vi sluta, en kristendomsundervisning, som håller måttet, som ger dem vad de behöva för livet, tiden och evigheten. Det var en socialdemokrat i går, som yttrade till mig frågande: Varför kunna icke prästerna göra som de frikyrkliga, undervisa barnen i söndagsskolorna? Jag låter frågan gå vidare. Själv har jag en 33-årig erfarenhet på detta område, och jag må säga, att det finnes ingen gärning, till vilken jag så gärna går som just till denna, där vi i en söndagsskola i hemorten ha 60 å 70 barn, som söndagligen få undervisning i de kristna sanningarna. Nåväl, den vers jag skulle vilja citera är en psalmvers, vilken jag önskade skulle komma in i både yngres och äldres sinnen och hjärtan: »Se, Jesus är ett tröstrikt namn och i all nöd vår säkra hamn»; och med skallden Runeberg skulle jag vilja säga: »Så lägger jag min omsorg glatt på Jesus både dag och natt. Han sörjer för att ont ej rör den själ, som honom helt tillhör.»

Det är en för mig så betydelsefull sak jag här velat framföra, ty jag vet, vilken stor uppgift kristendomen under ett helt årtusende haft för vårt folk, och den är en bärande kulturfaktor, varpå vårt samhälle är byggt, och jag skulle önska, att i de låga kojorna såväl som i de höga salarna alltjämt, då arbetet är slut om dagen, hufvudern samlade familjen, hustru, barn och tjänare, för att med dem läsa ett kapitel i bibeln, uppsända ett tack till Gud för den flydda dagen och sedan sluta med att sjunga: »Trygg i Din vård jag lämnar mig, när solen från oss flyr, och gladligt skall jag prisa dig när dagen åter gryr» eller med sångaren: »Tryggare kan ingen vara än Guds lilla barnaskara, stjärnan ej på himlafästet, fågeln ej i kända nästet.» Det ligger något lyftande i dessa sånger, något välgörande för livet i dess olika lägen. Kristendomen har sin stora uppgift att fylla, och Gud give, att icke, genom det att vi diskutera och ändra på tider och planer, kristendomens inflytande på vårt folk blir mindre.

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

Då jag inser betydelsen av att man får den tid, som behövs för att ge våra barn en god kristendomsundervisning, måste jag ställa mig på reservanternas sida, och jag yrkar därför, herr talman, avslag på utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Herr Johanson i Huskvarna: Herr talman, mina herrar! Här ha hållits flera anföranden, som varit av stort intresse att avhöra. De ha alla varit sakliga och präglats av lugn och förståelse. Vi kunna visserligen ha olika uppfattning i en fråga som denna, men detta utesluter icke, att vi både kunna och böra diskutera den sakligt, vilket vi hitills gjort i denna debatt, och vilket jag hoppas, vi även i fortsättningen skola göra.

Vad nu angår den föreliggande frågans centrala del, så blir den ytterst en viljesak, som vi nog icke kunna diskutera oss till full enighet om här i dag, men vi kunna det oaktat ha respekt för varandras ärliga övertygelse. Motionärerna ha nu den uppfattningen, att ju mera de kristliga intressena komma till sin rätt och få göra sitt inflytande gällande, ju bättre bli vi själva, och ju bättre bliva förhållandena i övrigt. Då vi nu ha denna livsaskådning, så bör det vara begripligt, att frågan på detta sätt kommit fram för riksdagen. Vi anse nämligen, att kristendomsämnet i fråga om undervisningstiden skjutits för mycket tillbaka i den nya undervisningsplanen, vilket också här förut i debatten berörts.

Utskottets ärade ordförande sade i sitt anförande i går, som också redan gendrivits av någon talare, att vi icke framlagt bevis för, att vårt krav är riktigt. Skola vi nu tala om bevis i denna fråga, så är det enligt min mening icke vi utan de som underkänna vårt krav, som i så fall få lov att förebringa bevis därför. I åtskilliga uttalanden, som här gjorts — och jag syftar därvid särskilt på det anförande, som hölls av herr Rydén —, ha ansatser gjorts att göra denna fråga till vad vi motionärer icke avsett, nämligen till en katekesfråga. Vi ha icke med vår motion velat riva upp en debatt om katekesens lämplighet eller icke lämplighet som lärobok i skolan. Vi ha endast sagt, att vi förmoda, att erfarenheten kommer att visa, att en handledning i form av en lärobok är behövlig. För att göra undervisningen fruktbringande tror jag, att en sammanfattning av kristendomens huvudsanningar blir nödvändig. Efter vad jag vet, användes också detta sätt med en lärobok som handledning redan nu inom frikyrkliga kretsar vid deras bibelskolor m. m. Men denna fråga om en lärobok bör icke riksdagen taga upp till behandling, åtminstone ej nu, utan den få vi överlämna åt pedagoger och skolans målsmän samt åt styrelserna i de respektive skoldistrikten.

Fastän flera talare redan ingående behandlat frågan, vill jag likväl be om kammarens överseende för att jag med några ord berör frågan i allmänhet och även något uppehåller mig vid vad utskottet i sitt betänkande sagt. Den nya undervisningsplanen innebär i stort sett ett gott framsteg på skolans område. Detta har också erkänts på många håll. Men att densamma även har bris-

ter, torde ingen vilja förneka, och huru skola vi kunna tänka oss någonting annat, då alla människor äro ofullkomliga. Denna undervisningsplan är, såsom även förut påpekats, en frukt av ett flerårigt, grundligt arbete på skolans reformering. Min personliga uppfattning är den, att de män, som från början lagt hand vid detta stora arbete, och bland vilka det var sådana, som jag personligen närmare kände, hava gått till detta arbete icke allenast som framstående skolmän, utan på samma gång besjälade av kärlek och nit för åstadkommande av en grundlig och god undervisning i våra skolor. Detta har jag velat säga, därför att ingen i kamraren skall tro, att därför att jag kommit att stå med som huvudmotionär i detta ärende, jag på förhand skulle hysa någon antipati mot undervisningsplanen i fråga. Så är visst icke fallet, utan tvärtom har jag med stort intresse följt frågan för att se, vad resultatet skulle bli.

Då denna undervisningsplan emellertid fastställdes av Kungl. Maj:t, blev det för många en stor missräkning, att undervisningstiden för kristendomsämnet reducerades från vad vi haft, eller fyra till fem veckotimmar, ned till två timmar i veckan. Detta beslut framkallade oro och bekymmer bland stora grupper av vårt folk. Av det föreliggande utskottsbetänkandet, sidan 2, framgår, att utskottet uppfattat våra motioner som ett uttryck för denna orosstämning bland vårt folk. Det är sant, ty anledningen till motionerna är icke att söka däri, att vi äro besjälade av någon lust att vara i opposition, utan de äro motiverade av känslan av ansvar för nutida och kommande släkten och vetskapen om den stora, ja, avgörande betydelse, kristendomsundervisningen har för ett folks sunda och goda utveckling i alla avseenden.

Då jag läst åtskilligt av vad som uttalats i samband med den nya undervisningsplanens antagande och däribland särskilt det anförande, som dåvarande statsrådet Rydén hade vid ärendets föredragande inför Konungen, har jag icke funnit några egentliga motiv för att man beskurit tiden för kristendomsundervisningen så långt, som man gjort. I nämnda anförande av statsrådet har gjorts många uttalanden, som jag till fullo instämmer uti. Men i det samma framhålles även, att bibelns egen framställning skall läggas till omedelbar grund för kristendomsundervisningen, och att utläsningen skall högst väsentligt inskränkas, för att barnen därigenom bättre skola kunna tillgodogöra sig det religiösa och sedliga innehållet. Denna undervisningsmetod måste, såsom här förut påpekats, kräva mera tid på lärosalen än vad förut behövdes, då man lät barnen inlära läxor i hemmet. Efter vad jag nu hört, har i de utlåtanden, som från åtskilliga håll inkommit till Kungl. Maj:t med anledning av de remitterade petitionerna i frågan, också framhållits just det, att ämnet kristendom är så vittomfattande, att den nu bestämda tiden icke motsvarar den tid, ämnet kräver. Då vi nu begära i regel 3 veckotimmar på skolschemat för kristendomsämnet, måste man med tanke på den stora betydelse, ämnet har, anse att vår begäran är väl motiverad. För

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

övrigt skulle ju, om denna vår begäran bifalles, tiden för ämnet i fråga reduceras ganska avsevärt, jämfört med vad vi hittills haft.

Vi underskatta icke härmed betydelsen av övriga ämnen, som ingå i skolplanen, utan tvärtom uppskatta vi värdet av desamma, men anse, att kristendomsämnet för mycket skjutits tillbaka i fråga om tiden. Så har t. ex. modersmål (tal- och läsövningar) mer än dubbelt så lång tid, ehuru man kan säga, att detta ämne delvis ingår i kristendomskunskapen, då ju barnen därvid få såväl tal- som läsövningar.

Jag ämnar här icke närmare gå in i detalj på de skäl, som utskottet anfört för sitt avslagsyrkande, men skall dock be att få beröra några punkter.

Efter vad jag kunnat finna, är huvudskälet, att den nya undervisningsplanen så nyligen antagits, att man icke nu bör göra någon förändring, innan erfarenhet vunnits i fråga om densammas verkningar. Utskottet har i huvudsak grundat sitt avslagsyrkande på det utlåtande, som skolöverstyrelsen avgivit med anledning av de väckta motionerna. Detta skäl för avslagsyrkandet å vår motion, som anföres, kan jag för min del icke gilla, och jag är övertygad om att denna min ståndpunkt intages av stora grupper bland vårt folk. Kristendomsundervisningens uppgift är icke allenast att bibringa barnen minneskunskap utan fastmer att påverka deras viljeliv och därigenom dana karaktärer. Med tanke härpå borde var och en förstå, att det skäl, som anförts för avslagsyrkandet, är ohållbart, då en examen, som skulle ge utslag, huruvida kristendomsundervisningens karaktärsdanande inflytande kunnat göra sig gällande, icke kan anställas, då ett bedömande härvidlag alltid blir beroende av var vars och ens personliga uppfattning i dessa spörsmål.

Alltså ligger målet för meddelandet av kristendomskunskap utom gränserna för en dylik prövning, varför utskottets huvudskäl ur kristlig synpunkt är grundlöst.

Enligt uttalande sidan 2 i utskottets betänkande är detsamma medvetet om den oro och det bekymmer, som undervisningsplanen i fråga vållat runt om i landet. Denna oro vill utskottet söka lugna genom att göra en resumé av undervisningsplanens innehåll i allmänhet och stöder sig därvid på ett uttalande av en så vederhäftig institution som teologiska fakulteten i Lund. I det citat av teologiska fakultetens uttalande, som utskottet intagit, beröres icke, efter vad jag kan finna, timplanen i fråga, utan i densamma behandlas uteslutande lärostoffet för undervisningen, och alltså lämnar uttalandet i fråga intet stöd för den ståndpunkt, utskottet intar till vår motion.

Ett annat skäl för sin ståndpunkt söker utskottet däri, att inlärandet av Luthers lilla katekes och den sammanhängande genomgången därav uteslutits och i stället härför och för översikten av den kristna trons huvudstycken införts ett moment, innefattande Jesu bergspredikan samt efter barnens mottaglighet och behov

lämpad sammanfattning av den kristna tros- och livsåskådningen. Denna omläggning av undervisningen ställer, säger utskottet vidare, nya fordringar på läraren, vilket torde vara alldeles riktigt.

Dessa uttalanden, synes det mig, bestyrka min förut uttalade uppfattning, att kristendomsämnet kräver icke mindre utan mera tid på lärosalen.

I fråga om den anmärkning, utskottet gör, att vi icke gjort skillnad på det timal, som önskas för olika skolformer, vill jag endast nämna, vad nog var och en för övrigt förstår, att vi i vår motion avse de heltidsläsande skolorna. Vid övriga skoltyper måste ju tiden för samtliga ämnen reduceras mer eller mindre.

Då utskottet påbördar oss, att vi skulle hänge oss helt åt den uppfattningen, att det är tiden, som gör allt, och i samband därmed påpekar, att undervisningen är beroende av om läraren har sinne för ämnet och är besjälad av kristendomens ideal, så vill jag säga, att vi äro icke så ensidiga, utan förstå väl, att lärarens lämplighet har en mycket stor betydelse i fråga om undervisnings resultat.

Jag vill också påpeka, att en förändring av timplanen kunna vi åstadkomma genom ett riksdagsbeslut. Däremot förstår var och en, att vi ingenting förmå uträtta genom beslut här i fråga om lärarens lämplighet för undervisningen, huru önskligt det än vore, och därför ha vi motionärer endast tagit upp den förstnämnda frågan, nämligen tiden.

Jag vill för övrigt hysa gott hopp om vår lärarekår. Skulle detta hopp svikas, få vi söka oss fram på andra vägar. Denna fråga föreligger dock icke nu.

Till sist nödgas jag säga om vad utskottet sagt i frågan, att man icke i detsamma kan finna några verkliga sakskal, som motivera ett avslag på vår hemställan.

Det skulle varit i hög grad önskligt, om riksdagens skolutskott intagit en mera aktiv ställning i fråga om att bibringa vårt folk kristendoms kunskap. Mina herrar, erfarenheten visar, att Guds ord nog kan utträngas och tillbakasättas, men frukterna därav utebli ej, och vi önska ej en utveckling i den riktningen för vårt folk. Då vi således anse, att kristendomsämnet mycket väl behöver den tid, som skolöverstyrelsen först föreslog och som vi nu begära, och då vi därför anse, att ett misstag begåtts, tala alla skäl för, att man fortast möjligt måtte rätta detsamma. Vårt skolväsen kostar såväl staten och kommunerna som enskilda stor ekonomisk uppoffring, men vi göra detta offer gärna, därför att vi älska våra barn och veta, att det är de, som skola bilda det nya Sverige. För de stora uppgifter, som möta dem, vilja vi utrusta dem med goda kunskaper, ty kunskap är makt.

Endast kristendoms kunskapen visar dem dock vägen till Honor, som förmår fylla livets djupaste behov, skänka dem den kraft, som alla behöva, göra dem till goda medborgare och skapare av ett lyckligt Sverige.

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

*I fråga om
kristen-
domsunder-
visningen i
folkskolorna.
(Forts.)*

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka avslag å utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Med herr Johanson i Huskvarna förenade sig herr *Jonsson* i Mörkhult.

Herr Pehrsson i Göteborg: Herr talman, mina herrar! Under den gångna debatten har den fråga, som nu är före, så grundligt debatterats, att jag skulle kunna i fråga om huvudpunkterna hänvisa till vad som redan i dag är sagt och vad som i går sades av dem, som stå på samma sida i detta ärende, som jag gör. Jag skall dock taga upp ett och annat av vad som här sagts, som kanske icke fått den belysning, som synes mig vara behöflig.

Jag skall då först yttra mig något om vad utskottets ärade ordförande — jag kan icke se, om han är här, men han kanske finns här ändå — sade i går, och det var ju något av samma toner även i yttrandet från Malmöbanken. Det var en anklagelse, att den agitation, som under den sista tiden drivits i denna fråga i landet, hade — såsom utskottsordförandens ord föllo — skett därför, att man velat göra denna fråga till en »kyrko- och valpolitisk» sådan. Mina herrar, man får icke vända en fråga av så djupt allvarlig beskaffenhet till att bliva en kastboll mellan partierna. Jag beklagar, att man dragit in denna synpunkt i debatten.

Jag vill erinra om, huru denna opinion bildats, huru det var medlemmar av riksdagen, ett 20-tal av olika partier, som togo initiativet, och huru sedan genom Allmänna svenska prästföreningen skickades ut skrivelser till präster och olika korporationer här i landet. Det var inga petitionslistor, det gavs alls icke några riktlinjer, det var endast de allvarsord, som dessa riksdagsmän uttalade. Sedan uppkom alldeles spontant — herr Johansson i Edsbyn har redogjort för detta — något som dock verkligen är en opinionsyttring, som, så vitt jag kan förstå, man icke gärna kan negligera, när det gäller bl. a. uttalanden från över 900 församlingar i riket. När man icke gjort något för att lägga detta på enhetlig bog, som man annars brukar göra, utan man velat, att det spontant skulle komma fram från olika håll, så har följden blivit, att de mest skilda yttranden blivit fällda. Det har utan tvivel sagts överord, men det har varit personer av alla partier och alla åskådningar, som tagit del i denna opinionsyttring. Jag kan endast hänvisa till att i denna åskådning mötts personer med i övrigt mycket olika uppfattning. För att ge ett litet exempel på vilka personer, som tagit del i de åsikter, som här framkommit, kan jag nämna en person i denna kammare, som väl icke velat göra i högervalpolitik, nämligen herr Hallén på Älvsborgsbänken, som i konstitutionsutskottet yrkat ansvar på förutvarande statsrådet för denna ändring av undervisningstiden till två timmar och som velat, att denna tid skulle förlängas.

Jag skulle ju också kunna peka på ett ord, som gått långt vidare än något annat, det är hämtat ur en liten bok, som heter

»Svenska kyrkans årsbok», som kommit ut på hösten. Där heter det uttryckligen, att enligt läroplanen skall »det religiösa läroinnehållet sammanställas och muntligen meddelas barnen av läraren — *reformens största pedagogiska missgrepp*». Inunder detta uttalande står namnet Harald Hallén. Mina herrar! Det är då inte underligt om jag vill, att det här skall nedläggas en alldeles beständig samsaga mot försöket att av denna sak på något sätt göra en politisk partisak. *Jag hoppas, att man inte ärlas att lägga den så, ty det kunde hända, att man lyckades.*

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

Då i går en talare gjorde allt för att förringa värdet av vad som sagts av de ansvariga myndigheter, som här yttrat sig, var emot han tillade en så stor betydelse åt t. ex. Svenska folkskolelärareförbundet, så tillät mig bara få peka på, hurusom Svenska folkskolans vänner, just den grupp inom svenska folkskolans lärarekår, som på ett alldeles särskilt sätt intresserar sig för kristendomsundervisningen och kristendomsämnet inom våra skolor, avgivit ett alldeles motsatt yttrande; man företräder där fullkomligt samma synpunkter, som anförts i den motion, som av mig blivit framlagd.

Herr Olsson i Mora hänvisade till ett lärareuttalande i Karlskrona. Ja, visst kan man finna sådana yttranden, mina herrar, men jag kan som motvikt mot detta visa på ett annat uttalande, ett uttalande från min egen stad, där lärarekåren på ett offentligt möte anslöt sig till kravet på tre timmars kristendomsundervisning. Det sades visserligen sedan, att det var så många lärarinnor med om denna opinionsyttring! Ja, i denna tid vet jag inte, om man skall göra skillnad mellan lärare och lärarinnor i det fallet. Jag har den uppfattningen, att lärarnas och lärarinnornas kärlek till barnen och till våra skolor sannerligen bör väga jämnt, och jag vill inte uttala mig med ringaktning om lärarinnorna i jämförelse med lärarna.

Ser jag på den skrift, som jag här har i min hand, och vilken herrarna naturligtvis hört talas om förut i debatten, nämligen den av överstyrelsen framlagda redogörelsen för de ingivna framställningarnas innehåll, finner jag i densamma, såsom redan förut påpekats, först ett uttalande från kyrkomötet. Herr Rydén har inte höga tankar om kyrkomötet, och han har också uttalat sin åsikt i synnerligen starka ordalag. Jag kan dock inte neka till, att för mig står kyrkomötet allt fortfarande med den sammansättning det har — jag önskar visserligen även jag, att kyrkomötet vore lagt på bredare bas — som ett representantskap för svenska kyrkan; det står som en institution, vilken har att säga sitt ord under ansvar som ingen annan. Det finns sedan i nämnda bok uttalanden från en massa olika håll, olika religiösa sammanslutningar, från de svenska prästerna, från prästmötena, från stiftsmötena, från den finsktalande befolkningen, från, som jag sade, över 900 församlingar här i riket, av vilka många avgivit sina yttranden under det ansvar, som ligger i att fatta beslut i detta ärende på kyrkostämman eller på kyrkoråd under laga former. Jag vädjar

I fråga om
kristen-
domsunder-
visningen i
folkskolorna.

(Forts.)

till herr Rydén, huruvida man dock inte inför detta faktum skulle kunna säga, att det vore underligt, om han inte ställde sig en smula tveksam inför sin egen syn på saken. Jag frågar, om inte denna opinion från dem, för vilka denna sak är en hjärtesak, är sådan, att den inte borde kunna underskattas. Eller om jag skulle uttrycka saken på ett annat sätt: skulle inte herr Rydén efter de ypperliga och förträffliga ord som han till sist yttrade, och som glädde mig, dessa ord, varmed han räckte famnen, stora famnen, åt oss lite var, skulle han inte, säger jag, böra känna en viss tvekan, när han finner, hurusom man i form av beröm sagt så ytterst betänkliga saker rörande hans reform, som flera gånger skett å håll, från vilka han säkerligen inte tycker det är roligt att få erkännande. Jag erinrar om en artikel, som jag läste för någon tid sedan av en författare i Social-Demokraten — jag vet inte i vad mån den är uttryck för tankarna på det hållet. Artikelförfattaren talar skarpa ord om de lärare och lärarinnor, som vilja ha den längre kristendomsundervisningen och vilka framställas såsom varande på ett gripande sätt undergivna den kyrkliga överheten. Man måste, säges det, räkna med dessa som med en »dödsbrigad» *»i motsats till dem, som vilja raser kristendomsundervisningen»*. Jag erinrar om den petitionsrörelse, som sattes i gång som motvikt från vad jag skulle vilja kalla »stormklockefalangen». Jag insinuerar inte — det vill jag bestämt säga ifrån — att herr Rydén skulle ha något med denna sak att göra eller på något sätt känna sig glad däröver, men jag säger: bör han inte ställa sig tveksam, när han på dessa håll får höra sådana uttalanden? Skulle han inte kunna tänka sig, att det kanske i alla fall var ett förhastat steg, som i detta stycke togs?

Vad sedan den sidan av saken angår, som herr Rydén med sådan klarhet framlade, nämligen att denna fråga enligt hans uppfattning i fullt konstitutionsmässig ordning behandlats, kan jag naturligtvis inte ha något att invända härvidlag, för så vitt jag endast ser till formen. Det är ju alldeles givet, att man inte kan invända något, om man tänker på sättet för själva beslutets fattande av Kungl. Maj:t *utan riksdagens hörande*, men jag skulle vilja göra en fråga till herr Rydén, en fråga som för mig är avgörande för min uppfattning av denna saks *reellt* konstitutionella behandling. Det är frågan: vilka myndigheter ha före beslutet blivit hörda och i under laga ansvar avgivna yttranden tillstyrkt dels denna nedsättning utöver vad som föreslogs i överstyrelsens förslag, och dels borttagandet av varje slags lärobok? Av svaret på denna fråga kommer naturligtvis att bero, huruvida man skall anse, att denna sak blivit rätt behandlad i den konstitutionella mening jag här talat om. Föreligga inga sådana yttranden, ha i en så allvarlig fråga utlåtanden icke infordrats på alla punkter utan endast med avseende å de delar av planen, mot vilka våra anmärkningar inte vända sig, synes det mig, att man dock torde ha gått något hastigt till väga för att få sin sak fram.

Sedan skulle jag, mina herrar, vilja säga några ord med av-

seende å det långa föredrag, som herr Rydén höll för oss, ett högst intressant föredrag, som innehöll uppgifter, vilka säkerligen för de flesta av oss voro obekanta, uppgifter om den långa utveckling, som legat bakom förevarande undervisningsplan. Jag undrar emellertid, om jag är den ende, som fick det intrycket, att den långa utredningen med alla dess intressanta detaljer inte berörde vad här är fråga om utan avsåg spörsmål, som vi i dag inte debattera. Herr Rydén talade om striden om den Lindblomska katekesen, som fick sin eloge, och om 1878 års katekes, och jag skulle vara böjd för att för en gångs skull instämma med honom, ty jag anser, liksom mängen, att Lindbloms katekes var i vissa hänseenden förmera än 1878 års katekes. Hela denna historiska översikt var emellertid tydligen så lagd, att man ändå fick ett sådant intryck som detta: hur oändligt svårt är det inte att här uppnå ett resultat, när man fått hålla på ett helt århundrade med arbete härvidlag, när hundratals personer i den mest ansvariga ställning ägnat sig häråt, när snillen sådana som en Lindblom och Johan Olof Wallin och Nathan Söderblom sökt göra sitt allra bästa för att få fram en lärobok — eller låt oss säga en katekes, ty det blir i sak detsamma — i den kristna tros- och livsåskådningen. Säger oss detta inte, att det kan hända i alla fall, att trots de anmärkningar, som gjorts mot gamle Martin Luther, det måste sägas, att det i denna bok, som dock bestått i fyrahundra år i vårt land och i våra grannkyrkor och överallt hart när i den evangelisk-lutherska kristenheten, måste ligga, mina herrar, något förunderligt? Det är dock en bok, som överlevat århundraden, och som överlevat dessa hundratals författare, som sökt giva någonting bättre.

Nu har man fått det intrycket — jag vill dock inte säga, att det har sagts här i dag — att det är meningen att göra gällande, att när vi i dag företräda denna stora opinion, när bakom oss stå alla dessa, som givit sin mening till känna, vi träda in för *katekespluggen*, för en *själlös utanläsning*. Mina herrar! Ett större misstag kan inte begås. Vill man lägga saken så, har man försökt att med slagordens makt över tanken slå ihjäl väl befogade anmärkningar. Jag vill inte heller säga, att detta varit syftet med det yttrande, som fällts av initiativtagaren till den författning, om vilken vi här debattera. Det går dock så lätt att få folk suggererat av det myckna talet om »katekespluggen». Vad är det som frågan nu gäller, mina herrar? Den gäller inte den Lindblomska katekesen, inte heller 1878 års katekes, utan det gäller frågan — jag ber herrarna att läsa motionen — om en handbok, en lärobok, en vägledning för våra barn i den kristna tros- och livsåskådningen. Vi ha inte yrkat på den lilla katekesens bibehållande — vi ha visserligen hänvisat till denna katekes och jag kanske får återkomma till denna sak — utan vi ha begärt en lärobok. Men hur står nu saken i detta avseende? Jo, den står anorlunda, än när vi skrevo denna motion. Utskottet har visserligen inte uttryckligt förklarar men dock uttalat som en möjlig-

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

het, att en sådan bok bör komma till stånd. Reservanterna ha också å sin sida sagt, att de förvänta en handledning, och herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet har, om också inte givit en sådan på hand, dock utlyst en pristävlan rörande en sådan handledning för lärare. Det är för mig alldeles självklart, att utvecklingen måste driva det därhän, att vi få denna handledning för lärare. Det följer med naturnödvändighet som en pedagogisk slutsats, att det måste komma en sådan bok, som även kan bli till hjälpreda för barnen. Därför att vi äro övertygade om att utvecklingen börjat gå i denna riktning kunna vi också i dag avstå från ett yrkande i detta hänseende, ty — det vill jag ärligt säga herr Rydén — det man är viss om skall drivas fram av rent pedagogiska skäl och hänsyn, kastar man inte in för att åstadkomma en splittring mellan de frireligiösa och oss andra. Jag tror inte heller att denna sak skall komma att bli ett splittringsfrö.

Det var åtskilligt jag skulle vilja svara på, men särskilt var det en sak jag ville framhålla med anledning av att Paul Peter Waldenströms namn kastats fram i debatten. Det omnämndes de ord han fällt i kyrkomötet om katekesen. Ja, jag känner dem, men, mina herrar, jag har suttit som hans lärjunge i sju år, och jag vågar försäkra herrarna — jag vädjar till dem i denna kammarare som åtnjutit samma förmån — att Luthers lilla katekes, om vilken han från pedagogisk synpunkt icke sade så alldeles vackra ord, blev dock i Paul Peter Waldenströms hand likaväl som katekesutvecklingen inte en barnaplagare. Jag försäkrar — och jag tror att det skall finnas hundraden av hans lärjungar, som skola säga detsamma — att han gjorde kristendomslektionerna i skolan till de angenämaste av alla, ty det är, som det redan påpekats, så, att det betyder icke så mycket med den ena boken eller den andra, utan vad det kommer att hänga på ytterst — det tyckas vi vara överens om på alla håll — är lärarpersonligheten. Jag känner mig alltid obehagligt berörd, jag känner mig alltid i behov av att protestera, när jag hör det myckna talet om att katekesen varit en sådan pinare för barnen och betytt en själlös utanläsning, ett själlöst plugg, detta därför att jag själv ingen sådan erfarenhet har från min egen uppväxtålder. Av de skäl som jag antytt har jag en helt motsatt erfarenhet i det avseendet. Under min prästerliga tjänstgöringstid av icke mindre än 30 år, har jag å ämbetets vägnar haft anledning avlyssna så många lektioner i folk- och småskolor samt läroverk. Jag har visserligen därvid mött också »katekesplugg», men jag vill därjämte säga, att jag också mött så oändligt mycket annat och bättre. Det är en orättvisa mot Sveriges lärarkår detta myckna tal om katekespluggen och denna själlösa utanläsning. Det är icke befogat. Man har låtit gamla tiders minnen tala — och för dem gäller det ju, som de gamla sade, »att när fäderna äta sura druvor, få barnen ont i tänderna» — men icke skola vi lägga ansvaret för gångna tiders erfarenhet, det ansvar, som samlats genom århundraden, på den

lärarkår, som nu finnes. Man kan inte begära för övrigt, mina herrar, att varenda lärare skall vara född pedagog av Guds nåde, han kan vara mycket duglig som lärare utan detta.

Jag kommer nu tillbaka till detta: sammanfattningen av den kristna tros- och livsåskådningen. Jag sade nyss, att jag undervisat under 30 års tid — och jag skall här göra en förödmjukande självbekännelse. Jag vill säga, att om det skulle sättas i fråga, att jag utan någon sådan handledning skulle giva barnen en sammanfattning av den kristna tros- och livsåskådningen, så skulle det bli med den yttersta svårighet, som jag tänker mig kunna få något samlat, kort och enhetligt, som verkligen kunde motsvara vad man här velat. Det är verkligen en så oändlig börda, som därmed lagts på läraren. Det är en tilltro till lärarpersonalen, som dock lägger på den en olidlig börda. Jag tror, som jag nyss sade, att utvecklingen med nödvändighet driver fram en sådan bok, och det är inte heller annat är gott från min synpunkt, att så blir fallet.

Sålunda, när herr Rydén frågade: känner ni igen detta? — och så talade han om det ohyggliga han upplevat, då svarar jag: nej, jag känner icke igen detta såsom Paul Peter Waldenströms lärjunge, och jag känner icke heller igen det såsom en generell bild av den undervisning, som jag under årens lopp haft tillfälle att få åhöra, men å andra sidan skulle ju naturligtvis jag också kunna peka på ganska många undantag i det hänseendet.

När man har talat här i dag om katekesen, så vill jag på det bestämdaste utsöndra även frågan om den lilla katekesen ifrån den s. k. långkatekesen, som ju öknamnet varit, *om vilken ju icke längre är fråga*, likaväl som jag vill utsöndra allt detta tal om att man icke givit sitt erkännande åt den undervisningsplan, som kommit fram. Jag vet inte, om herr Rydén från något håll har fått ett vackrare erkännande, ehuru det icke tycks vara uppskattat, än vad vi motionärer givit. Det heter nämligen: »Med tillfredsställelse finner man, att densamma syftar till, att kristendomen obetingat erkännes som den bärande grunden för vårt folks sedliga och religiösa fostran. Ett genomgående historiskt betraktelsesätt har gjort sig gällande, och undervisningen anknyter sig huvudsakligen till bibelns egna ord och syftar särskilt till att giva barnen en levande bild av Jesu liv. Den anknytes likaledes till den religiösa erfarenheten genom upptagande av livsbilder ur kyrkans historia, dess mission, diakoni och gudstjänstliv och vill därmed öppna de ungas ögon för kristendomen såsom en levande makt i historien och samtiden.

Av det erkännansvärt rika lärostoffet etc. Jag tycker det är vackert sagt, och jag kan icke neka mig nöjet att meddela, att när det sades några fula ord i går ifrån Dalabanken om Växjö domkapitel och naturligtvis om biskop Lindberg såsom ordförande i Allmänna svenska prästföreningen — och därmed ansågs ju saken avfärdad — så är det nära nog ordagrant samma ord i motionen som i det uttalande, som den allmänna svenska prästföreningen

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

har gjort; och det kan naturligtvis ha sin helt naturliga förklaringsgrund, som jag icke nu vill närmare inlåta mig på.

Det var i samband härmed, som herr Rydén också uttalade åtskilligt, som jag icke kan riktigt vara med på från historisk synpunkt. Det var nämligen att Luther skulle stått kvar, när han skrev sin lilla katekes, i mycket på den romersk-katolska ståndpunkten. Jag vill erinra om ett arbete sådant som Amundsens »Den unge Luther», där motsättningen mellan den unge Luther och den Luther, som sedan driven av striden fördes mer och mer tillbaka, men som mitt under kampens skarpaste skeden står där som den fullödigaste kämpen för evangelisk frihet; och de kamp-åren infalla nog just omkring år 1529, då, såsom vi veta, denna bok kom till. Nu är det ju, efter allt vad här sagts om denna katekes och allt det förskräckliga, som den skall innehålla, nästan djärvt att här yttra sig annorlunda om densamma. Men, mina herrar, jag skäms inte alls för att säga ett ord i annan riktning angående denna bok. Vi ha nämnt om denna sak i vår motion, ehuru den icke kommit in under reservanternas yrkande, utan ligger vid sidan av det beslut, som här kommer att fattas, och salunda icke har med själva beslutet att göra. Men detta oaktat må väl herrarna icke förmena mig att avge en liten förklaring, varför jag ser på denna sak på annat sätt, än de ärade talarna här förut ha gjort.

Det står i början av undervisningsplanen såsom ett av de huvuddirektiv, som där givits, att undervisningen skall läggas historiskt. Jag har givit mitt erkännande åt detta, men då vill jag säga, att just Luthers lilla katekes är ansluten, mina herrar, till urkunder, som uti hela den kristna kyrkan ända ifrån den gamla kyrkans tid ha varit lagda som grundval för undervisningen i kristendom, för den elementära kunskapen, nämligen dessa tre kristendomens stora dokument: budorden, Fader vår och trosartiklarna. Det är ingen godtycklighet, när Luther lagt detta så, utan det är med en historisk ofrånkomlighet, som han däruti sammanfattat den kristna tros- och livsåskådningen. Jag vill, mina herrar, icke vara med om att bryta med denna tradition, då man inte endast vill taga bort Luthers lilla katekes och dess förklaringar — ehuru det icke uttryckligen säges i undervisningsplanen, — utan det förutsättes på alla sätt, att *barnen rent utav icke få inlära de tre trosartiklarnas ordalydelse*; man kan nämligen icke tolka det på annat sätt, ehuru jag vet, att på de flesta håll kommer man icke att lyda, utan man låter i alla fall barnen lära sig detta. Vi ha då brutit med den kyrkliga traditionen, ty, mina herrar, i den romerska kyrkan ännu i dag är kristendomsundervisningen lagd på dessa nämnda tre historiska dokument. Det samma gäller i den evangeliska kyrkan över hela världen, och detsamma gäller också i den ryska ortodoxa kyrkan. Vi bryta sålunda där med en ur-gammal tradition, en tradition, som därjämte har pedagogiskt-vetenskaplig hemul för sig.

Jag kan ju med några ord ytterligare få utföra detta. I den-

na »lekmannabibel», som man kallat Luthers lilla katekes, finnes nämligen en 3,000-årig religionshistorisk utveckling. Det är kristendomens utveckling, som är nedlagd i dessa dess mäktigaste dokument. Det är halvtannat årtusendes utveckling, mina herrar, som ligger där på andra sidan av vår tidsräknings början, där mosaismens och profetismens andliga och etiska monoteism arbetat sig fram. Det är Jesu väldiga insats både med avseende å den etik, som vi möta i bergspredikan och som vi just återfinna i Luthers förklaringar, och det är sedan framför allt i hans Fader vår. Gudsumgängelsens gyllene kodex, men också i trosartiklarna, vari vi finna den kristna kyrkans tro och bekännelse, sådan som den utkristalliserats allt ifrån det nya testamentet, tills den fick sin nuvarande gestaltning omkring det femte århundradet. Detta säger oss, att uppenbarelsen har sin utveckling. Kristendomen har icke fallit såsom en meteor från himmelen, utan har en lång och väldig utvecklingshistoria genom mänskligheten. Jag medger, att den horisonten är för vid för barnastadiet, men det är kristendomen och därför stämmer som ingenting annat, mina herrar, principiellt Luthers lilla katekes i dess tredelning — jag stannar nu först därvid — med just den huvudprincip, som här är lagd till grund för det sätt, varpå kristendomsundervisningen genom den nya planen skall meddelas. I historisk exakthet och möjligaste koncentration ha vi sålunda där fått kristendomens hela historia. Och går jag sedan till vår egen tid, så låtom oss komma ihåg, mina herrar, att det är kring denna bok såsom själva stommen, som vårt folks kristliga fostran skett under dessa 400 år. Vi bryta sålunda med en 400-årig utveckling, och vi bryta med utvecklingen i alla de stora kristna kyrkosamfundet genom den nya princip, på vilken man här slagit in.

Det var en kvinnlig seminarierector, som i Göteborg höll ett föredrag i denna fråga för icke så länge sedan, och jag tillåter mig att ur hennes yttrande citera ett ord i detta fall. Hon säger där: »att katekesen har även sitt värde därigenom att den förmedlar till oss våra förfäders religiösa erfarenheter, och det vore viktigt, att vi ej gjorde oss religiöst urarva i förhållande till gångna tider». Jag har velat säga detta, mina herrar, för att ni skall förstå, att när vi tala om denna sak så är det icke bara en envis konservatism, utan det är en verkligt principiell åskådning, som ligger bakom. Det är en historisk tradition vi vilja bevara, vi vilja icke bryta av denna förbindelse med alla de kristna kyrkorna, med vår egen forntid.

Nu säger man oss här, att vi i stället skulle lägga bergspredikans ord till grundval. Ja, mina herrar, ingen kan skatta bergspredikan högre, än vad jag gör: denna underbara, sköna, evigt förblivande urkund. Men jag kan icke neka till, att jag måste i likhet med den föredragshållare, som jag nyss citerade, säga: är det dock ej månntro ett pedagogiskt missgrepp att vilja lägga bergspredikan just till grundval för den kristna tros- och livsåskådningen? Jag erinrar då om det citerade yttrandet från Lund, där, såsom herrarna

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

veta, vi ha en ganska radikal fakultet — man anser åtminstone den vara det — men där man också ställer sig på samma sätt med en viss tvekan inför den saken, därför att bergspredikan innehåller paradoxala ord och uttryck, sådana paradoxala ord, att det blir ganska svårt att lämna en verklig undervisning åt barnen på den grundvalen. Man måste se detta, om man bara tänker på, hur bergspredikan blivit utlagd på skilda håll. Jag tänker på, hur den tolkats t. ex. av Tolstoy, och vi se, att det fortfarande står strid mellan våra teologer om uppfattningen av bergspredikan. Hur oändligt svårt skall det då icke bli för en lärare att behärska detta område, så att det blir en verkligt givande kristendoms-kunskap; ty här har man dock en lag för det ideella Gudsriket, men en lag, som ännu icke har möjligheter för sitt fulla förverkligande. Eller vad vilja herrarna säga om uttrycket: »Dömen icke.» Vi måste döma. Far och mor skall döma, domaren skall döma, det finns ingen möjlighet att komma undan detta. Och dock står det: dömen icke! Ja, det finnes en förklaring. Gentemot detta ord står ordet om mannen med gisslet i sin hand, med eld i ögat och tordön på läpparna, som driver ut skaran ur det tempel, som man gjort till en rövarkula, ordet om Honom, som säger sitt ljungande *ve*, vilket förde honom till döden. Där är han domare. Så skall det ses mot vartannat. Tro herrarna, att det egentligen skall vara möjligt för vår lärarekår att kunna giva barnen på denna ståndpunkt en förklaring, så att det blir ett enhetligt uttryck för det hela. Men inte nog därmed. Vad är nämligen bergspredikan? Jo bergspredikan är Jesu etiska, moraliska åskådning i motsättning till och dock fullkommande den judiska dekalogen. Den är inte en trosåskådning i egentlig mening, utan den är en livsåskådning. Man har i enlighet med de bestämmelser, som undervisningsplanen lämnar, försökt att få fram handledningar i tros- och livsåskådning, enbart i anslutning till bergspredikan, men, mina herrar, man har därvid kommit att lägga in i bergspredikan något som egentligen inte finns där. Detta är ett olyckligt sätt, som man inte kan komma tillrätta med. Det skulle inte förvåna mig, om den pristävlan om en handledning i kristen tro och livsåskådning »i anknytning till bergspredikan», som är utlyst, inte komme att medföra önskat resultat, om man fattar uppgiften så begränsad, som man här tycks fatta den. Jag tror att den i så fall vore olöslig, för så vitt man nämligen verkligen vill ha fram inte bara en livsåskådning utan också en trosåskådning.

På kravet på en trosåskådning få vi icke släppa efter, och detta vill icke heller undervisningsplanen göra; det är en orättvisa att beskylla den för detta, det har också i Missionsförbundets yttrande bestämt betonats. Vill jag en verklig evangelisk-kristlig undervisning, måste jag vilja även en trosåskådning. Nu är det så, mina herrar, att sann religion och sann moral välla ur samma livskälla. Godhet och fromhet äro dock i sin innersta grund, till sitt innersta väsen ett och detsamma. Därför kunna vi inte vara utan denna trosåskådning, vi kunna inte låta undervisningen blott bli en moral-

undervisning, ty kristendomen är vad man i religionshistorien kallar en *frälsningsreligion*. Människans längtan efter förlåtelse, efter frid, efter det eviga hoppet, kan inte tillfredsställas av, hennes livstörst kan inte släckas med vore det än den allra ypperligaste, renaste och äldaste etiska åskådning. Ett gripande uttryck härför är det, att en av våra stora diktare, en himlastormare, som sade många starka ord mot Gud och kristendomen, nu, mina herrar, vilar därute på kyrkogården under ett kors på vilket han själv förordnat, att det skulle stå: *u n i c a s p e s*, mitt enda hopp. När nyss versen lästes om »Han som förstår vad hjärtat ber, även när läpparna häda» väcktes hos mig denna tanke och jag vill påstå, att inför sådana erfarenheter måste vi säga oss, att vilja vi ha kärnan av kristendomen och inte bara skalet, inte bara en fulländad härlig moral utan kristendomens evangelium i dess renhet och äkthet, vi också måste ha en *trosåskådning*. Det är därför vi önska en lärobok för barnen i *tros- och livsåskådning*.

Det kunde kanske vara tillräckligt med vad jag nu sagt, men jag vill tillägga en sak med anledning av att en ärad talare citerade några uttryck ur den gamla katekesen, som han inte kunde gå med på. Jag vill då först säga, att fjärde och femte huvudstyckena ur vilka citaten egentligen togos ligga ovanför planet för skolan i allmänhet, de höra till konfirmationsskolan och i stort sett vill jag icke träda in för deras pedagogiska avfattning. Det har alltid hört till det mest svåra och bekymmersamma för undervisningen. Luthers förklaring i dessa huvudstycken bör i varje fall inte vara med i skolundervisningen på grund av det tredje och sista direktivet för undervisningsplanen, att man skall undvika att såra någons religiösa åskådning. Vi ha ju åtskilliga kristna i vårt land, för vilka just starka meningsskiljaktigheter föreligga på detta område.

Ser jag återigen på katekesen sådan som den nu är, undrar jag, mina herrar, om det inte förhåller sig så, att dess ord äro skrivna med en stenstil, som gjort, att de historiskt grävt sig så djupt ned, att de aldrig kunna utplånas, om de också inte alltid passa för barnasinnets men i allmänhet göra de dock detta. Inte vill jag att de kommande släktena, mina barn och barnbarn skola gå miste om ett sådant ord som detta om kärleken till far och mor: »älska dem, tjäna dem, lyda dem och hava dem för ögonen». Det är ord som barn begripa och som fastna i minnet. Eller i denna tid, då solidariteten är en av de tankar, som genomtränga oss — ehuru vi kanske vilja uppnå den på olika vägar — hur kan känslan av det gemensamma ansvaret uttryckas bättre än när Luther säger vid femte budet: »Vi skola hjälpa och bistå vår nästa i alla faror och levnadsbehov.» Passar det inte barn? Och i denna tid av sedeslös slapphet, kan det icke vara gott att höra ett ord, att »var och en som i äktenskap stadd är skall älska och ära sin äkta maka»? Vilja herrarna, kan jag fortsätta och peka på många sådana ställen i Luthers lilla katekes; jag undrar, om vi kunna finna bättre, enklare, finare, mera på samvetet gående uttryck än dessa.

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

I fråga om
kristendoms-
& undervis-
ningen i folk-
skolorna.
(Forts.)

Det sades nyss ett ord, som gjorde mig ont, ty det stod i mycket skarp motsättning mot allt det andra, som här yttrats. Det var det som riktade sig mot andra artikeln, mot den bekännelse, som denna artikel uttalar! Om Luthers förklaring till denna artikel, mina herrar, ha samtidens största auktoriteter fällt det uttrycket, att den är det förnämsta stycket i kristendomens klassiska litteratur näst bibeln — så olika kan man döma! Vore det meningen att stryka denna artikel, skulle protester helt säkert höjas med en helt annan klang från alla håll, men vi tro det icke, vi hoppas, att så inte är meningen.

Jag skall peka på ännu en sak, nämligen med avseende på tredje huvudstycket i Luthers lilla katekes. Jag vet inte, om herrarna tänkt på ordet: »Vad är dagligt bröd?» »Det som hör till livets uppehälle och nödortft, mat och dryck, kläder, hus och hem, — — — from make, fromma barn» etc. tills det slutar med »goda vänner, trogna grannar och mera sådant.» Jag vet inte, mina herrar, något, som är underbarare än dessa ord. Varför? Jo, därför, att *detta är hemmets frihetsurkund*. Därmed bröt Luther så konsekvent och radikalt med den romersk-katolska uppfattningen, för vilken hemmet och hemlivet i dess rikedom och fullhet inte var någonting som en kristen riktigt kunde njuta av — han skulle alltid gå där med känslan av att klostercellen, munk- och nunnelivet, vore det bästa. Med dessa ord, där Luther ville göra livets hela rikedom till dagligt bröd för om möjligt var och en människa, har Luther, som jag sade, givit en frihetsurkund, som står än i denna dag som ett värn mot all kvalmig asketism — det finns också en asketism, som är berättigad, det vet jag. — Här är det sagt, att vi med gott samvete som barn i vår faders hus kunna njuta av allt det goda Gud ger oss.

Herrarna ha sett Strindbergs »Mäster Olof». Mäster Olof står på skampallen framme i sin egen kyrka, och där kommer en ung scholaris och säger — jag har inte ordalagen riktigt i minnet, men han säger ungefär så här — »Vi tacka er för att ni öppnat klosterportarna, för att ni visat oss Guds fria himmel och det glada livet». Ja, det är detta Luther gjort i denna folkbok. Det är här Luthers åskådning, den visserligen mången gång kärva men sunda kristendom, som varit styrkan och kraften i våra faders gärning genom århundraden, kommer till synes. Därför, mina herrar, skäms jag inte att i all min ringhet ställa mig i fråga om Luthers katekes på skampallen med Olavus Petri.

Nu föreligger emellertid inte alls, av de skäl jag förut nämnt, denna fråga. Jag litar nämligen på att livet självt, om vilket herr Rydén talade i sitt stora anförande, skall reglera denna sak, och jag tror också, att denna åskådning är av den styrka och hör så samman med hela den svenska naturen, hela det svenska kynnet, att den skall tränga sig fram, att den skall leva. Om det sedan blir i Luthers katekes eller en annan lärobok! Jag tror för min del, att vi inte komma längre än denna bok med de brister den visserligen kan ha, som jag väl förstår, men det är en sak för sig! *Uttrycket* katekes eller icke skall inte stå oss emellan.

Går jag sedan till frågan om timtalet, varom den stora striden i dag står, har jag ju redan något yttrat mig härvidlag. Jag skall bara peka på ännu en sak. Det gjorde på mig ett intryck av mekanism, när herr Rydén, sade, att orsaken, varför man satte ned timantalet från 3 till 2, var att överstyrelsens förslag upptog 3 timmar och att man sedan tog bort lilla katekesen, som beräknades utgöra en tredjedel av lärostoffet, och att det på sådant sätt blev 2 timmar kvar. Det är ett mekaniskt sätt att se på denna sak, vilket jag ingalunda kan biträda. Jag vill icke förutsätta, att herrarna ha med sig en katekes, men Ni ha den aliesammans i minnet. Tänk då på den lilla katekesens storlek och jämför den med bergspredikan i Matteus 5—7 kapitel, och jag frågar, om skillnaden är så oerhört stor i avseende på omfånget. Sedan kommer därtill den i undervisningsplanen anbefallda sammanfattningen av den kristna tros- och sedeläran. Tro icke herrarna, att det blir mycket besvärligt för barnen och lärarna med den saken, såsom den nu är lagd? Jag tänker då tillbaka på de hundratals försök, som gjorts att utarbete en sådan koncentrerad framställning. Var och en, som suttit i en kateder, vet, att det tar mycket längre tid, när läraren skall utan en sådan handledning själv göra en sammanfattning. Jag bestrider därför, att detta argument har någon verklighet för sig. Det är endast en fiktion, som man förälskat sig i.

Jag har nu litet svårt att tänka mig, om man släpper här ovidkommande synpunkter — och det ville ju förevarande statsrådet, som står i ansvar för den nya undervisningsplanen, göra — att icke Kungl. Maj:t ändå skulle vilja gå tillmötes en opinion, som sträckt sig så vida och så djupt bland vårt folk. Här har talats om, vilken väg man i stället bort gå. Javäl, nu är det för sent att tala om den saken, men det är icke för sent att göra en ändring i undervisningen. Det har sagts, att reformen genomförts utan slitningar. Ja, mina herrar, vi svenskar äro ett lojalt folk. Det hade kommit en order från Kungl. Maj:t, man avgav protester, som nu ligga hos Kungl. Maj:t, men vi lydde. Låt oss icke missbruka en av de vackraste egenskaperna i svenska folklynnet! Här har talats om att vi böra i sämja lösa denna fråga. Ja, låt oss göra det! Men det göra vi bäst genom att verkligen låta de stora folklager, som här satt i fråga en ändring, få sin vilja igenom, få sin oro stillad. Det försvar, som herr Rydén presterade i denna sak, väcker genljud över hela det stora område, som det här gäller, då han sade, att kristendomsundervisningen skall skjutas tillbaka för välskrivningen. Den motsättning, som göres mellan dessa båda ämnen, kommer helt visst i hela vårt land att väcka icke ringa uppmärksamhet. Jag vill också med användande av den mjuka ton, som den ärade talaren begagnade, säga: låt oss försöka komma överens i denna sak, låt det bli så, att denna nya skolreform, av vilken även jag hoppas mycket — och det vet förutvarande statsrådet, att jag både enskilt och offentligt framhållit — låt det bli så, att denna vår önskan villfares. Vi känna ju alla, vad herr Rydéns mäktiga ord härvidlag betyder. Då skall denna nya undervisningsplan säkerligen mottagas med förtroende, och det

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

finns dock knappast något olyckligare, än om en reform, som berör folkets innersta och djupaste liv, skall mottagas av befolkningen med berättigat misstroende. Och misstroendet kan i detta fall mycket lätt hävas, ty ingen människa kan väl säga och herr Rydén allra minst, att hans reform hänger på denna sak. Detta vore ju ett underskattande av reformen, som jag icke vill vara med om. Den nu föreliggande frågan är endast en detalj, men den har blivit en betydelsefull detalj. Ty vad är det som det gäller? Jo, det gäller, om våra barn skola få ro, få stillhet att göra till sin personliga egendom det, som genom denna undervisning framför alla andra skall bibringas. Det får icke bli jäkt och hafs under för stora kurser, ty då blir det för personligheten till sist ingenting, men det var ju meningen, att undervisningen skulle bli karaktärsdanande och personlighetsbildande.

Herr förste vice talman! Jag ber att få yrka bifall till reservanternas hemställan.

I detta yttrande, under vilket herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, instämde herrar *Winkler, Bengtsson* i Kullen, *Thorsell, Andersson* i Knäppinge, *Andersson* i Storegården, *Johansson* i Krogstorp, *Johanson* i Hörninge och *Magnusson* i Skövde.

Herr Hallén: Herr talman! Det är med särskild tillfredsställelse man märker, huru icke minst de frireligiösa inom kammaren ägna denna fråga sin stora uppmärksamhet. Jag hoppas, att de därav skola draga den nära till hands liggande slutsatsen, att i samma ögonblick, som kyrkans samband med staten fullständigt upplöses, är det otänkbart, att andra kammaren kan bli i tillfälle att diskutera en fråga sådan som denna. Då skall naturligtvis en direkt konfessionslös stat icke ge ungdomen annat än en historiskt objektiv, i ordets fulla bemärkelse konfessionslös kristendomsundervisning. Men är det så, att de frireligiösa i vårt land äro angelägna om, såsom det ser ut av debatten och annat, att det skall i våra skolor meddelas en kristendomsundervisning, som icke blott är historisk utan även får en personlig prägel, då böra de också förstå, att man icke kan begära detta och i samma ögonblick yrka på, att bandet mellan kyrkan och staten helt skall upplösas, ty det är en uppenbar motsägelse.

När nu emellertid kyrkoherde Pehrsson erinrar om de petitioner, som i den föreliggande frågan inkommit från 900 församlingar i riket, berör han en mycket allvarlig sak, och det lider intet tvivel om att man här har att göra med en folkmening, som man måste visa den största vördnad. Jag vet, att personer, som tillfälligtvis besökt olika församlingar, kunnat få en rörande bild av huru man enkelt och frivilligt gått fram rote efter rote, hemman efter hemman för att bekänna sin anslutning till denna opinionsyttring — det var en verklig massmönstring inom församlingarna. Men det skulle verkligen kläda icke minst den organisation, till vilken den siste ärade talaren hör, och som spelat en så framskjuten roll i fråga om åstadkommandet av dessa opinionsyttringar, att man såge till, att de icke för mycket

erinrade om den sorgliga opinionsfabrikationen av år 1914, som alla ännu ha i minnet, men varöfver väl alla önska, att glömskans barmhärtiga slöjor skola dragas. Det är med sorg jag erinrar om de många oegentligheter, som begåtts, när det gällt att samla denna stora mängd opinionsyttringar. Det förekommer exempelvis namn på församlingar, vilka uppgivas ha avgivit opinionsyttring i denna fråga, men som praktiskt taget icke gjort det. Jag ber i det hänseendet få anföra, att i min egen församling uppe vid norska gränsen i norra Dal utlystes i moderförsamlingen en s. k. pastoratsstämma att hållas under augusti månad en måndagsmorgon klockan 10 f. m., varvid man skulle avge opinionsyttring i den här riktningen. Det är ju en bra egendomlig tid att samlas till en så viktig stämma. Man kan inte gärna begära, att alla annexförsamlingarnas medlemmar skola fara vida över land och vatten för att inställa sig vid den tiden. Man kunde förutsätta, att icke så skulle bli fallet. Det blev 3 eller 4 personer, som kommo, men ändock beslöt pastoratsstämman på fyra kommuners vägnar att avge en opinionsyttring på detta sätt. Från en stad på Västgötaslätten vet jag likaledes, att den opinionsyttring, som där kom till synes, skedde på det sätt, att man till en lördag klockan 12 på dagen inbjöd intresserade för att ge sin mening tillkänna. Det var i ett fabrikkssamhälle, där den väldiga majoriteten bestod av människor, som absolut voro förhindrade att vid den tiden komma tillsammans för att diskutera denna nog så viktiga fråga. Jag har med andra ord velat erinra om, att skall man från kyrkligt håll taga upp dessa metoder från 1914 med deras sedan mycket omtvistade adresser och opinionsyttringar, bör den största tänkbara varsamhet iakttagas.

Emellertid, då även kyrkoherde Pehrsson har, om också i för-siktiga och mycket skickliga ordalag, brutit en lans för katekesen, kanske jag ändå vågar för kammaren utan att alltför mycket förlänga debatten ingå på den frågan, om jag än naturligtvis i många avseenden, kanske de flesta, är att betrakta som ett barn i jämförelse med den föregående talaren. Jag måste säga — och det gäller även en annan kollega på bohuslänsbänken — att man går något väl långt i sitt nit, när man försöker försvara till exempel det ide-liga omtuggandet av religiösa erfarenheter vare sig i form av kate-kesläsning eller annat. Det nämndes av herr Wallerius, att »repe-titionerna äro studiernas moder». Det må så vara, men jag glömm-er aldrig det intryck det gjorde, när jag hörde folkskoleinspektören Gierow i Hälsingborg omtala, hurusom man läst berättelsen om »Jesu bespisning av fem tusen män» i stadens skolor 16 gånger samman-lagt under en skolperiod. Överraskningsmomentet, gripenheten inför den historiska skildringen, vare sig det gäller denna eller en annan berättelse, uteblir, och värdet ur moralisk synpunkt uteblir säkerligen likaledes. Då man sedan vill försvara — och det gjorde ju också herr Wallerius — katekesen gentemot den invändningen, att den lägger fram religiösa erfarenheter, som icke falla inom barnets medveten-hetssfär, så sker det med användande av den ganska vackra bilden av kyrkan som en mor, vilken ger sina barn icke blott vägkost för

I fråga om kristendoms-undervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Ports.)

stunden, när de skola ut i livet, utan också ger dem en utrustning, som varar snart sagt hur länge som helst. Frånsett bildens lämplighet skulle jag likväl vilja säga, att det där säkerligen är en sak, som minst sagt kan diskuteras. Allesammans, som haft med skolor och barnaundervisning att göra, ha väl gjort den erfarenheten, att det är någonting högst allvarligt att så att säga låta barnen i vardagslag handskas med de största och ädlaste ting.

Ingen kan väl neka till att Luthers lilla katekes bär sin bestämda tidsfärg; den är så att säga en avgränsning mot påvekyrkan och katolicismen, och först och sist det stora och glödande uttrycket för Luthers personliga erfarenhet. Icke minst gäller detta, då fråga är om förklaringen till andra artikeln. Jag tror, att både kyrkoherde Pehrsson och hans kollega bli ganska ensamma i vårt land, när de vilja försöka att låta barnen göra till sin bekännelse — och det är väl ändå den yttersta meningen — sådana ord i förklaringen till andra artikeln, där barnen få likna sig vid, som det heter, »förtappade och fördömda människa, som blivit återlöst icke genom guld och silver utan genom Jesu Kristi dyra blod». Jag menar, att det är mot all natur, att ett litet barn — jag vill ej använda ordet oskyldigt barn, ty jag vet att psalmbokskommittén varit rädd att tala om även de små barnens oskuld, och jag vill således förutsätta, att det icke finns sådana — men nog är det, säger jag, emot all natur och väl mycket begärt, att barnen skola känna denna hjärtats förkrosselse och göra till sin den erfarenhet, som Luther gjort. Nu säga några, att det visserligen är för mycket begärt och att vi icke heller ifrågasätta något sådant, men det är en god sak, att barnen kunna detta utantill till den stund, då det inträffar i deras liv, att de skola göra de orden till sina. Men den sortens underbara pedagogik, den utdömer sig väl alldeles själv. Är det icke i stället på det sättet, att det icke är genom att vi minnas vissa religiösa formler, som vi komma till bekännelse av dem, utan genom att livets egna erfarenheter ställa oss inför sådana fakta. Hurruvida vi då kunna återge eller minnas en ålderdomlig formulering av andra människors livserfarenhet eller icke, är en sak, som man icke härvidlag får fästa avseende vid.

I det sammanhanget skulle jag vilja säga gentemot den konservatism, då det gäller kristendomsundervisningens förändring över huvud, som kommit till synes, att herr Rydén har ganska rätt, när han liksom varnar för eller vill väcka till liv misstroende mot vissa ledare inom kyrkofolket, när det gäller deras förståelse av behovet av en reformation. Jag har mer än en gång främt mig över att i nästan alla församlingar hitintills med stöd av 1900 års normalplan, icke blott då det gäller katekesen, utan ock då det gäller undervisningen i biblisk historia, denna ofta har bedrivits på ett både pedagogiskt och olämpligt sätt.

Jag vill här erinra om bara en sak för att belysa vad jag menar. Man kan, om man känner kursplanen, nästan säga på dagen eller åtminstone vilken månad som barnen skola så att säga konfronteras med en sådan orimlig och för barnasinnets olämplig be-

rättelse som exempelvis berättelsen om Josef och Potifars hustru. Kan man tänka sig något mera ovärdigt, sterilt och klumpigt, när det gäller att barnen skola få veta något om hur de skola möta frestelserna i livet och övervinna dem, att då skall man hämta exempel från den bibliska Josefs-historien och för småttingar på 9—10 år i naturligtvis försiktiga ordalag alludera på denna förförelseescen eller sådant. Det är det klumpigaste, och jag vågar säga, det dumaste, som kan tänkas, under det att det naturligare är att, som den nya undervisningsplanen säger, man skall över huvud anknyta till barnens egen erfarenhetssfär och de förhållanden, i vilka de leva. Men detta har aldrig kyrkan, som burit ansvaret för religionsundervisningen, reagerat emot. Aldrig hör man, att kyrkomötena i gångna år ha sagt, att vi skola laga, att man får praktiska exempel från livet, litet mera så att säga till hands liggande och litet mera i kontakt med barnens egen erfarenhetssfär, eller att man framhållit det olämpliga i att dessa exempel givits under så besynnerliga former, t. ex. för att tala om Josefs-historien, där det heter att bröderna blevo avundsjuka på Josef för att han hade en fotsid rock. Hur många barn undra icke vad som menas med »en fotsid rock». Nå, man kan antaga, att läraren förklarar det, men nog finns det andra förklaringar för barnen för att visa, hur farlig missunnsamheten är, och nog kan man välja andra exempel för att påvisa detta. Nu vill väl någon säga, att det gör man naturligtvis också. Ja, det få vi hoppas, men det ligger nära till hands att mängden av bekvämlighet eller på grund av bristande fantasi rent slentrianmässigt följer gamla formler. Jag menar, att sådana pedagogiska anmärkningar kunde ha gjorts i massa. Men jag tror icke, att av dem, som bära ansvaret för våra skolors kristendomsundervisning, tagits initiativ härtill, utan, när anmärkningar framställts, så har det skett under strid med dem, som förut haft makten.

Varför jag för min del gläder mig åt att vi genom undervisningsplanen komma ifrån den gamla katekesen, det är först och främst därför, att jag är alldeles övertygad om att den rent dogmatiskt historiska exposé över katekesens yttersta grund och ursprung, som herr Pehrsson gav, är ju icke tillgänglig eller gripbar för den stora mängden människor, utan katekesen kommer för dem i alla fall att fattas på samma sätt, som den hittills gjort. Och då vill jag också säga, att det är icke bara av rent pedagogiska skäl som man vänder sig emot den, utan — varför icke vara ärlig på den punkten — det är faktiskt så, att trots allt vad man säger om denna oförlikneliga barnabok, så innehåller den i sin form sådant, som ett nutida religiöst sinne icke vill underskriva, det kommer man icke ifrån. Jag vill härutinnan erinra om fjärde och femte huvudstyckena. Vi veta alla, hur hela sakramentsläran ligger till. De människor, som stå på den gamla Lutherska ståndpunkten i fråga om dop och nattvard, äro säkert mycket få. Jag tror, jag vågar påstå, att den övervägande delen icke minst av vårt kyrkofolk, för att icke tala om de frireligiösa, bekänner sig i fråga om dessa sakrament till en *reformert*, icke till en Luthersk uppfattning. Men of-

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

ficiellt vill man i alla fall bibehålla denna ståndpunkt och vill att den skall bibringas barnen. Att, om jag får använda ett gängse uttryck även i detta avseende, »komma tillbaka från dogmat till evangelium», anser jag vara en av de största vinster vi också på detta område böra söka uppnå. Det är just denna strävan, som den teologiska forskningen gjort sig till målsman för, att man skall försöka bortom dogmernas skymmande förlåt nå fram till den historiska Jesusgestalten och fram till det gamla äkta evangeliet. Och att undervisningsplanen säkerligen medverkar i sådan riktning, det erkännes tacksamt från många håll.

Jag skall emellertid be att få övergå till en annan sida av saken. Det är de *brister*, som i alla fall säkerligen förefinnas *alltjämt* i fråga om folkskolans kristendomsundervisning. *Dit räknar jag då i första rummet avsaknaden av en handbok för läraren.* Det veta vi ju allesammans, att det är bara en tidsfråga, då en sådan handbok kommer. Och jag måste även instämma med dem, som anse, att det är en betänklilig brist, att man icke kan sätta i barnens hand, om också icke en ny lärobok, så åtminstone något slags handbok, som ger dem denna sammanfattning av den kristna tros- och livsåskådningen, som på det högre skolstadiet skall meddelas. Ty jag kan nämna både av egen erfarenhet och av vad jag vet, att andra prästmän känna i det avseendet, att då t. ex. en präst vill meddela konfirmationsundervisning utan att därvid följa Luthers katekes. befinner han sig i en svår situation. Jag anser att över huvud vederbörandes förmåga att i en redig och klar form verkligen sammanfatta det väsentliga av den kristna tros- och livsåskådningen är ganska begränsad. Och man kan också förstå, hur oerhört svårt det skall vara för en lärare eller en lärarinna att ge barnen detta på rak arm, helst utan användning av någon lärobok. Och även om en sådan kommer fram — och det är ju meningen —, så framtingas säkert behovet, såsom också utskottet har antytt, att även finna någon sådan bok att sätta i barnens hand. Jag förstår så väl, varför man varit rädd för detta, rädd för att i stället för den ortodoxa katekesen få en »nyteologisk» skrift eller något sådant, eller rädslan att få lärare eller lärarinnor, som av bekvämlighet låta barnen dunka i sig detta som utanläsning, den betänkligheten förstår man och måste dela. Men det är tydligt att, om man icke skall släppa lös en alltför vittgående subjektivism och godtycklighet från lärarens sida, då det gäller att ge barnen denna sammanfattning, då måste man, låt vara inom vidaste ram, söka få sådana riktlinjer till hjälp icke blott för läraren utan också för barnen, för att de skola få en sådan sammanfattande bild. Annars urartar lätt en »framställning av den kristna tros- och livsåskådningen» till ett konturlöst svammel.

Men om jag på denna punkt kan instämma med kyrkoherde Pehrson, så måste jag samtidigt i en annan punkt vända mig mot honom, och det är då han polemiserar mot att bergspredikan skall tjäna som grundval för den kristna tros- och livsåskådningen. Nu är det, som vi sett av statsrådets diktamen till statsrådsprotokollet, menin-

gen att de som tävla i denna fråga skola se sin uppgift vidgad till att avse en sammanfattning av tros- och sedeläran, icke blott på grundval av bergspredikan utan Jesu tal och förkunnelse i övrigt. Men då kyrkoherde Pehrsson menar, att det räcker ej med att få en sammanfattning, utan man måste ha en verklig troslära, då måste man säga sig, att det bästa får icke vara fiende till det goda. Jag menar med detta att vi måste väl se läget i ögonen och verkligen utgå ifrån detta, sådant det faktiskt är. Om vi driva starkt den linjen, att här måste vi ha en fulltonig tro- och bekännelseskraft att sätta i barnens hand, vad blir då följden? Jo, då går den svenska enhetsskolan sönder, ty då kommer man naturligtvis — som herr Rydén påpekade — att med den vidhjärtade tolerans, som man i alla fall vill giva rum åt, ifrån motsidan få höra kravet på den konfessionslösa skolan eller rent av kravet på en folkskola, i vilken kristendomsämnet icke alls får förekomma. Det betyder alltså, att man äventyrar enhetsskolan, om man ställer anspråken så pass högt.

I detta sammanhang vill jag säga, att man icke kan nog beklaga den kortsynthet, som kommit till uttryck vid kyrkomötet, när man där petitionerade till Kungl. Maj:t om att de församlingar, som så ville, skulle få rätt att bibehålla sin kristendomsundervisning ordnad efter 1900 års normalplan för folkskolorna. Det är klart, att skulle Kungl. Maj:t göra ett sådant medgivande, kunde man ju i rättvisans namn icke förneka andra skoldistrikt, som vilja ha rätt att ordna denna fråga efter betydligt friare linjer, att så göra. Då spricker skolan sönder; då äro vi framme vid sektskolorna, och enhetstanken i den svenska folkskolan är tillspillogiven.

Jag övergår därefter, herr talman, till att säga några korta ord om den tredje punkt, där betänkligheterna rest sig mot denna reform, nämligen det omstridda timantalet. Herr Pehrsson bragte i erinran, att jag i fjol deltog i en protest inom konstitutionsutskottet gentemot ifrågakvarande statsråd för att han på denna punkt hade frångått skolöverstyrelsens förslag. Ja, det är en sak, som jag ingalunda ångrar. Jag anser alltfört, att det ur alla synpunkter var högst oklokt att — som jag betraktar det — i oträngt mål här desavouera den myndighet, det närmast gällde, och att därigenom på ett sätt, som man enligt regeringsformen kan säga icke är förenligt med det nit och den skicklighet, som handläggningen av frågan krävde, i onödan kalla upp en folkmening emot sig, vars styrka man — fränsett den kritik, jag riktade mot vissa opinionsyttringar — dock icke får underskatta. Jag anser, att det var oklokt, att det var ett folkpsykologiskt missgrepp, som ju också — kan man säga — i vissa avseenden hämnat sig. Nu vill man ju göra striden akut just ikring den punkten: Skall man ge skolöverstyrelsen eller kanske rättare skolöverstyrelsen av år 1919 sitt erkännande genom att rösta för tre timmar, eller skall man följa den senaste skolöverstyrelsen och anse, att vi kunna bibehålla status quo och ställa oss avvaktande för framtiden?

I detta sammanhang skulle jag, herr talman, vilja framföra en något kättersk mening, gent emot vad hittills blivit sagt. Jag tror

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

nämligen, man på många håll överskattar den rent moraliska inverkan utav kristendomsundervisningen, så länge den sysslar med utredningen av religiösa begrepp. Jag tror, att ett av de bästa sätten att göra en undervisning fruktbarande för elevernas vilje- och känsloliv — och något annat slutmål för en sådan undervisning kan jag icke tänka mig — skulle vara ett efter mönstret av vad som mångenstädes i utlandet — icke minst i de katolska länderna — är brukligt, giva mera plats åt de s. k. livsskildringarna, de religiösa biografierna, skildringarna av stora och fromma personers liv. Man hör ofta, icke minst, som sagt, från katolska länder, hur detta intimt inträngande studium av stora märkesmän och religiösa personligheter ofta kan till den grad påverka de ungas vilje- och fantasiliv, att undervisningen bär påtagliga frukter i deras karaktärsdaning. Det är visserligen sant, att man har berett rum för undervisning av detta slag i skolornas sista klasser, men jag är alldeles övertygad om, att här icke skall förflyta ett eller två pedagogiska år — om jag så får kalla dem — innan det blir en ganska enstämmig opinion för en utvidgad läro-tid just för att på skolans högre stadier bereda plats åt dessa livsskildringar, som det här är fråga om, och framförallt åt en sammanfattning av den yppersta livsskildring av alla, nämligen Jesu levnad. Detta krav kan ju så mycket bättre motiveras, som ju barnen i dessa brytningsår ha en större känslighet och mottaglighet för ideella intressen, och jag tror också, att det icke alls skulle vara så svårt att finna en lösning av den konkurrens mellan de olika ämnena, som, enligt vad någon talare gjorde gällande, här skulle förefinnas. I detta sammanhang vill jag dock till herr Rydén försvar gent emot herr Pehrsson säga, att jag tyckte, den sistnämnde talaren något för-enklade, vad herr Rydén yttrade, då han liksom antydde, att man kunde uppfatta det, som om herr Rydén menade, att det var en kristendomstimme i skolan, som fått maka åt sig för en välskrivningstimme. Först och främst var det ju icke en undervisningstimme i välskrivning utan i modersmålet, närmast i uppsatsskrivning, vilket dock är någonting annat, och dessutom var ju syftet icke att värdesätta de olika ämnena utan att anföra bevis för hur ämnena trängas på schemat för att få sin tillbörliga plats.

Jag skulle i detta sammanhang vilja uttrycka en kanske reaktionär men åtminstone inom vida kretsar på landsbygden härskande uppfattning, nämligen ett ogillande av det s. k. mångläseriet i våra folkskolor, där man, särskilt i vad man nu kallar tredje och fjärde klasserna, d. v. s. de gamla första och andra klasserna, bibehåller ämnen, vars oumbärlighet man i alla fall kan diskutera. Jag känner många både äldre och yngre lärare, som fråga sig: Är det nödvändigt, att man även uppe i folkskolavdelningen skall ha kvar ett ämne sådant som den s. k. arbetsövningen, där man, som vi veta, åtminstone på det lägre stadiet, låter barnen sitta och knåda sina lerklumpar, modellera sina figurer, klippa kulörta pappersbitar eller lägga färgade stickor. Det är alldeles säkert, att för vissa slags barn, åtminstone sådana, som ha sinne för form och färg, detta kan ha en viss grundläggande betydelse, men det är å andra sidan säkert,

att det ute på landsbygden i våra folkskolor förekommer åtskilliga undervisningstimmar, som saklöst, utan ringaste skada för barnen och deras utbildning skulle kunna vara borta. Tänk exempelvis på en skola ute i en bondby, där man har teckningsundervisning. Det är alldeles säkert, att sådan undervisning är ytterst värdefull för barn, som ha något slags artistiska anlag, att ha tillgång till sådan undervisning, men det finnes massor av skolor, där kanske icke en enda äger någon nytta eller behållning av den undervisningen. Om man i sådant fall hade rätt att utbyta en sådan timme, vars oumbärlighet man åtminstone har rätt att diskutera, mot en kristendomstimme, skulle alldeles säkert ett sådant utbyte kunna ske med litet god vilja. Det har ju också på många ställen gjorts försök ifrån skolråden att fingra en smula på en del av dessa ämnen, om vilkas absoluta vikt och betydelse man icke riktigt kunnat enas.

Från dessa utgångspunkter kommer jag alltså ett steg närmare lösningen av frågan, hur man skall ställa sig till föreliggande yrkanden. Jag måste bekänna, att jag anser, att den, som icke själv är lärare, den, som icke har ett eller ett par års erfarenhet av den nya undervisningsplanen i fråga om tiden, har bra svårt att här i andra kammaren på rak arm säga: På folkskolestadiet äro ur rent teknisk synpunkt dessa tre timmar nödvändiga, eller: I folkskolans två sista klasser är det redan absolut tillräckligt bevisat, att minst tre timmar erfordras. Jag menar, att här i kammaren i denna stund knappast finnes någon, som kan yttra sig med full sakkunskap i denna fråga. Det är en så rent facklig fråga, att jag för min del avstår ifrån att tvärsäkert säga: Just den lösningen på frågan skola vi ha. Jag tror, att man kan våga med utskottet förlita sig på att där erfarenheten kommer att kräva denna utökning, vilket jag är alldeles säker på kommer att inträffa särskilt på det högre skolstadiet, där skall också detta bli behjärtat, och att man också bör ge församlingarna den ifrågasatta ökade rörelsefrihet att på denna punkt jämka, i den mån erfarenheten kräver det.

Herr talman! Jag vill sluta med att jag skulle inför det intryck, som jag och säkerligen många andra här i kammaren ha av denna kristendomsdebatt, utan att skryta med oss själva, vilja säga, att jag tror denna debatt, så långt som den blivit förd, hittilldags åtminstone utmärkt sig för en allvarligare och sakligare behandling av den föreliggande frågan, än som kanske vid en del tidigare tillfällen förekommit, och jag skulle vilja säga, att den, som läser utskottets utlåtande, skall finna, att under de senaste tio åren ägt rum en lätt märkbar förskjutning i det sätt, varpå man behandlar denna allvarliga fråga. Hittills åtminstone har det icke rests någon protest emot att meningen med denna nya undervisningsplan är — vilket också erkänts såväl av utskottsmajoriteten som av reservanterna — icke blott att meddela en yttre kunskap, utan även att undervisningen skall, utan att vara konfessionellt strängt bunden, utan att få polemisera mot olika tänkande, i alla fall *religiöst påverka* barnen. Här talas ju om att man skall på ett okonstlat sätt söka anknytning till barnens liv och förhållanden. Varför? Jo, för att

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

låta kristendomen och religionen bli en makt i de undervisade barnens liv. Det talas också om att undervisningen skall läggas så, att barnen få en samlad och levande bild av Jesus, hans liv och verk. Varför? Jo, icke endast därför att det tillhör allmänbildningen, att man icke — såsom det berättas om skolbarn i Holland — svävar i okunnighet om vem Jesus från Nazaret var. Syftmålet framträder upprepade gånger: Jesus skall bli en makt i barnens liv. Detta och många andra sådana ord tyda på ett allvarligt positivt grepp om ämnet. Den skarpa, stundom fräna karaktär, som meningsbrytningarna i denna fråga under föregående år kunnat framkalla, ser ju ut att vara på väg att försvinna, och däråt kan man icke annat än glädja sig.

Detta är naturligtvis icke en tillfällighet. Det är nog så, mina herrar, att tidens växande allvar frammanar hos en och var en stegrad omsorg om det unga släkte, som skall ut på livets vädjoban. Det är en allmän känsla av att hur än den ene eller andre ställer sig såväl till de metafysiska frågorna om livets uppkomst, mål och mening, som till annat, så är man nu så angelägen som möjligt om att allt det yppersta arv som släktet äger av erfarenhet från livets högsta områden, alltså av religion, det skall fram och det skall så effektivt och så rationellt och så väl, som det låter sig göra, utnyttjas till hjälp åt de unga. Orsaken till detta växande allvar hos, jag vågar säga, alla åskådningar och grupper i vårt land och som varslar om något löftesrikt i framtiden, orsaken till detta är nog, att vi alla ha denna skrämmande förnimmelse av att orättfärdigheten och mammonismen börjat tränga oss in på livet.

Det har förut i denna kammare frammanats bilden av den talare på Stockholmsbänken, som icke längre finnes i de levandes rad, han som här för några år sedan uttalade de gripande orden, att ovan alla tvister och strider om olika former och företeelser står dock ett som är nödvändigt, nämligen att rättfärdigheten blir övad.

Jag tror, att det större allvar och det mera positiva intresse, varmed alla sluta upp kring denna fråga, just har framkommit på grund av denna växande känsla av att om vi icke skola övermannas av tidens ondska och mammonism, så måste vi till det yttersta, till den yttersta skärven utnyttja allt vad vi äga både av religiös kraft och annat som behöves hos vårt folk.

Det är, herr talman, med en känsla av vemod, som man varsebliver, att människor komma i strid inbördes kring något sådant som våra barns fostran och de lämpligaste formerna därför. Vi behöva alldeles säkert religionen i kampen mot tidens ondska och mammonism, ty det finnes knappast i dag en kraft, som så grundligt och effektivt avkristnar vårt folk som den materialistiska ordning, i vilken vi leva. Här behöva sannerligen icke några ateistiska agitatorer resa land och rike omkring. Hela denna anda, vari vårt samhälle är insvept på grund av våra samfundsförhållanden, kommer nämligen, trots yttre former, trots bönhus och kyrkor, trots psalmböcker, biblar och katekeser eller icke katekeser, att ingjuta ett rent materialistiskt, ett rent hedniskt tänkesätt i vårt inre. Det är icke blott den naturvetenskapliga världsbilden, som varit orsaken

till att man kommit ut på ett sådant plan, utan en huvudorsak har alldeles säkert varit denna mammonism, som genomgår hela vårt samhällsskick. Där ha vi den värsta själa fienden, där är den makt, som avkristnar vårt folk och som mycket effektivare än något annat ödelägger de religiösa värdena. De skrämmande följderna av den onda andens världsherravälde uppleva vi under dessa tunga och bittra år, och det är alldeles säkert, att det är fasan och rådslan för att förslavas under den onda makten, som gjort, att vi gripa efter alla de hjälpmedel, som kunna stå oss till buds för att börja något nytt och bättre.

Därför är det, vill jag tro, som vi nu bevittna detta fördjupade allvar och detta stegrade intresse som *numera över hela linjen* frammanar iveru för den bästa möjliga religionsundervisning för barnen. Väl, om det vore tecken, som varsla om en kommande vår!

Herr Lindström i Mörby: Herr förste vice talman, mina herrar! Jag skall be att i anslutning till den nu pågående diskussionen rörande den av Kungl. Maj:t utfärdade undervisningsplanen få yttra några ord, huvudsakligen från administrativ synpunkt.

Denna undervisningsplan har ju blivit mycket berömd, och såvitt jag förstår, torde detta beröm vara berättigat. Om jag här skulle tillåta mig en erinran, så vore det i anslutning till vad den föregående ärade talaren yttrade, nämligen att undervisningsplanen för kristendom är för svår för lärarna, för svår särskilt därför, att det saknas lärobok i ämnet. Intet ämne, det må vara kristendom eller vad det än må vara, som läses under en längre följd av år, kan undvara lärobok. Jag skulle vilja se, hur den kristendomsundervisning kommer att se ut, som är avsedd att pågå under sex, sju år, utan att lärjungarna få tillfälle att på något stadium av undervisningen med tillhjälp av lärobok sammanfatta och i minnet fästa huvudpunkterna av det genomgångna.

För min del tror jag, att denna undervisning i åtskilliga fall kommer att förfalla till ett svammel, färgat av de enskilda lärarnas individuella och subjektiva uppfattning och livssyn. I andra fall komma lärarna att tvingas att själva göra sin lilla katekes, var och en för sitt bruk. Jag har mycken aktning för folkskollärarkåren, med vilken jag i många avseenden sympatiserar, men det är intet underskattande av denna kårs framstående förtjänster, när jag antager, att den vid dessa försök att skapa sin katekes, icke skall lyckas stort bättre än vad Luther har gjort.

Enligt min mening är den kost, som bjudes i denna nya undervisningsplan, såvitt det gäller kristendom, alltför lös, och det kommer säkert icke att dröja många år, förrän denna omständighet kommer att framkalla en sådan reaktion, att man icke kan avvisa kraven på en lärobok, som ger mera fasthet, stadga och ryggrad åt undervisningen.

Jag skall som sagt icke i vidare mån inlåta mig på några pedagogiska betraktelser och därför icke giva mig in på den av motionärerna väckta frågan. Skulle jag i det avseendet göra något

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

uttalande, så skulle det vara det, att jag anser, att församlingarna böra, om de vilja ha tre timmars kristendomsundervisning i veckan, ha rätt att få detta. Härmed är jag inne på den första frågan, som jag ville behandla här, nämligen församlingarnas självbestämmanderätt, när det gäller undervisningen.

Enligt tidigare meddelade bestämmelser skulle de av Kungl. Maj:t utfärdade timplanerna tjäna till ledning för församlingarna vid uppgörande av läroplaner för de enskilda skolorna. Församlingarna hade visserligen endast rätt att göra upp förslag, men dessa förslag blevo i allmänhet respekterade. Enligt den nya undervisningsplanen skola timplanerna icke längre tjäna till ledning utan till *efterrättelse*, och det är i denna motsättning mellan dessa båda stadganden som den nya undervisningsplanens intentioner framträda.

Det är här som överallt under våra samhällsstrider, att därför att friheten någon gång, kanske ofta, har missbrukats, därför skola vi taga bort all frihet. Att det finnes ett annat alternativ, en lagstiftning, som med bibehållande av friheten beskär dess överdrifter, det synes man icke vilja medgiva. Nu finnes det emellertid i undervisningsplanen ett medgivande att mindre avvikningar från timplanen kunna äga rum, när särskilda förhållanden sådant föranleda. Men prövningen om och när sådana särskilda förhållanden föreligga, tillkommer icke i sista hand församlingarna utan folkskoleinspektörerna och högre myndigheter; i själva verket ha församlingarna i detta fall ingen rätt. Jag har sökt förvissa mig om, huruvida de, som företräda den nya undervisningsplanen, skulle vilja medverka till en sådan ordning, att församlingarna, om de ville, skulle få rätt, ovillkorlig rätt att anslå tre timmar i veckan till kristendomsundervisningen, men det synes man icke vilja vara med om.

Jag övergår nu till kursplanerna, som handlar om vad som skall läsas under timmarna och *hur* det skall läsas. Enligt tidigare bestämmelser skulle kursplanerna tjäna till ledning, numera skola de tjäna till huvudsaklig ledning. Vad denna divergens betyder framgår av en övergångsbestämmelse, där det medgives en övergångstid av tre år under vilka jämkningar i kursplanerna kunna få företagas. Men efter den tidens förlopp är det slut med jämkningarna. Jag kan icke fatta detta annat än så, att när tre år förgått, får ingen jämkning ske.

I den mån dessa anmärkningar innebära ett klander, riktas icke detta mot en viss person utan mot systemet. Den, som följt med utvecklingen under de senaste åren, har icke kunnat undgå att se, huru staten på alla områden av kommunernas verksamhet ingriper reglerande och inskränker på deras bestämmanderätt. Den nya undervisningsplanen för ämnet kristendom är ett steg i den riktningen och med det hägrande målet för framtiden: statsdespotism.

Om centralisering och uniformering på något område är av ondo, så är det på den andliga odlingens område. Vi ha ett exempel på detta i våra allmänna läroverk, som varit starkt uniformerade.

Att detta icke varit till gagn för läroverken, erkännes av alla, som tänkt sig in i saken, och framträder särskilt vid jämförelse med de privata skolorna, där det rått ett mycket rikt liv på uppfostrans och undervisningsens område. Den nya undervisningsplanen för folkskolorna tenderar att uniformera och centralisera hela vår folkundervisning, och däri ligger faran. För vårt långsträckt land med dess under skilda natur- och kulturförhållanden levande befolkning passar icke ett på sådant sätt uniformerat folkskoleväsen. Skall undervisningen få ett bestående praktiskt värde, så måste den anknyta sig till och hämta sitt stoff från den natur, det arbets- och samfundsliv, med vilket lärjungarna dagligen komma i beröring. Men dessa förhållanden växla på skilda orter; vad som passar för kusttrakterna, passar icke för skogsbygderna, och vad som passar för slättsocknarna, passar icke för industrisamhällena.

Att jag i detta avseende inte står ensam i min uppfattning, det skall jag försöka bevisa med några citat ur det kommittébetänkande, som ligger till grund för den nuvarande undervisningsplanen. Kommittén säger beträffande den läroplan, som den har föreslagit: »Vid upprättandet av denna läroplan skall den för undervisningen i rikets folkskolor och småskolor utgivna normalplanen *tjäna till ledning*. Det är icke kommitténs mening, att den nya normalplanen skall bliva mera bindande än föregående normalplaner varit. Fastmer anser kommittén önskligt, att läroplanerna för de särskilda skolorna i ännu större utsträckning än hittills komma att upprättas med hänsyn till de lokala förhållandenas krav.» På ett annat ställe säger kommittén, att kommittén har haft »som en av sina ledande grundsatser att söka bevara en tillbörlig grad av decentralisation i skolväsendets förvaltning och särskilt att ej göra inskränkning i de lokala skolmyndigheternas befogenhet, övertygad som kommittén varit därom, att folkskolans arbete till sin natur är sådant, att densamma minst kan undvara deras intresse och medverkan, som stå den närmast». Jag har med dessa ord velat visa, att man vid utfärdande av den nya undervisningsplanen gått en helt annat väg än den, som kommittén i detta avseende rekommenderat, och gått ganska långt i motsatt riktning.

Jag skall här efter övergå till den andra av de punkter, på vilka jag här velat rikta uppmärksamheten, och det gäller själva formen för lagstiftning på folkskoleväsendets område. När det för staten gäller att reglera förhållandena på något vidsträckt område, så brukar det gå så till, att Kungl. Maj:t och riksdagen tillsammans antaga en lag, däri grunderna angivas, varefter Kungl. Maj:t får inom lagens ram utfärda reglementariska bestämmelser. När det gäller reglerandet av folkundervisningen, förfares inte på det sättet. Det regleras av en administrativ stadga. Riksdagens medverkan i dessa avseenden inskränker sig till ekonomiska bestämmelser, om jag bortser från några allmänt hållna villkor, som äro knutna till bestämmelserna om statsbidrag. Så har det inte alltid varit. År 1841 antog rikets ständer ett förslag till lag angående folkundervisningsväsendet. Detta lagförslag, som riksdagen antog och som än-

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Fort.)

I fråga om kristendomsundersvisningen i folkskolorna.
(Forts.)

nu är gällande — ty det är icke upphävt — inarbetades i den administrativa stadgan och tycks sedan ha fallit i glömska, såvitt jag förstår. Jag dömer därvid bland annat av det förhållandet, att denna lag talar om och förutsätter, att Luthers lilla katekes skall läsas i folkskolan! Jag tror, att det skulle vara gagneligt, om man på detta område förföre på sådant sätt, att Konungen och riksdagen tillsammans antogo en lag angående folkskoleväsendet, innefattande grunderna för detsamma, de olika huvudformerna, lärotider och skolplikt samt bestämmelser om kommunernas skyldigheter och rättigheter. Hade så varit förhållandet, så skulle vid framläggandet av det förslag till reform, som vi nu tala om, vilket i väsentliga avseenden inskränker kommunernas rätt, regeringen inte ha kunnat underlåta att underställa vissa punkter riksdagens prövning. Och då hade departementschefen nog fått anledning att tala om litet närmare, hur han hade tänkt sig reformen, och då hade inte riksdagen ställts inför ett fait accompli.

Herr talman det finns ingen möjlighet för mig att åt den mening, jag nu framfört, giva uttryck genom ett yrkande, som faller inom motionernas ram, och därför får jag avstå från att göra något yrkande. Men innan jag slutar skulle jag vilja göra några erinringar med anledning av det intressanta och innehållsrika anförande, som här hållits av en talare på malmöbänken.

Den första erinran är den, att början och en stor del av detta föredrag gällde en fråga, som nu inte är före. Hela detta referat av katekesstriden gällde inte den fråga, som nu är före, utan gällde *utvecklingen* av katekesen eller vad vi bruka kalla storkatekesen. Men det gällde inte Luthers lilla katekes. Frågan om Luthers lilla katekes skall användas som lärobok, det är ingen gammal segsliten fråga, den frågan är av mycket sent datum. Jag förbiser därvid icke, att i äldre tider *enskilda personer* ha opponerat sig mot densamma. Men ända in till allra senaste tider ha alla myndigheter, riksdag, kyrkomöte, skolmyndigheter, skolöverstyrelsen, skolkommittéer, alla myndigheter utgått ifrån såsom något självklart, att Luthers lilla katekes skulle läsas i skolorna. Jag tror inte, att det, som det syntes framgå av den ärade talarens anförande, förefinns någon allmän folkmening om den lärobokens olämplighet. Jag har aldrig hört talas om någon bonderesning mot Luthers lilla katekes. Skulle det bli fråga om en bonderesning, så skulle det väl snarare vara en resning *för* Luthers lilla katekes. Vi få inte glömma, att denna katekes — om vars lämplighet som lärobok jag har *min* mening — i vidsträckta delar av vårt land ännu hålles i vördnad och helgd. Den har för tusende av vårt folk ett stort känslvärde, därför att den utgör sammanfattningen av sanningar, som de trott vara vägledande för deras liv. Om jag till detta skulle foga en ytterligare erinran, så vore det denna: att utan föregående varsel, utan att frågan blivit allmänt diskuterad, utan att man visste så att säga något om det, helt generellt förbjuda användningen av en bok, som på detta sätt vuxit sig in hos allmänheten — måste anses vara att gå för bryskt tillväga.

Den andra erinran, jag skulle vilja göra till den ärade talarens på malmöbanken anförande, gäller hans kritik av denna katekes, vilken jag visserligen tror i mångt och mycket var berättigad. Jag vill dock säga, att man får inte mot denna bok anförä dess ålder. Ty den bok, som den ärade talaren vill sätta i stället, nämligen bibeln, är rätt mycket äldre. För övrigt tror jag inte, att det går an att se sådana frågor, som den här förevarande enbart från rationalistiska förnufts-synpunkter. Ett sådant betraktelsesätt går raserande ut inte bara över Luthers lilla katekes utan över det mesta i vår evangeliskt-lutherska tro, och det går ut över den av den ärade talaren utarbetade undervisningsplanen för ämnet kristendom med dess konfessionella undervisning, ja, den går ut över mycket i vårt samfundsliv, som icke är uppgjort efter abstrakta förnuftsregler utan också har många efter vår uppfattning mycket irrationella inslag av åskådningar från gångna tider.

Det var en huvudstadstidning, som hade ett nyårsnummer och till detta nyårsnummer var fogad en bilaga, daterad den 1 januari 2020. Där skildrades en familjs öden, som hade velat fira julen på det sätt, som vi brukar göra. Det lades denna familj till last, att den på aftonen den 24 december på ordinarie arbetstid hade hängivit sig åt rituella orgier till ära för dimmiga sagofigurer. Den hade dansat besynnerliga danser kring en granruska. Den hade haft djärvheten att till och med sätta upp nationalistiska symboler. Ja, jag vet inte allt vad den hade gjort. Familjens medlemmar grepos morgonen därpå, då de voro på väg till något, som kallades julotta, bärande under armen böcker med synnerligen vidskepligt innehåll. Ja, detta är en bild, visserligen en karrikerad bild, av hur det kommer att se ut, när man avklipper det känslöbetonade sammanhanget med släkten som gått. Det blir visserligen ett nytt rike, det är sant, men det blir ingen lycksalighetens ö.

Herr L e a n d e r: Herr vice talman! Jag förstår så innerligen väl, att den, som gjort till sin livsuppgift att så ordna folkundervisningen i landet, att den måtte bli i görligaste mån fruktbarande för våra folkskolebarn, och som nedlagt ett oförtrutet och intresserat arbete härför, skall känna det hart när som ett intrång på sitt ämbete eller på sitt avskilda område, då någon, som icke annars sysslar med dessa frågor, djärves påyrka någon ändring i den uppgjorda undervisningsplanen, någon ändring i den skickligt uppförda byggnaden. Herr Olsson i Mora erinrade emellertid redan i går om att intet människoverk är så fullkomligt, att det inte behöver någon rättelse. Och i detta yttrande har herr Rydén instämt i dag. Herr Rydén lät ju också förstå, att han inte kände sig som man säger stött i kanten över, att en eller annan anmärkning göres mot den undervisningsplan, för vilken han är en av mästarerna. Man bör ju också tänka på, att här gäller det ju alls inte att rubba grunden utan bara att åstadkomma en ändring rörande en detalj.

För min del skall jag helt och fullt instämma med utskottet i dess uttalande om den nya undervisningsplanens förtjänster och i dess

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

»tillitsfulla förhoppning, att planen i stort sett skall visa sig väl ägnad att främja folkskolans arbete till välsignelse för den ungdom, vars fostran till goda människor och dugande medborgare måste vara skolans förnämsta uppgift». Beträffande särskilt kristendomsundervisningen är det en avgjord förtjänst i den nya undervisningsplanen, att den, såsom utskottet i sitt i många hänseenden förträffliga utlåtande yttrar, har lagt huvudtyngden på Jesu egen förkunnelse och att den vidare lagt särskild vikt vid fördragsamhet och hävdande av tankefrihet. Jag anser mig emellertid här böra erinra om att vi inte blott ha bergspredikan av Jesus, utan han har också talat mycket annat. Han har inte blott skänkt oss höga etiska grundsatser, utan han framstår också såsom vår försonare. Han är icke blott vårt ideal, utan han skänker oss människor ett nytt liv.

Emellertid är det ju en avgjord fördel, som sagt, att enligt den nya undervisningsplanen kristendomsundervisningen bygger på bibeln såsom grundval. Jag kan i stort sett instämma i det omdöme rörande katekesen, som uttalas av utskottet och av herr Rydén i hans stora anförande i dag. Katekesen må nu ha vilket religiöst värde som helst, men jag måste sluta mig till dem, som hålla före, att den ändå icke lämpar sig såsom lärobok. Herr Pehrsson i Göteborg, som annars håller på katekesen, har också vidgått, att särskilt fjärde och femte huvudstyckena kunna vara olämpliga för barn och gå över deras fattningsförmåga. Det är ju klart, när personer, som nått mogen ålder, icke kunna genomtränga deras innehåll. Detta gäller nu även Luthers lilla katekes. Men vi behöva egentligen icke diskutera den frågan i dag. Man förstår ju, att herr Rydén har känt ett behov av att deklarerera sin ståndpunkt till frågan, men strängt taget ligger detta ju utom ramen för diskussionen i dag. Ty mig veterligen är det ingen som påyrkat, att katekesen skall återinföras vid kristendomsundervisningen.

Inte skall jag nu heller upptaga någon debatt med herr Hallén rörande statskyrka eller frikyrka; det ligger ju också utom området för diskussionen i dag, och debatten har i alla fall dragit mycket långt ut på tiden.

Man har här citerat vad utskottet säger om lärarna: att det är nödvändigt att lärarna hava sinne för ämnet och äro besjälade av kristendomens ideal. Det är väl ändå där vi hava huvudsaken. Den lärare vilken, liksom den vid vars fötter herr Pehrsson i Göteborg en gång i världen satt, äger nödiga förutsättningar för att kunna meddela undervisning i kristendom, kan naturligtvis på två timmar åstadkomma ett mycket bättre resultat än en lärare, som saknar dessa förutsättningar, kan åstadkomma på sex eller mångdubbelt flera timmar. Man kanske kunde tillägga, att en lärare, som icke är besjälad av kristendomens ideal, inte borde undervisa ens i två timmar i kristendom, han borde ej få undervisa alls däri. Men man bör ju gå ut ifrån den förutsättningen, att läraren äger de nödiga kvalifikationerna; och desto bättre får man hoppas rörande Sveriges lärarkår, att de allra flesta lärarna just äro besjälade av kristendomens ideal och därför kunna i detta hänseende fullgöra sin uppgift på ett tillfredsställande

sätt. Det är då klart, att även om läraren är skicklig, han i allt fall behöver den tid, som erfordras för uppnäendet av det resultat, som är ämnat att utvinnas genom kristendomsundervisningen. Man förstår, att det är ganska svårt att få tiden att räcka till för alla de olika ämnen, vari undervisning skall meddelas, i folkskolan, men den som nu anser, att kristendomsämnet är det viktigaste av alla, kan icke annat än önska och påyrka, att det blir nödigt utrymme för detta ämne på skolschemat. Ty här gäller icke enligt min uppfattning i i främsta rummet att genomgå en fastställd kurs, utan huvudvikten måste trots allt läggas därpå, att barnen delaktiggöras av kristendomens ande, utav den kraft, som ligger i kristendomen och som de behöva för att kunna möta livets frestelser och vinna seger över det onda, som tränger sig på dem och hotar att draga dem ned i fördärv. Det har under debatten framhållits, att det finns säkerligen intet medel, som i samma mån kan dana verkliga karaktärer som kristendomsundervisning, där den rätt bedrives. I detta omdöme instämmer jag av allt hjärta. Men som sagt, det behövs ändå tid även för den skickligaste lärare för att kunna meddela denna undervisning och göra den fruktbarande för barnen. Jag tror, att de allra flesta av just dessa lärare, som äro besjälade av kristendomens ideal, önska att få något längre tid, än vad den nya undervisningsplanen lämnar dem för kristendomsundervisningen.

Herr Olsson i Mora har erinrat om att folkskollärarkåren nere i Karlskrona uttalat sig för endast två timmar i enlighet med undervisningsplanen. Jag har nu icke haft tillfälle att taga del av detta uttalande, som väl helt nyligen gjorts, men jag kan ändå meddela den uppgiften, att i Karlskrona folkskolor undervisas ännu tre timmar i veckan i kristendom.

Det är en antydning av herr Rydén, som jag ber att få litet fästa mig vid. Herr Rydén menade, att de, som nu vilja återinföra katekesen, hava sökt att alliera sig med de frikyrkliga för att liksom på en bakväg vinna sitt syfte. Jag tror väl icke, att något dylikt försök föreligger. Det har jag inte alls hört eller märkt, och det vill jag bara säga, att skulle ett sådant försök göras, så kommer det alldeles säkert att misslyckas; ty de frikyrkliga komma icke att gå in för katekesens återinförande.

Jag har för min del under en föregående debatt framhållit, att en lärare, som är väl bevandrad i sin bibel, knappast behöver någon annan lärobok, utan bibeln kan för honom tjänstgöra även såsom lärobok. Jag har därmed ej velat förneka, att en handledning eller lärobok i kristen tros- och livsåskådning kan vara önskvärd, i fall det någon gång går att åstadkomma en lämplig sådan. Vi få ju hoppas det.

Nu menar utskottet och de, som ställa sig på utskottets sida, att man bör dröja och avvakta de lärdomar, som kunna inhämtas vid tillämpandet av den nya undervisningsplanen. Jag tror dock, att det blir svårare att sedan göra en ändring än för närvarande, ty ännu är icke denna undervisningsplan fullt genomförd överallt. Det är på många ställen, som den icke är genomförd. Men sedan den blir genomgående tillämpad, så kommer det säkerligen, som sagt, att möta större

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

svårigheter att sedan kunna få de tre timmarna kristendomsundervisning införda.

Såvitt jag kan förstå är det klokast att nu gå med reservanterna. Deras yrkande är ju ändå så försiktigt hållet, att genom ett bifall till detsamma det lämnas möjlighet till undantag för sådana skolformer, där det ej gärna går att införa tre timmars kristendomsundervisning i veckan och där man då får nöja sig med två. Här är det, såsom framhållits av flera talare, i främsta rummet fråga om A-skolorna.

Jag ber alltså, herr vice talman, att få förena mig med dem, som yrka bifall till reservationen.

Herr S e h l i n: Herr förste vice talman, mina herrar! Jag skulle icke begärt ordet i denna fråga, om jag icke rent och känt mig skyldig därtill därför, att jag varit med vid frågans behandling vid en hel del skolmöten, där man uttalat önskemål och bett, att jag skulle föra fram de önskemålen så långt jag kunde. Kanske kan det också intressera kammaren att höra ett ord ifrån en av dem, som stå i bygderna och skola försöka praktiskt genomföra den undervisningsplan, varom nu är fråga.

Om man anser, att Gudstron har något värde för vårt folk, så synes det mig, att man bör vara glad både över den nya undervisningsplanen och över de förslag till ändringar däri, som nu framkommit. Ty båda ge ju uttryck åt intresse för just detta ämne. Jag vill också säga, att det synes mig icke för sakernas vidare utveckling vara särskilt avgörande, om kammaren i dag stannar för reservationen eller för utskottets förslag. Utan att invänta någon vidare erfarenhet är jag för min del fullt på det klara med, att vi behöva, åtminstone i folkskolans högre klasser, tre timmar för kristendomsundervisningen, och det är också det krav, som ifrån de skolmöten, jag varit med om, kommit fram. Både kursernas beskaffenhet och kursernas omfattning på det stadiet synas mig kräva detta, och jag vågar verkligen i det fallet lita en smula på min egen erfarenhet. Under de 20 år, jag haft att undervisa i kristendom, historia och annat, har jag försökt hävda den personliga grundsats, som här kommer igen, att man skall anknyta undervisningen till personligheter. Jag tror, att det är en bra metod, men jag vet att den tar tid. Det tar tid att läsa biografier och sedan samtala med de unga därom. Om reservanterna därför i sin kläm hade yrkat, vad som skymtar fram i deras motivering, tre timmar i de högsta klasserna av de heltidsläsande folkskolorna, så skulle jag kunnat yrka bifall till reservationen. Men jag vill alldeles icke vara med om en utökning av tiden för småskolestadiet. De fyra halvtimmarslektioner, som där nu förekomma, plus tio minuter varje dag till morgonandakt är enligt min mening och enligt allas mening, som jag kommit i beröring med ute i arbetet, tillräckligt. Denna fråga om timantalet har ju emellertid Kungl. Maj:t under behandling, och den saken måste avgöras. Sedan alla de yttranden, som nu äro infortrade, inkommit, är jag för min del övertygad om, att Kungl.

Maj:t skall medgiva de skolråd, som så vilja, att införa tre timmars kristendomsundervisning i folkskolans högsta klasser.

Med sällspord enighet har från de lärare, jag kommit i beröring med, kravet på en lärobok kommit fram, och det är min övertygelse, att det kravet gör sig oemotståndligt gällande. Men även den frågan har Kungl. Maj:t under behandling och har ju redan satt i gång arbetet här att få en handledning för lärare, och i anslutning därtill kommer nog en handledning att sättas i handen på barnen. Nästan lika enhälligt har också kravet varit på att den läroboken icke skulle vara Luthers katekes. Jag skall gärna medge, att det må vara en i »vederbörlig ordning godkänd lärobok», om man därmed menar, att den skall godkännas av prövningsnämnden och skolöverstyrelsen alldeles som varje annan lärobok i folkskolan och i andra läroanstalter i ämnet kristendom prövas. Men menar man, att kyrkomötet skall godkänna en för alla skolor anbefalld lärobok, blir jag ytterligt betänksam, ty då är jag viss om, att vi få använda Luthers lilla katekes i 400 år till.

Emellertid tjänar det bra litet till att diskutera detaljerna. Det intressanta i debatten i dag är icke detaljerna, utan det är det gamla och det nya, som här bryter sig rörande själva undervisningsmetoden i kristendom. Jag får lov att säga några ord om den saken, ty den ligger mig om hjärtat. Det gamla företrädes av herr Lindman och herr Pehrsson i Göteborg ännu mer.

Jag skall utgå från ett ord av herr Björkman i går, att kristendomsundervisningens uppgift är att vara karaktärsdanande och att verka till sedlig lyftning. Ja, det är ju det, som står i planen också, att den skall inverka religiöst och moraliskt på barnens utveckling. Det var verkligen skäl till den oro, som man talat så mycket om, oro över att den kristendomsundervisning, som givits av kyrkan och skolan, har givit så förfärligt kient resultat. Det är nu över 20 år sedan min vän herr Pehrsson i Göteborg, då i Österby, gav mig en liten skrift, som han själv givit ut. Den handlade om ungdomens förvildning. Sedan dess har ju genom prästernas ämbetsberättelser, biskoparnas herdabrev, motioner i riksdagen och en hel del andra uttalanden gått en ständig klagan över ungdomens förvildning. Det var icke längre än sedan i fredags, som herr Pehrsson talade om att på vissa håll genomruttonheten är alldeles förfärlig inom de ungas värld. Men, mina herrar, varifrån komma dessa gudlösa skaror, för vilka intet heligt längre är heligt? Jo, de komma från våra folkskolor, där de läst kristendom i katekesens form under den bästa och mesta tid, de använt i skolan. De komma från konfirmationsgrupperna, där de ännu mer läst katekes, den fördjupade och utvecklade katekesen. Nej, låt oss ärligt erkänna, mina herrar, präster och lärare och hela raden: den sedliga lyftning, som denna kristendomsundervisning utövat på vårt unga släkte, har varit sorgligt ringa. Men varför? Jo, det synes mig vara just därför, att den tros- och livsåskådning, man ville meddela de unga, gav man dem liksom till skänks. Man förde dem in i något färdigt, etiketten satt på; tag det här, min spörjande gosse; tag det här men

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

fråga icke. Det kom icke i beröring med barnens verkliga vilje- och känsloliv, och därför hade det så ytterst litet inflytande på deras karaktär. Det var på grund av oro för detta man började försöka lägga om kristendomsundervisningen. Och efter många års mödosamt arbete av lärda, kunniga och erfarna män och efter ytterligare prövning framlades så den nya undervisningsplanen. Vad är det, som det nya gäller? Det nya är, att denna plan bryter mot det kateketiska, dogmatiska, systematiserande undervisningssättet. Den grundar icke undervisningen på begrepps- och tankestoff, utan den anknyter den till det historiska händelseförloppet och till de levande personligheter, som framgått ur denna historia. Och så hoppas man och tror, att genom att föra fram och visa för dessa barn, icke huru kristendomens sanning ser ut, när den formuleras i dogmatiska satsar i en katekes, utan — och det är ännu mer viktigt — huru den ser ut, när den omsättes i levande liv hos en människa. skall man kunna komma deras vilje- och känslvärld närmare och på det sätt, som herr Hallén berörde, också komma deras karaktärsdanning närmare. Man skall hjälpa dem att bilda sig en livsåskådning. Tror ni man får en livsåskådning till skänks? Aldrig. Vad skolan och vi kunna hjälpa de unga till är att giva dem litet material och säga: tag det här; de idéerna ha burit och de ha brustit i utvecklingen, tag det här men pröva själv och kom ihåg: du skall syna varje tanke, varje sanning, som du sätter in i din livsåskådning, du får bygga den själv. Vi skola skaffa material åt dig, och vi skola även hjälpa dig att göra ritningen till den; men en livsåskådning på en gång färdig får du icke. Det är ungefär som konstverket, som skapas av konstnären, det är verkligheten, som bryter sig genom konstnärens själ, drages in på hans själs egen mark och där formas till konstverk i beröring med hans konstnärskraft och -krav.

Men nu inträffar det underbara, att de, som nyss sjöngo sorgesånger över det dåliga resultatet, stämma om instrumenten och sjunga lovsånger över de medel och metoder, som använts och som lett till detta dåliga resultat. Man har här prisat katekesens stora värde. Och visst har den värde. Men själva sättet att meddela kristendomsundervisningen är enligt min uppfattning icke det bästa. Det säges nu, att katekesen är livsroten för vårt folk och källan, ur vilken det skall hämta ljus och kraft o. s. v. Läs t. ex. sista kyrkomötets diskussion i denna fråga, så får man ett starkt intryck av huru högt denna bok nu prisas. Och vi ha hört dess pris här i dag. Den nya planen försöker föra in en ny metod. Nu skulle jag i många tusen barns namn vilja bedja: låt oss försöka få den tillämpad utan allt för mycken irriterande oro! Denna plan har mötts med sympati och kärlek, och jag har hört ute i bygderna lärare och lärarinnor säga, att det känns, som om det ginge en frisk fläkt genom skolsalarna. Och den har mötts av intresse även i de folklager, där man knappast trodde, att det kunde finnas något religiöst intresse. Låt oss försöka, om det icke till äventyrs är något livskraftigt i detta och se, om det icke kan gro. Väl är det oro i

detta. Men det är en vårens oro, hoppas jag, och den har livsutvecklingen framför sig. Den älskar jag mer än vinterns kalla ro. Det har alltid varit oro, när kristendomens livsinnehåll skulle gjutast i nya former; oro över att till äventyrs något av innehållet skulle spillas. Det var oro i de tider, då Keppler och Galilei drogo upp grundlinjerna till en ny värld. Det var oro, då Luther formade ut grundtankarna till en ny evangelisk kristendom, och då hans lärjunge från Örebro predikade här uppe i Storkyrkan. Men det var vårens härliga oro, som förde med sig liv och utveckling. Vi befinna oss i en tid full av oro, en tid av oro, då man väger solstrålarna och kallar tiden för rummets fjärde dimension. Då ändrar sig världsbilden, och vi måste orientera vår egen livsåskådning därefter. Men då är det också vår skyldighet att försöka hjälpa de unga till att skapa sig en egen livsåskådning, som håller ett stycke utanför skoldörrarna, som icke faller i spillror för första stormkast där ute i livet. Mellan motioner, timplaner och kurser och allt annat ser jag i dag ett par klara barnaögon titta fram. De säga mig utan ord: du skall bevaka min rätt! Ett barns rätt i ett kristet land är att få lära känna Gud och den han sänt i världen, den store barnavännen, men också rätt att få denna kunskap på det sätt och i den form, som svarar mot dess mottagningsförmåga och fyller dess behov. Jag tror vi komma dem bäst till hjälp, om vi kunna föra dem förbi hela raden av dogmer fram till evangeliets friska källsprång.

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

Herr E. A. Nilsson i Örebro: Herr talman! Jag har tillhört denna kammare så pass lång tid, att jag har 18 riksdagar bakom mig, och under dessa riksdagar har det förekommit icke så få debatter, som ha rört kristendomsundervisningen och vad därmed har sammanhang. Ännu aldrig har jag deltagit i en sådan debatt. Anledningen därtill har varit, att jag icke kan erinra mig något föregående tillfälle, då debatten har legat på ett sådant plan, att jag har känt mig uppfordrad till att yttra mig. I dag däremot har debatten hela tiden präglats av den stämningen och den karaktären, att vilken åsikt man än må ha i själva frågan, så har det dock varit min glädje och tillfredsställelse att icke allenast åhöra debatten utan också att här deltaga i densamma. Under denna debatt har jag märkt, att man från visst håll har med mycken styrka gjort gällande att söka avföra frågan om katekesens vara eller icke vara ur debatten, enär den icke hörde hit, därför att ju varken motionärerna i sin kläm och icke heller reservanterna i sitt yrkande upptagit kravet på katekesen såsom grundval för kristendomsundervisningen. Ja, det kan sägas så. Men jag vågar påstå, att katekesen finns såväl i motionerna som i reservationen och den som har åhört debatten uppmärksam, framför allt det anförande, som hölls av den ärade huvudmotionären till motionen nr 140, behöver väl icke vara i tvivelsmål därom, att katekesens vara eller icke vara är just det centrala i det hela. Det är detta spörsmåls huvudpunkt. Jag skulle vilja rent av sätta de ärade reservanterna på ett prov och hemställa, om de vilja vara med om att i stället för det där sista stycket i

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

deras reservation, som börjar med orden: »Vi skulle väl även vilja förorda ett uttalande för att en lärobok såsom sammanfattning av den kristna tros- och sedeläran» o. s. v. sätta ett uttalande av ungefär följande lydelse: »I motionen nr 140 har uttalats varma sympatier för att Luthers lilla katekes fortfarande må användas vid kristendomsundervisningen. Denna uppfattning kunna vi ej dela. Vi anse oss fördenskull ej kunna tillstyrka bifall till andra punkten i herr Pehrssons m. fl. motion.» Om det vore ett sådant uttalande i reservanternas motivering, då vore det klart besked i denna fråga. Men sådant som ärendet nu föreligger, är det icke ett så klart besked, som skulle vara önskvärt.

Jag begärde emellertid närmast ordet för att här meddela kammaren något rörande mina egna erfarenheter från den tid jag var barn och första gången gjorde bekantskap med katekesen. Jag kan så mycket hellre göra det, därför att det blir en viss anslutning till det anförande, som nyss hölls på Jämtlandsbänken. Det är, det erkänner jag, med en ytterlig motvilja jag går att till kammarens protokoll förvara de känslor och de tankar, som rörde sig i mitt sinne, när jag var ett barn. Men jag har känt det såsom en plikt att vid detta tillfälle göra det. Och varför har jag känt det såsom en plikt? Ja, mina herrar, icke därför att jag en gång i tiden var ledamot av regeringen vid det tillfälle, då denna undervisningsplan fastställdes, utan därför att jag vet, att andra barn, om katekesen kommer tillbaka, tvivelsutan skola komma att få genomleva samma erfarenheter, som jag gjorde under mina barnaår. Det är för dessa barns skull, som jag känner det som en plikt att lägga fram, vad jag själv erfor som barn och yngling av katekesutanläsningen.

Innan jag det gör, vill jag emellertid med tacksamhet notera och slå fast det erkännande, som såväl motionärerna som även reservanterna ha gjort med avseende på den nya undervisningsplanen. Det erkännandet står i varje fall i mycket bjärt kontrast till den karakteristik av samma undervisningsplan, som lämnades, innan det var några verkliga skolmän eller pedagoger, som hade trängt in i spörsmålet och visste, vad undervisningsplanen i sig innebar.

När jag nu går att redogöra för de erfarenheter jag har gjort själv, så skall jag såsom utgångspunkt för det anknyta mig till några ord, som uttalades för snart 100 år sedan av en framstående skolman, som vid det tillfället beklädde posten som en av biskoparna i Sveriges land. Han slog fast, att »ingen verklig kunskap växer som stenarna anorganiskt genom yttre tillsättning, utan den växer organiskt som blommor och djur, därigenom att den assimilerar näringssafterna». »All kunskap börjar hos människan med det konkreta och övergår därifrån till det abstrakta.» »Det är ett länge erkänt fel i vårt skolsystem», sade han, »att det ej gjorts tillbörligt avseende härpå.» »Vid sitt första inträde i skolan mötes gossen av icke blott främmande människor och främmande ting, utan även» — märk hans uttryck — »fientliga makter». Och främst bland de fientliga makterna ställer han biskopen, skolmannen, *katekesen*. Han säger, att den innehåller en reflexionskunskap, som överstiger

pojken fattningsförmåga, men han tvingas att på en gång intaga allt detta lärostoff. Men han kunde icke smälta det, och därför gick det som det kom utan att kvarlämna någon näringssaft. På detta sätt fullproppades och överlastades minnet, men begreppet, säger han, det satt och hungrade. »Religionsundervisningen hör visserligen också i min tanke», slutar han, »till elementarskolan, men i en annan ordning och under andra former. Att göra religionens sanningar till ett blott minnesverk, ett tanklöst munväder, förkväver i sin rot all religionskänsla och är blint oförstånd. Det är mera, det är styggelse både för Gud och varje tänkande människa.» Och en annan man, känd såväl som erfaren och skicklig pedagog som särdeles utmärkt kristendomslärare, uppställde också för över 30 år sedan den satsen, att första och viktigaste villkoret för ett tillfredsställande ordnande av kristendomsundervisningen är Luthers lilla katekes' avlägsnande från läroplanen. Och min erfarenhet säger, att han hade rätt. Den erfarenheten har jag vunnit genom att själv ha varit föremål för kristendomsundervisning byggd på dels grundlig katekesläsning, dels så minimal katekesläsning, som då gällande bestämmelser kunde medgiva, och dels slutligen ingen katekesläsning alls.

Låt mig då till en början göra den erinran, att barn reflektera vida mer än vad vi äldre människor föreställa oss. Men de reflektera icke som gamla människor, utan de reflektera på det sätt, som barn göra. Att därför söka hibringa barn kristendomsundervisning med begagnande av en lärobok av den dogmatiskt systematiska karaktär, som katekesen är, är ett pedagogiskt misstag. Barnen kunna icke smälta den. Låt mig då meddela, att mitt hem under mina tidigare barnår icke kan sägas hava varit ett religiöst hem i nutida mening. Men ändå trängde sig de religiösa spörsmålen fram i min tankevärld. På vad sätt, skall jag gå förbi; nog av att de gjorde det. Genom mina samtal med mina jämnåriga förnam jag, att förhållandet var ungefär enahanda med dem, låt vara att de kanske icke i allmänhet så mycket som jag grubblade över dessa ting. Så började skolan. Skolämnena voro intressanta allesammans utom katekesen. Läraren ville otvivelaktigt giva mig en god undervisning, och jag hade inga svårigheter att lära mig katekesstyckena utantill. Och jag tror t. o. m., att om den ärade huvudmotionären på Göteborgsbanken skulle vilja fråga mig på, visserligen icke lilla katekesens, men den stora Lindblomska katekesens förklaring i sista stycket, det där ohyggligt långa stycket, som skulle giva svar på den där frågan: »kan du slutligen säga mig, huru en människa bör i sin kristendomsövning rätt använda kristendomens fem huvudstycken?» så är jag icke säker på, att jag icke ännu den dag som i dag är skulle kunna rätt återgiva det styckets innehåll, fastän det är så många år sedan jag gick i skola. Men om den ärade motionären frågade mig: förstär du nu också vad du läser, ja, då är det möjligt, att jag även nu kommer till korta, lika visst som det är, att jag på den tiden skulle ha kommit till korta, om jag skulle ha svarat på, vad som verkligen ligger i detta stycke. Ett är visst, när jag var barn, så var det omöjligt för mig att fatta

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna
(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

katekesens innehåll. Varken Luthers lilla katekes eller förklaringsarna över densamma kunde på ett för barnet fattbart sätt giva ljus och vägledning beträffande de spörsmål, som rörde sig i barnasjälens, och därför var det, som katekesen blev tråkig, ja motbjudande.

Men vet ni, vad det till sist blev nödvändigt för mig att göra? Jo, jag hade fått höra talas om en bonde, som icke bodde långt ifrån mig. Han hade börjat — det är nu femtio år sedan — en s. k. söndagsskola. Jag gick till honom, och denne anspråklöse man med sitt nya testamente i sin hand lärde mig på sitt enkla sätt att fatta och förstå mer av kristendomens verkliga innehåll än vad jag hade lärt någonsin i folkskolan med katekesen såsom grundläggande lärobok. Ja, denne enkla man sökte på sitt språk att just göra vad läroplanen föreskriver: giva oss barn en levande bild av Jesus, hans liv och verk. Det var en sådan spis, som vi barn kunde njuta, som vi kunde tillgodogöra oss. Denna enkla undervisning fattade jag. Den grep barnasinnnet. Den grep viljelivet.

Sedermera måste jag emellertid flytta från den orten med mina föräldrar. Jag fick en annan lärare. Han var en mycket framstående pedagog, och han fordrade så minimal katekesläsning, som gällande författning medgav honom att fordra av oss. Granneligen märkte man, att det var för honom mycket svårt, att han vid denna undervisnings meddelande var bunden vid Luthers lilla katekes. I allt fall försvårades hans undervisning därav. Men jag kan tyvärr inte säga ändå, att jag fick några djupa och bestående intryck från hans katekesundervisning. Utan de djupaste och de mest bestående intrycken från hans undervisning och hans person fick jag från morgonandakterna, från de efter barnens utveckling avpassade korta betraktelser han då höll. De voro stunder, som ej kunde förgätas. Jag kan tillägga, att jag vet, att alla barnen voro intresserade av dessa andaktsstunder, flertalet t. o. m. mer än intresserade.

Så kom den tid, då jag måste sluta skolan. Och den tiden kom, då konfirmationsundervisningen skulle börja. Jag var den tredje i ordningen i en rätt stor syskonskara. Mina två äldre syskon hade åtnjutit konfirmationsundervisning, den ene av kyrkoherden i pastoratet och den andre av komministern. Jag visste genom samtal med dem och var i tillfälle att se, när de voro hemma, att en var av dem lade huvudvikten vid katekesundervisningen. När jag då grubblade över: skall jag nu in under denna katekestortyr igen, så mognade det slutligen till ett beslut hos mig, att icke bry mig om konfirmationsundervisningen. Jag glömmer icke den dag, då jag skulle taga mod till mig och gå och meddela det beslutet till min far, som i sina unga år var en rätt sträng man. Men till min stora förvåning tog min far upp det beslutet på det sätt, han hörde göra. Han sade: ja, jag skall gå till kyrkoherden och tala vid honom själv, om ditt beslut, ty är det din bestämda föresats, så vill jag icke tvinga dig därtill. Så blev det också. Jag behöver icke säga, att kyrkoherden icke var särdeles glad över mitt beslut, men det skall jag icke nu närmare tala om. Vad jag däremot skall meddela är, att det lyckades för mig att spåra upp en prästman, som bodde på långt

avstånd från mitt hem. Om honom hade jag försport det underbara ryktet, att han vid sin konfirmationsundervisning icke alls använde katekesen. Jag gjorde mig förvissad om att det var sanning. Och så beslöt jag mig för att gå till honom. Han bodde på långt avstånd. Jag fick gå varje vecka fram och åter tillsammans åtta mil för att få del av hans undervisning. Till den prästman, jag hade i den socken, där jag bodde, var det två kilometers väg. Nu skulle jag vilja fråga er, om ni tror, att en pojke i de åren går åtta mil varje vecka för att komma undan katekesläsningen, om han icke kände den som en verklig tortyr. Och det är minnet av vad jag själv genomlevat som gör att jag anser det vara min ofrånkomliga plikt att i dag varna för denna katekesläsning. Jag förstår, att de, som sätta ett ofantligt stort värde på katekesen, anse det nära nog orätt av mig att säga det. Men jag kallar den i alla fall för vad den är: katekesen är och har varit en barnapläga.

Jag kan icke skildra för eder, hur glad jag kände mig, när jag kom till pastorn, och han sade till mig: du behöver icke någon annan bok än bibeln och psalmboken, det är allt. Nu har det sagts här, att man icke kan grunda någon egentlig fast kristen etik på Jesu bergspredikan. Jag skall icke upptaga någon tvist om den saken, men jag vill ha till kammarens protokoll antecknat, att denne prästman just gjorde på det sättet. Hans namn må gärna också antecknas till kammarens protokoll. Han hette Axel Wætter. Han var ingen lärd man, han var en enkel man, men en utomordentligt skicklig pedagog. Han var då vice pastor i Almby församling nära intill Örebro och därjämte fängelsepastor i Örebro. Han slutade sina dagar som kyrkoherde i Vintrosa och Tjysslinge pastorat. Den mannens undervisning har jag haft nytta av i hela mitt liv. Genom sin undervisning och genom sin personlighet inverkade han på mig på ett sådant sätt, att jag kan här erkänna, att mitt liv i viss mån därav fått sin riktning. Den erfarenhet, som jag gjorde, är icke något enastående. Jag vet, att det var flera av mina kamrater, som kände det på samma sätt, och jag kan tillägga, att det var flera av mina kamrater i skolan som följde mitt exempel.

Den erfarenhet, som jag sålunda har gjort, den har följt mig under hela min uppväxttid. Den har så fullständigt ingått i min åskådning, att jag icke kan vika ifrån den. Men jag har även genom samtal med andra funnit, att även nu verksamma pedagoger ha samma uppfattning, och behövs det några bevis därför utöver dem, som torde ligga i envars erfarenhet, kan jag hänvisa till det anförande som hölls omedelbart före mitt.

För de unga skull, som nu växa upp och som genom den klandrade undervisningsplanen frigjorts från en lärobok, som må ha sitt värde som dogmatisk bekännelseskraft och som ett betydande historiskt dokument, här jag, såsom jag förut sagt, ansett det vara en bjudande plikt att mana denna kammare att icke följa de röster, som vilja, att de unga ånyo skola föras in under katekesens tryckande värde.

Den pedagog och kristendoms lärare, som jag förut citerat, har

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

sagt om förklaringarna till de tre trosartiklarna, att de *plågat ur* otaliga människor allt intresse för den kristna tro, som de skola *plugga in* i dem, och detta är, tyvärr, sanning.

Beträffande nödvändigheten av en lärobok för att ernå stadga och enhetlighet i undervisningen, så må detta ha sitt berättigande ifråga om andra läroämnen men icke på samma sätt ifråga om kristendomsundervisningen, och detta därför att, såsom så riktigt här förut under denna debatt anförts, det är främst barnens viljeliv, det gäller att påverka. Därtill kan läggas det, att på intet annat område av undervisningen spelar det personliga inflytandet så stor roll som med avseende på kristendomsundervisningen. Skall kristendomsundervisningen bliva verkligt fruktbarande, måste läraren stå i det förhållande till läroämnet, att han kan säga: jag tror, därför talar jag. Att katekesen för övrigt icke hindrar en lärare, som vill göra det, att göra varjehanda utsvävningar, därpå skulle många exempel kunna anföras.

Huruvida två eller tre timmar i veckan är det riktiga timantalet, som bör vara regel, är ganska svårt att avgöra. Innan man fått någon verklig erfarenhet därutinnan, synes det mig vara klokt att icke göra något uttalande. Men man får dock icke alldeles glömma, att i realskolans timplan förekommer och har nu en längre följd av år förekommit två timmar i veckan från och med fjärde klassen. Den erfarna kristendoms lärare, som jag förut åberopat, anförde också i en sin till ecklesiastikdepartementet ingivna skrivelse, att »den tid, som ägnats åt kristendomsundervisningen i klasserna 3—5, eller tillsammans omkring 200 lärotimmar, är tillräcklig för att jämte erforderliga repetitioner nödtorftigt genomgå och inlära tros- och sedeläran, om lärjungen därvid har stödet av en någorlunda god kunskap i bibliska historien och, märk väl, är fri från en föregående invand tanklös utantärläsning». Beträffande kristendomsundervisningen i de högre klasserna var han oviss, om den ens borde vara obligatorisk. Om det i allmänhet kan med sanning sägas, att nominalkunskaper äro intet verkligt vetande, gäller det särskilt kristendomsämnet. Kristendom i sannaste och djupaste mening kan icke uteslutande inläras utan måste genomlevas, såsom förut många gånger har sagts. Barnens viljeliv måste gripas och få den rätta riktningen, och därför blir det alltid lärarens personlighet, som betyder så mycket. Om läraren ej är genomträngd av kristendomens väsen så hjälper det föga med ett ökat timtal.

Då nu gällande timplan lämnar den utvägen öppen för skoldistrikten att bestämma sig för tre timmar, om de så vilja, eller för två timmar, synes det mig, att det är lämpligast att icke nu göra något uttalande. Det gäller ju här att göra ett avvägande mellan de olika ämnen, som trängas på timplanen. Tiden är kort, och då läroämnena äro många, blir det nödvändigt att göra undervisningen mycket koncentrerad, och det gäller även kristendomsundervisningen. Frågan om timantalet är för mig ingen huvudfråga. Den frågan är emellertid redan föremål för Kungl. Maj:ts prövning, och det har hittills varit en god praxis, att i de fall, då en fråga är föremål för

Kungl. Maj:ts bedömande, icke genom en skrivelse till Kungl. Maj:t göra ett förhandsuttalande. Det synes mig också vara en förnuftig praxis, och inga verkliga skäl äro anförda, varför man skulle bryta ned densamma. Utskottet självt medgiver för övrigt, att det kan tänkas, att erfarenheten kan komma att giva vid handen, att i någon av folkskolans högsta klasser bör timantalet för kristendomsundervisningen något utsträckas. Det må vara tillåtet att jämväl erinra därom, att när senast hållna frikyrkokonferens behandlade denna fråga om kristendomsundervisningen, uttalade en ledande frikyrkomann, att »ett par timmars levande kristendomsundervisning i veckan skulle betyda mer och lämna större resultat än den kristendomsundervisning, som nu meddelas i statsskolorna», och mot denna uppfattning gjordes det ingen som helst erinran.

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Fortn.)

Herr talman! Med vad jag nu sagt har jag velat visa, att de allra starkaste skäl tala för ett bifall till utskottets hemställan. Men jag kan icke, innan jag slutar, underlåta att meddela, att jag i går befann mig i Jönköping. Där besökte jag en skola, som heter Jönköpings skol- och bibelinstitut, där det förekommer undervisning i åtskilliga ämnen. Timantalet utgör tillsammans 43 i veckan, men av dessa 43 timmar i veckan upptagas 12 timmar av kristendomsämnet. Det är det tidsmått, som vid en läroanstalt där kristendom är huvudämnet tillmätts kristendomsämnet. När så är förhållandet, synes det mig, att man av de skäl, som jag själv anført och som på ett ännu bättre sätt anförts förut, kan låta den genomförda timplanen verka tills vidare, så att man får se resultatet av densamma, innan man går att fatta ett måhända förhastat beslut.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Nilsson i Vibberbo: Jag har med stor förvåning åhört den långa debatten, som har rört sig uteslutande om katekesen. Men de föreliggande motionerna avse icke katekesen, utan här är fråga om, huruvida det i skolorna skall vara två eller tre timmars kristendomsundervisning i veckan. Mest förvånade jag mig över den siste talarens underliga och ytterst märkliga anförande. Han har framfört en biografi över sig själv. Men icke hör det till den sak, varom vi nu ha att överlägga. Jag kunde också vara frestad att här framföra min biografi, men jag gör det icke. Den kommer i så fall att gå i fullständigt motsatt riktning mot herr E. A. Nilsons.

De, som här tala emot katekesen, ha gjort det med skärpa, men det förvånar mig, att ingen talare framhållit den nytta, som katekesen under lång tid likväl har åstadkommit. Herr Sehlin talade om dessa bedrövliga skaror, som vandra ut från folkskolan och från konfirmationsskolan. Ja, det kan ju så vara, men hur skulle dessa barnskaror sett ut, därest vi ej haft katekesen? Därmed vill jag dock icke säga, att katekesen numera är en lämplig lärobok för undervisning i kristendomens sanningar, men jag vill konstatera, att denna lärobok under de tider, som gått, dock haft ett gott inflytande över vårt samhälle och den uppväxande ungdomen. Jag tror icke, att någon människa, som allvarligt tänker på denna sak, skall kun-

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

na neka till detta. Jag tror icke heller, att skolinspektören där borta skall kunna neka till det, om han tänker på vad han talar. Men den här gången har han verkligen icke gjort det.

I herr Rydén's långa anförande var det också tal endast och uteslutande om katekesen. Han gav en gliring åt den tid, då bondeståndet ägde stort inflytande på utvecklingen här i landet, och påvisade, att detta stånd uppträtt emot katekesen. Nu har man väl i detta fall sammanblandat kristendomen med katekesen. Men katekes och kristendom äro dock i alla fall två vitt skilda saker. Jag är övertygad om att i denna stund står bondefolket precis på samma ståndpunkt som tidigare. Det är kristendomen, som man här vill värna om, och det är kristendomen, som man vill föra fram bland vårt folk, därför att bondefolket vet, att den enda bärande grunden för samhällsmoralen och en sund utveckling är kristendomen.

Herrarna behagade draga på munnen, när jag sade, att kristendom och katekes äro två skilda ting. Jag skall därför återgå till denna fråga. Katekesen är en lärobok om kristendomen, d. v. s. läran om Kristus finnes inrymd i katekesen. Således är det ingenting märkvärdigt, att jag säger, att kristendom såsom sådan är någonting annat än katekesen. Vilken lärobok man än får, är kristendomen något annat än läran. Jag vill sålunda påpeka, att här har icke talats om den sanna kristendomen utan endast om kristendomen som lära.

Man talar om att katekesens innehåll är svårt för barnen att smälta. Men vad är då egentligen kristendomen? Det är att leva som Kristus levde, vandra som Kristus vandrade, vara människa såsom Kristus var människa och på det sättet stå i verklig gemenskap med levande Gud. Det är detta, som är kristendom. Kristendomen måste därför gå längre ned än i huvudet, det får icke blott vara en läxa. Den måste ned i hjärtat och där omskapa människans hela viljeliv så att hon blir lik Kristus själv.

Jag har begärt ordet endast för att få deklarerera min ställning med hänsyn till timantalet. Jag vill såsom andra talare betona, att då kristendomen är det största värde vi ha, är det också nödvändigt, att barnen i tidigaste barndomen få kontakt med detta värde. Man har talat om att barnahjärtat icke har förmåga att smälta allt detta. Men även de stora barnen ha icke förmåga att smälta allt. Jag vågar påstå, att hur djup än den kristna läran må vara, så fastnar alltid något av värde kvar i barnens tankeliv, och vem av oss kan döma över vilket inflytande detta har på barnen under deras fortsatta liv? Men att det utövar inflytande och ett stort och välsignat sådant, kan jag av egen erfarenhet betyga. Hela kristendomens innehåll har ännu ingen kunnat fatta, kristendomen är för stor och för djup, den innehåller alltför mycket, men den lämnar alltid kvar värden i människans själ, värden, som hålla samvetet vaket, så att man i farans stund har makt att undvika dåliga vägar, svordomens, rusdryckernas och osedlighetens med flera syndens vägar. Därest icke denna lära finge rum i människornas

hjärtan, hur skulle det väl se ut i denna dag i vårt land? Det är denna undervisning och lära vi ha att tacka för, att vårt land icke är ett Sodom och Gomorra.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till reservationen.

*I fråga om kristen-
domsunder-
visningen i
folkskolorna.*
(Forts.)

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren, på hemställan av herr förste vice talmannen, att uppskjuta den vidare behandlingen av förevarande utlåtande ävensom handläggningen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7 e. m., då detta sammanträde enligt utfärdat anslag komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4,49 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Onsdagen den 27 april, e. m.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

På hemställan av herr talmannen, som meddelade, att om tiden för valen överläggning ägt rum med första kammarens talman, beslöt kammaren att lördagen den 7 nästkommande maj företaga val av tjugufyra valmän för utseende av fullmäktige i rikstanken och riksgäldskontoret jämte suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank och kontor, ävensom av sex suppleanter för dessa valmän.

§ 2.

Herr talmannen anmälde till fortsatt handläggning andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna; och lämnades därvid enligt förut skedd anteckning ordet till

*I fråga om kristen-
domsunder-
visningen i
folkskolorna.*

Herr O l s s o n i Berg, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Den fråga, vi nu behandla, följes med största intresse inom hela vårt land. Såsom förut här har sagts, hava de bestämmelser rörande

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

kristendomsundervisningen, som den nya normalplanen för rikets folkskolor innehåller, väckt både vemod, missnöje och bekymmer hos stora delar av folket. Då mer än hälften av den tid, som förut varit använd till undervisning uti detta viktiga ämne, nu är borttagen, måste man också anse, att barnen ej få mer än hälften så mycket kunskap som förut uti de stycken, som härtill höra, åtminstone gäller detta de barn, som icke äga en alldeles ovanlig begåvning. Det kan ingalunda med sanning påstås, att samma kunskapsmått kan inhämtas under denna förkortade tid, som under den längre tid, som förut ägnats detta ämne. En lärare är icke mer än människa. Med bästa vilja och intresse kan han icke på två timmar i veckan bibringa barnen den nödiga kunskap, som kristna barn uti ett kristet land böra ha.

Så ser jag denna sak, och, som väl är, är jag ingalunda ensam om denna min mening, ty så se alla de denna sak, vilka i likhet med mig anse kristendomskunskapen vara den förnämsta av all kunskap, och den bildning, som härigenom vinnes, den bästa av all bildning och av största värde, icke blott för detta livet, utan också, om kunskapen blir rätt använd, för det kommande livet. Med tillfredsställelse påstår jag, att vi ha många i vårt land, som se denna utomordentligt viktiga sak på detta sätt, ty ännu, mina herrar, hava vi mycket folk i detta land, som hittills hava behållit och fortfarande vilja behålla våra förfäders goda ståndpunkt uti dessa frågor. Deras antal är glädjande nog större än många föreställa sig.

1900 års normalplan upptog ingalunda en för lång undervisningstid i kristendom, och denna tid hade nog icke blivit minskad, om vi icke hade blivit straffade med den liberal-socialistiska regeringen.

Vad kan nu vara orsaken till att vederbörande gjort en sådan minskning i tiden för denna viktiga undervisning? Ja, önskligt vore, om de, som hava ivrat för denna minskning och bära skulden för densamma, ville giva ett sanningsenligt svar på denna fråga. Visserligen sägs det, att det är andra undervisningsämnen, som behöva den från kristendomsundervisningen tagna tiden, och det är väl bra att ha denna orsak att framhäva, men svepskäl är det, ty själva grundorsaken vill man icke fram med. Ute bland folket ser man i åtgärden ett stöd åt avkristningssträvandena. Snart nog kunna vederbörande finna lämpligt att taga bort hela tiden för denna undervisning och stryka kristendomsämnet från skolans schema av samma föregivna orsak, nämligen att tiden behöves för andra undervisningsämnen.

Man kan också fråga: Varför hava icke dessa genomgripande förändringar beträffande kristendomsundervisningen, som i den nya undervisningsplanen äro vidtagna, förelagts kyrkomöte och riksdag? Vederbörande torde nog icke heller på denna fråga vilja avgiva något verkligt och klart svar. Orsaken till de styrandes handlingssätt härvidlag är dock lätt att finna, ty om den rätta och öppna vägen här hade följts, så hade risken för att frågan ej skulle gått igenom varit mycket stor. Det beslut, som kyrkomötet förliden höst kom till,

då frågan upptogs och behandlades, bekräftar också, att den risken fanns. Det var känslan härav, som gjorde, att man grep till sättet att på bakvägen tvinga dessa bestämmelser och förordningar på svenska folket.

I fråga om kristendomsundervisningen folkskolorna.

(Forts.)

Nu kräva vi motionärer ändring uti dessa bestämmelser, och det är ett synnerligen anspråkslöst krav, som här göres, då blott en timmes ökning i veckan begäres för den undervisning, som det här är fråga om. Detta är ett minimum, som väl bör kunna icke allenast medgivas utan verkligen eftersträvas av alla dem, som hava någon omtanke om Sveriges barn och Sveriges folk, ty det är dock detta folks väl eller ve, det här gäller.

En så stor minskning i tiden för kristendomsundervisningen, som nu är gjord, innebär ingenting mindre än ett stort steg mot avkristning. Mer än halva steget är nu taget, ett mindre steg till och svenska folket är avkristnat. Vad som nu är gjort, är gjort utan kyrkomötets och riksdagens hörande. Skall en sådan fortsättning, som avkristning följa, utan svenska folkets hörande? Första steget är taget av en liberal-socialistisk regering; får vårt land ånyo en dylik radikal regering, eller en socialistregering, så ha vi kanhända icke bättre att vänta, än att det andra steget tages på samma förkastliga och orimliga sätt, nämligen så, att svenska folket icke får ett ord med i laget. Så handla de, som säga sig regera efter folkmeningen.

Att krav på skolans fullständiga avkristning icke saknas, synes av ett tidningsurklipp, varav jag skall be att få läsa upp några rader. Det har till överskrift: »Värner Rydén får undsättning» och lyder: »Centralstyrelsen för socialdemokratiska ungdomsförbundet gjorde vid sitt årsmöte i mars 1920 ett uttalande till regeringen i skolfrågan. Med erkännande av det steg i rätt riktning, som tagits i fråga om reformering av vårt undervisningssystem, krävde styrelsen kristendomens fullständiga slopande från undervisningsplanen och ersättande med allmän normalundervisning.»

Jag skulle även vilja yttra några ord angående läroboksfrågan, men jag skall nu icke ingå därpå. Jag har på förmiddagen lovat att vara kortfattad, och det skall jag också vara. Jag skall nu inskränka mig till att endast beklaga den oersättliga förlust, som Sveriges barn och Sveriges folk gjort, då Luthers lilla katekes blivit borttryckt från skolan såsom lärobok.

Hade folket, hade församlingarna hörts angående dessa genomgripande förändringar, och hänsyn tagits till deras vilja och önsningar, hade det aldrig skett, utan då hade vi nog fortfarande haft 1900 års normalplan åtminstone i det närmaste oförändrad beträffande kristendomsundervisningen. Jag skulle vilja göra ett instämmande i de yttranden, som av mina meningsfränder blivit avgivna angående den nya undervisningsplanen. Den har vissa goda sidor, såsom då den hänvisar direkt till bibeln. Det skall jag visst icke här förneka, herr Rydén, men dessa stora förändringar rörande undervisningstid och lärobok ha emellertid icke skett med det stora flertalets vilja bland folket. Därom vittna de mångfaldiga petitioner

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

och framställningar, som från mycket stora delar av landet förliden höst inkommo till konungen samt de deputationer, som infunno sig hos denne kristendomens högste beskyddare här i landet och framlade sina bekymmer i denna sak. Själv deltog jag i en deputation, som representerade de flesta av Bohusläns församlingar. Ombuden voro så vitt jag har mig bekant i regeln mycket enhälligt valda vid kyrkostämmor och utgjordes av personer av flera olika yrken och i olika samhällsställningar.

Herr Hallén sade här på förmiddagen, att han trodde, att denna opposition var framkonstruerad. Han framförde till skäl här för exempelvis, att stämmorna hade någonstädes i hans hemort hållits på måndag klockan tio och på en lördag klockan tolv, eller kanske det var tvärtom, det vågar jag icke säga. Detta fann han vara mycket olämpliga tider. Ja, jag kan icke för min del finna, att det var så olämpliga tider. Den ena var icke så värst tidigt på morgonen och den andra var ju mitt på dagen. Han tyckte sig däri se en beräkning, efter vad jag kunde förstå, att det icke skulle komma så mycket folk till stämmorna. Jag vet icke, hur det kan vara i den trakt, där herr Hallén bor, och om det möjligen där skulle behövas någon beräkning, för att man icke skulle möta för stor opposition. Det kan ju hända, att det i herr Halléns närhet kunde behövas en viss betänksamhet. Det vet jag icke, men jag vill säga, att så långt jag känner till förhållandena i min hemtrakt, gick det icke till på det sättet. I min församling och i grannförsamlingarna utlystes sammanträdena den ena söndagen och höllos den andra söndagen, alltså med en veckas mellanrum. Ingen kan väl då säga annat än att detta var tillräcklig tid för att folk skulle kunna samlas. Där fanns icke någon sådan uppkonstruerad opposition.

Enligt vad tidningarna förmälde, var förra statsrådet Rydén ute och höll föredrag någon tid efter det dessa uppvaktningar ägt rum, och han betecknade då det såsom en stor okunnighet hos folket, att de togo saken så allvarligt och kommo med dessa framställningar. Jag skulle vilja säga herr Rydén, att var det okunnigheten, som här representerade sig, så ha vi mycket okunnigt folk i detta land trots vårt dyrbara skolväsen. Men då framkommer också säkert den egendomligheten, att även mycket lärt folk befinner sig bland dessa s. k. okunniga. Jag påstår, att det är ingalunda där, okunnigheten är tillfinnandes — det är tvärtom på det andra hållet: där är både okunnighet och blindhet. Och det var en tid, mina herrens, som ovederhäftigheten och den bristande sakkunskapen sutto i högsätet, och då blevo många ödesdigra beslut fattade. Det var också vissa handlingar, som skarpt klandrades både i pressen och annorstädes, men jag anser, att vad som den tiden mest brännmärktes var en småsak, jämställt med detta attentat mot vår allra viktigaste undervisning. Det är mångtusenfaldigt värre. Då nu herr Rydén och den regering, han tillhörde, på detta sättet dragit i härnad mot en god kristendomsundervisning, så kan man säga, att deras uppgift och gärning ingalunda är avundsvärd. På dem vilar ett stort ansvar. Ingen regering tillförne har gjort Sveriges barn och Sveriges folk

så illa, som den regering, som tog bort mer än halva tiden för kristendomsundervisningen och Luthers katekes såsom lärobok. Detta har icke heller skett endast mot högerns i landet vilja. Å nej, det skulle vara en orättvis beskyllan mot en del folk inom de andra partierna att säga, det de ej inse och beakta vad det här gäller. De gilla ej vad deras ledare härutinnan gjort. Det är många bland liberalerna, ja, t. o. m. bland socialisterna, som icke vilja, att deras barn skola gå miste om att få lära vad de själva i sin barndom fått lära uti de stycken, det här är fråga om.

Nu har emellertid frågan blivit dragen inför riksdagen. Nu vilar ansvaret på oss. Jag hoppas, att här äro många i denna kammare, som besinna detta. Folket ute i landet väntar också detta av sina representanter. Ja, här har blivit talade så många nedsättande ord om Luthers lilla katekes. De må själva bära ansvaret, som framfört dessa ord, men nog är det smärtsamt ått höra dem. Jag undrar, varför vi fira reformationsfesten varje år. Förre ecklesiastikministern Rydén har själv under sin statsrådstid uppmanat oss att fira den dagen, men det kan hända var med det som med så mycket annat, att det icke var så mycket mening med det. Luther, den store reformatorn, hans stora livsverk skulle kasseras. Herr Rydén tror sig väl vara en stor reformator, och jag skall gärna medgiva, att han är ett slags reformator, men han har reformerat baklänges. År 1918 — tror jag det var — väcktes flera motioner här i riksdagen om ändringar i kristendomsundervisningen. Strax innan dessa motioner behandlades, var jag i tillfälle att åhöra ett föredrag här i Stockholm av en utav Stockholms mera framstående kyrkoherdar. Han framhöll tydligt och klart olämpligheten i och faran av att taga det steg, som i dessa motioner förordades, och han slutade sitt präktiga anförande med dessa manande ord: »Så månde icke Sveriges folk sätta sig ned och reformera baklänges».

Jag vill nu sluta mitt lilla enkla anförande med nästan samma ord: så månde icke Sveriges riksdag tillåta, att det reformeras baklänges! Herr talman! Jag hade bestämt ämnat att yrka bifall till herr Pehrssons i Göteborg m. fl. motion, men jag skall, som saken nu ligger och för att undvika splittring, icke göra detta, utan nödgas att yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Vidare anförde:

Herr H e d v a l l: Herr talman, mina herrar! Jag medger villigt, att efter de många glänsande tal, som hållits i kammaren i denna fråga både under gårdagen och i dag, allt som möjligen kan sägas i densamma har blivit sagt, och jag var också villig att medverka till, att denna fråga skulle kunna avgöras vid förmiddagens plenum. Jag var nämligen en av dem, som då ströko sig på talarelistan. Det lyckades oss emellertid icke att uppnå detta resultat. Det ser nämligen ut att vara så, att fastän olika åsikter råda i denna kammare rörande omfattningen av den kristendomskunskap, som bör meddelas i våra

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

skolor, råder det en rörande enighet därom, att omfånget av det prat, som i denna fråga bör presteras, icke behöver på något sätt minskas. Det är emellertid icke av hänsyn till denna kammarens enighet, som jag begärt ordet, utan det beror därpå, att jag i utskottet varit med om att behandla denna fråga, och då från utskottsmajoriteten — om man kan använda det ordet på den föreliggande frågan — endast en talare, och det under gårdagen, haft ordet, ansåg jag mig skyldig att säga några ord.

Jag fäste mig vid, att två av kammarens ärade ledamöter, herr Lindman samt en av utskottets reservanter, riktat en anmärkning mot utskottet för dess sätt att citera. Det gäller närmast det utlåtande, som teologiska fakulteten i Lund avgivit. Vad den förste ärade talaren beträffar kan ju hans anmärkning bero därpå, att han icke haft tid att närmare studera utskottets betänkande, och kanske han icke ens observerat kantrubrikerna, som finnas där; men vad den ärade utskottsreservanten beträffar måste jag säga, att hans yttrande gjorde på mig ett mycket egendomligt intryck, då jag drar mig till minnes den frigjorda citeringskonst, han använde vid ärendets behandling i utskottet.

Som herrarna finna, ligger frågan eller vilja åtminstone en del av motionärerna och för övrigt även reservanterna lägga frågan på det sättet, att det skulle gälla icke frågan om läroboken, utan tiden för kristendomsundervisningen. Både herr Björkman i Norrköping och herr Wallerius hava poängterat detta, herr Wallerius t. o. m. så strängt, att han i går förklarade i sitt anförande, att han ämnade hålla sig till sak, d. v. s. till frågan om timantalet. Jag tycker detta är något egendomligt. Hava då herrarna alldeles glömt bort herr Pehrssons i Göteborg m. fl. motion? I denna motion instämman, om jag icke misstar mig 52 eller 53 av kammarens ledamöter, och yrkandet i denna motion, punkten 2, går ut på »att föreskrift gives, att i vederbörlig ordning godkänd lärobok skall användas vid sammanfattningen av den kristna tros- och livsåskådningen». Till yttermera visso heter det i motiveringen för detta yrkande på följande sätt: »Luthers lilla katekes är ännu det yppersta folkliga uttrycket för vår evangelisk-lutherska tro och bekännelse och har som sådan århundradenas helgd och har ingått i vårt folks religiösa och kulturella medvetande. Den skulle nu icke längre få inläras. Härmed brytes en 400-årig svensk tradition, som ännu av svenskt kyrkofolk omfattas med pietet och fasthålles såsom en samvetssak. Innan någon annan jämbördig i vederbörlig ordning godkänd lärobok erbjudes såsom 'sammanfattning av den kristna tros- och livsåskådningen', bör icke denna källa till klar, fast och sammanhängande kristendoms-kunskap tilltappas för Sveriges barn.»

Med anledning av vad jag nu anført ur herr Pehrssons och hans medmotionärens motion frågar jag: gäller det lärobok eller gäller det icke lärobok i detta sammanhang? Visserligen kan sägas, att reservanterna delvis hava frångått den frågan, men det finnes en hel del av motionärerna, som icke på något sätt biträtt detta, — en representant från Bohuslän har visserligen helt nyss förklarat, att han frånträdde sitt yrkande, — det kan därför vid voteringen gälla lärobok

eller icke lärobok, detta yrkande är icke uteslutet. Vi kunna alltså gå ut ifrån, att läroboksfrågan också bör tagas upp i detta sammanhang, men om det skulle vara så, att motionärerna och reservanterna ovillkorligen vilja hava frågan lagd på sådant sätt, att det icke gäller lärobok, då ber jag att få fästa dessa ärade herrars uppmärksamhet på, att då faller också styrkan i den opinion. som de säga sig ha bakom sig; åtminstone är det fallet vad västra Sverige beträffar, ty där har den till mycket stor del gällt själva katekesen som lärobok. Detta har nyss deklarerats från herr Olsson i Berg, och jag tror icke någon av västkustens representanter skall kunna våga jäva detta vittnesbörd. Man har i detta fall kommit långt i en del socknar. Jag har, jag höll på att säga, ett sorglustigt exempel på. huru exempelvis en gumma fått för sig, att det gällde hennes personliga exemplar. »den katekes, som jag fått av min far». Jag frågar sedan, om man kan påstå, att det icke gäller katekesen som lärobok i detta sammanhang? Herr Pehrson i Göteborg, som jag för övrigt sätter mycket stort värde på, har förklarar, att han åtminstone icke är någon vän av själlöst plugg. Det fögnar mig att höra. Han förklarade också i ett mycket varmhjärtat anförande, att han var vän av katekesen. Det förefaller mig då, som om, ifall det hade funnits bland Sveriges prästerskap flera av herr Pehrssons sort, det från kyrkligt håll borde hava gjorts något, för att det själlösa katekesplugget i skolorna hade kommit bort. Jag frågar: har någon förmärkt någon större ansträngning i den vägen? Jag måste för min personliga del svara att jag icke märkt det. Vad det beror på, skall jag icke tillåta mig att försöka fundera ut. Kanhända kan det angivas med det uttryck, som en talare här på förmiddagen använde, nämligen att kyrkan är steril. Men om det ligger till så, att kyrkan själv icke har kunnat påverka undervisningen — det skall måhända sägas här, att denna undervisning icke sorterar direkt under kyrkan, men vi veta, huru det i regel är, åtminstone på landsbygden — varför rives då denna storm upp nu? Det kan jag för min del icke få någon klarhet i.

För att belysa katekesproblemet skall jag icke taga kammarens tid lång stund i anspråk. Var och en kommer ju ihåg, som förut sagts här i dag, sin egen ungdom. Jag minnes, huru jag läste Luthers förklaring till hans lilla katekes. Jag fick reda på, varför jag kallas kristen, men jag fick aldrig någonsin i livet reda på vari den egentliga kristendomen bestod. Jag fick reda på en hel del yttre formaliteter, som måste genomgå, för att man skall kallas kristen. Men det fanns också en annan fråga. Det frågades, varifrån undervisningen om det, som hör till den kristna tron hämtades, och det svarades: »Från bibeln eller den heliga skrift.» Jag frågar: vad är det som hänt nu? Jo, utgående från denna förklaring till Luthers lilla katekes skulle man nu kunna säga, att den nya normalplanen går ut på, att hämta undervisningen till det som hör till barnens kristendom just från bibeln eller den heliga skrift, eller just från den källa, som anvisats i förklaringen till Luthers lilla katekes. Jag kan icke för min personliga del komma till annat, än att den man, som lyckats åstadkomma detta, är värd allt tack.

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

I fråga om
kristen-
domsunder-
visningen i
folkskolorna.

(Forts.)

Det har gjorts gällande, att tiden i timplanen för kristendomsundervisningen — och det är därpå huvudattacken här i kammaren satts in — är alldeles för kort. Herr Wallerius använde ett uttryck för att belysa detta, han talade om två effektiva timmar, det var givetvis för att påvisa, att det var icke två utan en och en halv effektiva timmar. Jag tycker herr Wallerius också borde hava talat om, att i de tre timmar, som här påyrkas, ingå icke mer än $2\frac{1}{4}$ effektiva timmar. Skillnaden är, som synes, icke så stor. Det har som sagt gjorts gällande, att denna undervisningstid är alldeles för kort. Jag vill då fästa uppmärksamheten på, att den, som det heter, kristna barnauppfostran i församlingen icke är slut med barnens skolgång. Efter skolgången följer något, som vi veta kallas konfirmation, där barnen förhöras inför församlingen i sin kristendomskunskap. Jag anser, att åt denna bör tillmätas åtskillig betydelse, då härför finnas eller borde åtminstone finnas kompetenta lärare, som hela tiden hava hand om ungdomen. Och härtill kommer, att vårt prästerskap sedermera i kyrkorna fortfarande hava att meddela religionsundervisning.

Jag tror att man på ifrågavarande område — åtminstone skulle jag för min del vilja göra det — med en liten omändring kan använda Geijers ord, då han en gång sade: »Bildade äro vi icke i den mån vi äro lärda, utan i den mån som de bästa mänskliga egenskaperna inom oss nått sin högsta fulländning.» Jag skulle vilja säga, att kristna äro vi icke i den mån vi äro skriftlärda, utan i den mån som de bästa mänskliga egenskaperna inom oss nått sin högsta fulländning genom kristendomen.

Jag skall, herr talman icke vidare upptaga kammarens dyrbara tid, utan ber att med dessa få ord få yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på reservationen.

Herr Alexandersson: Herr talman! Jag hade tänkt säga några ord i denna fråga, men då densamma både i går och i dag debatterats ingående och några nya synpunkter näppeligen torde kunna framföras utöver vad som redan framkommit och vi dessutom hava en ganska lång föredragningslista, som vi önska i mest möjliga mån få avverkad under aftonens lopp, skall jag inskränka mig till att endast be att få till kammarens protokoll antecknat, att jag i denna fråga kommer att ge min röst för bifall till den av herr Björkman m. fl. vid utlåtandet fogade reservationen.

Jag kan dock icke göra detta yrkande med mindre, än att jag måste be att få på det bestämdaste taga avstånd ifrån det sätt, min kollega här på samma bänk använde för att draga ned denna debatt ifrån den goda ton, den förut i dag hela tiden har haft.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr Hansson i Bäck: Herr talman! Herr Rydén sade i slutet av sitt anförande, att han hade haft en skön dröm, som han sökt förverkliga. Jag vill för min personliga del frambära

till herr Rydén ett varmt tack därför, att han icke endast haft mod att tänka den drömmen, utan också att försöka omsätta den i handling. Jag hör nämligen icke till dessa, som tro på, att det bästa är vad som varit, utan jag tror i stället, att den reform, som nu genomförts med avseende på detta ämne, ännu åtminstone är den bästa möjliga. Men var drömmen vacker, så var också det ämne, herr Rydén förde fram, vackert och stort, ty det är ändock såsom Ibsen en gång skrev till en av sina vänner, Björnson: »Jag var där nere i Köpenhamn och träffade där en estetiker, och han sade åt mig dessa ord: Kristus är dock verkligen det mest intressanta fenomen i världshistorien.»

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

Med anledning av det uttalande, som utskottet har gjort, att med avseende på den nya undervisningsplan, som nu är genomförd eller skall genomföras, själva huvudsyftet skulle vara, att man skall få en samlande och levande bild av Jesus, hans liv och hans verk, så vill jag säga: när det är fråga om denne Jesus, så är det så många faser, om man kan begagna det ordet, som måste tagas i betraktande och studeras, och det omfattar så mycket, så att jag vill säga, som förut sagts av en annan talare här: »Ämnet och kurserna äro till sin beskaffenhet och omfattning sådana, att det är alldeles säkert, att det endera dagen kommer att krävas icke endast dessa två timmar utan, som herrar motionärer hava begärt, tre timmar.» Jag vill också säga helt kort, ty tiden skall begränsas här, att detta stora ämne ställer också de allra största krav på lärarna, och då lärarna, som vi andra människor, i mångt och mycket hava sin begränsning, så är jag för min del fullkomligt övertygad om, — vad jag också personligen hört av dem — att de inför de stora krav, som genom den nya reformen ställts på dem, stå undrande och spörjande, huru de skola kunna hinna med att utföra allt detta, som reformen verkligen kräver. Det var detta jag velat ha fram. Och då jag skrivit under herr Johansons i Huskvarna motion, har jag velat säga detta.

Mycket mera skulle här kunna sägas, men som jag vet, att herrarna till största delen för länge sedan hava tröttnat på denna långrandiga diskussion, skall jag sluta med att säga, att jag väl skulle kunna yrka bifall till reservationen med utslutande av den punkt, som av herr E. A. Nilson i Örebro omnämndes. Men då jag vet, att ett dylikt yrkande icke kan medföra annat än möjligen en ytterligare förlängning av detta sammanträde, skall jag sluta med att yrka bifall till reservanternas förslag.

Herr Bergström i Bäckland: Herr talman! Jag får säga, att jag med intresse har åhört och följt med denna debatt angående kristendomsundervisningen i våra folkskolor. Det har för mig som allmogeman även varit av värde att ha fått taga del av de upplysningar, som under debattens gång lämnats rörande vårt folkskoleväsende i sin helhet. Jag hoppas och vill även tro, att våra ledande män på skolans område ha velat och vilja lägga undervisningen i de allmänna ämnena i folkskolan på ett sådant

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

sätt, att resultatet av undervisningen skall bliva det bästa möjliga. Jag känner, att särskilt vi landsbygdens folk böra vara tacksamma för alla goda och verkliga reformer, som genomföras på folkskolans område. Den undervisning, som vi kunna erhålla i olika ämnen, är ju den, som lämnas oss i folkskolan. Det är just inga andra bildningsmöjligheter, som stå oss till buds, än just folkskolan. Annorlunda ställer det sig för ungdomen i våra städer, och särskilt de större. Om ock föräldrarna ute på landsbygden äro en smula rädda för, att barnen genom sin skolgång, särskilt där det är heltidsläsning och långa vägar till skolorna, skola taga skada till sin hälsa, så önska dock dessa föräldrar, att barnen skola få rätt utnyttja sin skoltid. Mer och mer börja särskilt de yngre på landsbygden inse värdet av allmänbildning både för sitt yrke och för bevakandet av sina samhällsintressen. Jag tror, att jag också kan instämma med reservanternas till detta utskottsutlåtande i det omdömet, att i den nya undervisningsplanen ingå många förbättringar med avseende på kristendomsundervisningen i folkskolan, vilka skola bliva till verklig nytta.

Vad man egentligen på många håll är missnöjd över och som även har framhållits av så många talare i denna debatt är, att den tid, som är anslagen för kristendomsundervisningen i folkskolan, är för knappt tilltagen. Jag skall nu icke försöka att omkullkasta de stöd, som utskottsmajoriteten angiver för sin uppfattning, att den nu bestämda tiden för kristendomsundervisningen i folkskolan är tillräcklig.

Jag har egentligen, herr talman, begärt ordet för att få säga, att även i mina bygder är kravet på en utökning av tiden för kristendomsundervisningen i folkskolan mycket starkt. Man underkänner icke alls betydelsen av undervisningen i de allmänna ämnen, om blott icke denna undervisning blir alltför vittfammande. I denna sak angående mångläseriet i våra folkskolor yttrade herr Hallén i sitt nyss hållna anförande några behöfliga sanningsord. Föräldrarna mena dock, att det ändå är en god kristendomsundervisning, som blir den bästa reskosten för barnen, och att det är endast den, som mer än mycket annat kan dana dem till goda människor. Därför vilja de också, att en någorlunda tillräcklig tid skall tillmätas detta ämne i folkskolan.

Det kan ju här också sägas, att huru intresserad och skicklig en lärare än kan vara att undervisa i kristendomsämnet, så skall ändå resultatet av hans undervisning bliva större under längre tid än under en kortare, som kan stå till hans förfogande. Här begär man ju icke heller någon orimlighet med avseende på utökningen av tiden för kristendomsundervisningen i folkskolan. Jag förstår, att man ju kan säga, att när det gäller tiden för denna undervisning, så får man icke följa en folkstämning. Jag tror, att jag vågar säga, att det även utom riksdagen finnas kommunalmän och andra, som genom sysslandet med skolfrågor äro mycket insatta i sådana. Deras uppfattning i spörsmålen på skolans område måste tillmätas en icke så ringa betydelse. Många av dessa hava också

ställt sig på deras sida, som kräva en utökning av tiden för kristendomsundervisningen i våra folkskolor.

När för visso bakom alla framställningar om en utökning av tiden för kristendomsundervisningen i folkskolan står den uppfattningen, att denna undervisning är av stor betydelse för barnen och deras fostran och att detta ämne därför bör ha en någorlunda tillräcklig tid sig tillmätt — åtminstone i regel tre timmar i veckan — borde också riksdagen kunna lämna sitt stöd åt detta krav. Skulle så komma att ske, så skulle detta hälsas med glädje och tillfredsställelse bland stora skaror av vårt folk, som känna varmt för de ungas fostran. I denna fråga bör man handla icke blott med tanke på gängna släkten, från vilka vi fått mottaga stora och rika arv, utan även och framför allt böra vi tänka på nutida och kommande släkten. Och jag är övertygad om, att utskottets ordförande även är tilltalad av just denna tanke.

Då även jag hör till dem, som anse, att en utökning av tiden för kristendomsundervisningen i folkskolan är önskvärd, så ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som är bifogad detta utskottsutlåtande.

Herr Eliasson: Herr talman! Som medmotionär till herr Johanson i Huskvarna skall jag be att få säga några ord.

I de skoldistrikt, där man redan infört den nya kursplanen, tror jag, att man i stort sett är ganska belåten med densamma, dock med undantag av tiden för kristendomsundervisningen, som man på många håll anser vara allt för knappt tilltagen. Vi känna ju väl till och hava hört det även i dag, hurusom många tusen personer från skilda delar av vårt land vilja ha tiden utsträckt till minst tre timmar i veckan. Och detta krav har även framkommit från många bland folkskollärarna själva. Då jag i påsk var hemma i Småland, hade en viss lärarförening möte, och där diskuterades just denna fråga. Alla vore ense om, att den i kursplanen fastslagna tiden var allt för otillräcklig och att tre timmar i veckan var det minsta, som erfordrades, för att barnen skulle få något så när grundlig undervisning i kristendom. Utskottet har emellertid avslagit motionen, fast med en rätt så välvillig motivering.

Själva huvudskalet för utskottets avstyrkande är ju, att man vill invänta resultatet av den nya kursplanens tillämpning, innan ändringar härutina vidtagas. Jag skall be att få läsa upp några rader av utskottets utlåtande. Utskottet säger: »Den nya kursplanen, särskilt i vad den avser kristendomsundervisningen, utgör, som också överstyrelsen framhållit, ett försök på en hittills i det hela oprövad väg. Endast genom praktisk tillämpning kan det ådagaläggas, om den tid, som i undervisningsplanen avsetts härför, är tillräcklig eller ej. Under den övergångstid av tre år, som är fastställd för undervisningsplanens genomförande, gives tillfälle till verklig prövning av planens kurser och timtal. Åtskilliga skoldistrikt hava redan börjat tillämpa de nya timplanerna och de nya kurserna. Andra hava efter vederbörligt medgivande beslutat att under övergångstiden tillämpa en i olika hänseenden modifierad kursplan med större timplan.»

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

I fråga om
kristendoms-
undervis-
ningen i folk-
skolorna.

(Forts.)

Ja, det där låter ju rätt så tilltalande. Men enligt min uppfattning kommer erfarenheten allt framgent att visa, att tiden för kristendomsundervisningen bör utsträckas. Och om så blir fallet, få vi framdeles påräkna nya utredningar och nya strider, ty, mina herrar, lugn blir det icke, förr än frågan blir löst på ett tillfredsställande sätt.

Då jag emellertid förmenar, att vi redan hava en viss erfarenhet — låt vara mycket liten — kan och vill jag icke vara med om att uppskjuta lösningen av denna viktiga fråga till en obestämd framtid. Jag skall därför be att rätt och slätt få yrka bifall till reservationen.

Herr Engberg: Herr talman, mina herrar! Jag hade icke haft för avsikt att förlänga denna redan sig över två dagar sträckande debatt. Men åtskilligt, som prägladt den föregående diskussionen, har varit av den beskaffenhet, att jag frånträtt min avsikt och tecknat mig för ordet.

Jag ber då, herr talman, att först få understryka såsom min uppfattning, att den framställning av anledningen till katekesens slopande, som gavs av min ärade bankkamrat, fortfarande står *ovederlagd*. Och de deklamationer, vi hört från åtskilliga talare, icke minst från herr Pehrsson i Göteborg, där man med mer eller mindre falsk patos ersatt den sakliga bevisföringen, hava åtminstone icke på mig gjort något som helst intryck.

Men det finnes också ett annat ord, som måste sägas i detta sammanhang. Och det är, att i vårt land finnas icke bara kristna medborgare, utan det finnes även en stor och icke alldeles obetydlig grupp av svenska, hederliga medborgare, som söka sin livsåskådning på sidan om den officiella kristendomen, en livsåskådning, som kanske är mer eller mindre obestämd med hänsyn till sina formler, men som lika väl som varje annan ärlig åskådning har rätt att kräva respekt. För hela denna grupp av medborgare finnes också ett intresse, att undervisningen i kristendom i skolan är så ordnad, att den icke kränker den enskilda medborgarens samvete. Och det är enligt min uppfattning lämpligt, att i denna debatt också höjes en röst från det lägret, som säger, att det erkänner fullt och helt nödvändigheten av en solid, god, saklig och historisk kristendomsundervisning, men som å andra sidan betonar, att den måste vara så lagd, att den icke innebär något tvång på religionsfriheten och samvetsfriheten för ofantligt många medborgare i detta land. Det är därför enligt min uppfattning ett riktigt steg, som utskottet tagit i sitt utlåtande, och såvitt jag kan finna, är utlåtandet hållet i en anda, som borde kunna förena de mest skilda meningriktningar, därest dessa meningsriktningar vilja religionsfrihetens och samvetsfrihetens grundsatser. Jag förstår, mina herrar, att så intresserade och varma kristna som herrar Lindman och Bengtsson i Kullen skola fyllas av bekymmer i dessa tider, när man går till dylika reformer, men jag måste å andra sidan, herr talman, säga, att den grupp, som jag i det föregående antytt, har också samma rätt till respekt för sina ärliga synpunkter som dessa andra.

Jag vill för min del också säga, att den undervisning, som har påtalats från en sida och försvarats från en annan, den har dock icke

givit de resultat, som man förväntat. Herr Selhin på Jämtlandsbänken har pekat på detta, och jag kan lämna följande kompletterande uppgift: En bekant tysk teolog, Emil Felden i Bremen, som hade att undervisa 410 konfirmander, ställde till dem frågan, huruvida de trodde på Guds existens. Bland dessa 410 konfirmander, som hade åtnjutit en mycket betydande katekesundervisning, var det ej mindre än 370, som blankt förnekade Guds existens. Här se ni, mina herrar, resultatet av den undervisning, som bedrivs, även om man betraktar den från de synpunkter, som herrarna anlagt.

Jag förstår för min del ganska väl, att vid en sådan fråga som denna man måste snudda vid ömtåliga saker. Och jag är icke blind för, att det kan te sig så för många, att här stora, omistliga värden stå på spel, när vi skrida till en reformering. Men å andra sidan kunna vi icke blunda för, att det är med dylika dogmatiska föreställningar som med mycket annat i världen: det skiftar hamn, det omklädes, under tidernas lopp, det blir ett nytt innehåll i de gamla formerna, och det måste maka åt sig, som kanske en gång betraktats som sakrosankt. Katekesundervisningen hade väl sin uppgift att fylla en gång i tiden, men vi ha vuxit från hela denna ståndpunkt.

Jag vill i detta sammanhang säga som en personlig deklARATION, att jag ansluter mig till deras uppfattning, som kräva, att det om möjligt blir en god lärobok att sättas i händerna icke bara på lärarna såsom en handledning för dem utan även på de unga. Vi måste med den stigande differentiering och splittring, som äger rum på det religiösa området, se till, att vi så neutralisera denna undervisning, att ingens rätt blir kränkt eller trädd för nära. Men för att nå detta är det enligt min uppfattning alldeles nödvändigt, att få religionsundervisningen lagd på samma principiella grund som skolans övriga ämnen, så att det meddelas en saklig och vederhäftig undervisning om den religion, som spelat en så stor roll i västerlandets kultursfär, dit vår nation hör, men att det samtidigt tillses, att denna undervisning icke får den karaktär, som den skulle få, om man försökte — som det tyvärr än så länge händer — att skapa proselyter i stället för att bibringa kunskap.

Jag har, herr talman, velat göra denna deklARATION och ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Med herr Engberg förenade sig herrar *Branting, Kristensson, Kloo, Sjögren, Ward, Waldén, Borggren, Höglund* och *Ericson* i Boxholm.

Herr Rydén: Herr talman! Då kammaren förut i dag visat mig den älskvärdheten att så uppmärksamta höra på mitt långa anförande, skall jag icke gå in på andra repliker än en, som är nödvändig för att svara i en punkt, där en tystnad från min sida skulle kunna missförstås.

Det var en direkt fråga, som ställdes till mig av en talare på Göteborgsbänken. Han frågade, om jag låtit höra myndigheter i vederbörlig ordning över de avsikter, som jag hade att ändra skolöverstyrelsens undervisningsförslag. Jag vill säga herr Pehrs-

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

son, och han kan få bekräftelse härpå av de personer, som beklätt det ämbete, som jag vid detta tillfälle innehade, att jag i detta ärende förfarit på samma sätt som mina företrädare gjort och som förmodligen mina efterträdare i sådana fall komma att göra. Det hade av den av Kungl. Maj:t tillsatta folkundervisningskommittén utarbetats ett förslag till reformering av kristendomsundervisningen. Över detta förslag hördes alla vederbörande myndigheter, domkapitel och skolmyndigheter i riket, och sedan dessa yttranden inkommit, utarbetades av skolöverstyrelsen såsom det centrala verket ett yttrande över detta jämte förslag. Därefter upptog Kungl. Maj:t hela denna sak till behandling, varvid också alla dessa yttranden från olika korporationer kommo till omprövning, och fattade så sitt beslut. Så har det gått till förr, och detta är i överensstämmelse med konstitutionell och administrativ praxis, och så har det även tillgått i detta fall. Varje människa kan förstå, att om Kungl. Maj:t vid prövningen av ett ärende finner, att det bör göras en ändring i vad de underordnade myndigheterna föreslagit, och Kungl. Maj:t skulle vara nödsakad att utremittera dessa ändringsavsikter, så skulle hela statsmaskineriet bli ett stort roterande pappersverk, där det icke bleve någon ända på det hela. Här har förfarits på samma sätt, som man vid handläggningen av likartade ärenden alltid förfarit.

Jag ber att med beklagande få konstatera att jag i mitt förmiddagsanförande kom att ofrivilligt lämna en felaktig uppgift rörande 1920 års kyrkomötes beslut angående det då framlagda förslaget till lydelse av Luthers lilla katekes. Min uppmärksamhet har blivit riktad på, att kyrkomötet icke antog detta förslag, såsom jag i mitt yttrande antog, utan lämnade det meddelandet, att den katekes, som för den allmänna undervisningen fastställdes, skulle få ingå i evangelieboken. Då jag önskat, att något fel icke skulle insmyga sig i mitt förmiddagsanförande, har jag velat göra denna rättelse, som jag vid justeringen torde få iakttaga beträffande mitt huvudanförande.

Herr Gardell: Herr talman! Här har talats om värdet av de petitioner, som avgivits för ökad undervisningstid. Från Gottland har dylik petition endast avgivits av Visby stiftsmöte. Jag vill dock här såsom gottlandsrepresentant förklara, att vi gottlänningar, vare sig vi petitionera eller ej, dock livligt och i hjärtat känna vikten av, att våra barn få en kristendomsundervisning, som är tillräcklig för att giva dem insikt i Kristi lära, till stöd för dem i livets kamp. Vi finna det därför nödigt, att ej ämnet kristendom sättes i skamvrån, utan får en plats, som gör, att barnen känna, att kristendomen är och skall förbliva deras huvudämne.

Jag yrkar därför obetingat bifall till reservationen.

Herr Paulsen: Herr talman! Jag tycker, att det här redan talats för mycket i denna sak, varför jag avstår från ordet.

Herr Pehrsson i Göteborg: Herr talman! Jag skall inte taga kammarens uppmärksamhet många ögonblick i anspråk; här har under den nu förda debatten sagts vad jag tror kan sägas i frågan.

Men med anledning av det direkta svar, som jag nyss fick från Malmöbanken på min framställda fråga, *tillåter jag mig dock konstatera, att Kungl. Maj:t den gången vidtog en så genomgripande förändring, som den det här gäller, utan att ens förslag om denna förändring hade varit utställt till eller ens varit bekant för de myndigheter, som yttrat sig.* Att beslutet från rent formell synpunkt var konstitutionellt och i överensstämmelse med praxis i så måtto, att riksdagen icke hörts i ärendet, har jag redan förut medgivit, men vi måste dock stå där med beklagande, att prövningen å *myndigheternas* sida inte kom *före*, utan i stället *efter* Kungl. Maj:ts beslut.

Vad herr Engbergs yttrande beträffar, vill jag säga, att det är ganska underligt, att fastän herr Engberg och jag stå i en så stark motsats till varandra, när det gäller innehållet, vi likväl stå varandra så nära, när det gäller ordalagen. Så var det i kulturdebatten, och så är det i dag. Jag vet inte vad det beror på, men det kanske sammanhänger med, att vi i trots av alla motsättningar dock fått en ganska likartad syn på ett och annat. Särskilt fäste jag mig vid och vill betona, att även herr Engberg från sina synpunkter fann, att *en lärobok var nödvändig*; han fann det nödvändigt att erhålla en garanti för, att en verklig, solid och vederhäftig kunskap meddelas. Å min sida har jag yttrat mig på alldeles samma sätt. Det är blott innehållet, som divergerar — och det inte så litet! Men vi hysa båda samma uppfattning, att ett verkligt vederhäftigt resultat måste uppnås.

Jag tillåter mig peka på ännu en sak. Det är bekant, att i denna tid pågår över hela världen ett sökande, ett famlande efter nya linjer. Herr Engberg klandrade det härom dagen, när han talade om försöket att skapa en ekumenisk evangelisk kyrka. Det finnes överallt ett famlande, en strävan att finna det gemensamma i mångfalden. Och här ha i denna sökandets tid de religiösa livsvärdena fått ett allvar för världen, som kanske aldrig tillförne. Människor söka nå fram till en religiös övertygelse, till en början en sådan, där man kanske stannar vid de första allmänna religiösa begreppen, under det att övertygelsen sedermera mer och mer fördjupas. En sådan ställning till de religiösa problemen förstår jag, och jag är övertygad om, som jag antydde på förmiddagen, att mången ung himlastormare möter sitt Damaskus, och sedan skall förstå också det djupare, som ligger bakom. Men, mina herrar, när det gäller folkets religion, när det gäller kunskap i den religion, som satt sådant märke i folkets kulturutveckling, kan man inte stanna vid sådana allmänna begrepp, sådana sökandets synpunkter, utan då måste vi anlägga en historisk synvinkel. Kristendomen är historisk religion. Denna allmänreligion är en abstraktion utan historisk verklighet. Annars är det alldeles, som om man

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.

(Forts.)

I fråga om kristendoms-undervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

skulle säga: kärlek till fosterlandet det har jag, men inte till fosterlandet sådant som det här föreligger, i *mitt* fosterland, utan till fosterlandet i allmänhet. Nej, fosterlandet, mina herrar, det är det språk jag talar, den stuga där jag är född, den strand där båten låg, alla de intryck och minnen, som strömma över mig i ordet fosterland. På samma sätt när det gäller landets religion. Det är allt detta, historia, folksed och tradition, folkets upplevda livserfarenheter, som strömma över oss i den religion, som faktiskt är folkets. Det är i denna religion, som jag vill ha en solid och vederhäftig undervisning, det krav, som herr Engberg och jag äro ense i. Detta är enligt min mening inneslutet i denna historiska synpunkt, som kräves i undervisningsplanen.

Nu, mina herrar, skall jag sluta. Jag skall endast be att få uttala min glädje, att denna debatt har hållits i stort sett uppe i en nivå, som, jag vågar säga det, är en heder för Sveriges riksdag. Jag är tacksam för detta därför, att det varit mig ett vittnesbörd om, att de ideal, för vilka jag talat, den kristendomens sak, som det här innerst och djupast är fråga om, inte kan förliknas vid en avskedsblick på en dalande sol, utan innebär en hälsning till morgonens strålände ljus.

Herr Hamrin: Herr talman! Jag skulle inte sätta kamarens tålmod på hårdare prov, än hithills varit fallet, om jag inte haft för avsikt att sluta mitt korta anförande med ett särskilt yrkande, som förut under debatten inte framställes.

Det har från olika håll gjorts gällande, att man för deras del, som här komma att rösta för reservanternas förslag, vill däri se en anslutning till de personers känslor och tankar, som framföra kravet på återinförande av Luthers lilla katekes vid undervisningen i kristendom i skolorna. Jag kan för min del inte lämna något som helst understöd åt en sådan tanke, och jag är övertygad om, att många av oss, som vid en kommande votering vilja ansluta sig till reservanternas förslag, äro med mig ense i denna punkt.

Jag tillåter mig därför, herr talman, anhålla, att ur den motivering, som reservanternas förebragt, måtte utgå det stycke i slutet av reservationen, som börjar med orden: »Vi skulle» och slutar med orden »Johansons i Huskvarna m. fl. motion» och att i stället införas ett par meningar av följande lydelse: »Uti motionen nr 140 ha uttalats varma sympatier för att Luthers lilla katekes fortfarande må användas vid kristendomsundervisningen. Denna uppfattning kunna vi ej dela. Vi anse oss fördenskull icke kunna tillstyrka bifall till andra punkten i herr Pehrssons m. fl. motion.» Yrkandet är detsamma, som föreslagits i reservationen, till vilken jag sålunda med denna ändring i motiveringen anhåller om bifall.

Herr Bengtsson i Norup instämde häruti.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag å berörda hemställan och bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reserva-

tionen samt 3:o) bifall till det av herr Hamrin under överläggningen framställda yrkandet; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen hava flertalets röster för sig. Som votering emellertid begärdes, upptog herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo de båda återstående propositionerna, därvid herr talmannen förklarade sig anse den under 2:o) angivna nu vara med övervägande ja godkänd. Men jämväl i fråga om kontrapositionen äskades votering, i anledning varav först uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

I fråga om kristendomsundervisningen i folkskolorna.
(Forts.)

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående första tillfälliga utskottets utlåtande nr 7 antager yrkandet om bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit det av herr Hamrin under överläggningen framställda yrkandet.

Omröstningen enligt denna voteringsproposition utföll med 100 ja mot 79 nej; och blev följaktligen den av kammaren nu godkända propositionen för huvudvoteringen så lydande:

Den, som vill, att kammaren bifaller första tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 7, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Huvudvoteringen utvisade 83 ja, men 94 nej, vid vilken utgång kammaren således, med avslag å utskottets hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 3.

Till avgörande förelåg nu andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 10, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om tillförsäkrande av förhandlingsrätt åt befattningshavare vid vissa företag.

Ang. förhandlingsrätt åt befattningshavare vid vissa företag.

Uti en inom andra kammaren väckt och till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 242, hade herrar *Starbäck* och *Block* före-

Ang. förhandlingsrätt åt befattningshavare vid vissa företag.

(Forts.)

slagit, att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning i syfte att tillförsäkra fast anställda befattningshavare vid av Kungl. Maj:t koncessionerade eller oktrojerade företag förhandlingsrätt.

Utskottet hemställde, att föreliggande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr S t a r b ä c k: Herr talman! Jag skall inte fresta på någon sådan trollkonst som att försöka fånga kammarens uppmärksamhet efter den långvariga debatten i det föregående ämnet, men jag anser mig skyldig att något litet fästa uppmärksamheten på vad det nu föredragna ärendet egentligen innebär.

Såsom synes ha motionärerna hemställt om en skrivelse med begäran om utredning i syfte att tillförsäkra fast anställda befattningshavare vid av Kungl. Maj:t koncessionerade eller oktrojerade företag förhandlingsrätt. Utskottet har nu ansett sig böra avstyrka motionen. Emellertid förefaller det mig, vilket också framhålles i motionen, som om begreppen förenings- och förhandlingsrätt, för vilka arbetarna under långvariga tider kämpat och slutligen hemfört segern, borde vara erkända och rotfästa här i Sverige.

Det förefaller mig, som om det skulle vara i hög grad omodernt att vägra denna förhandlingsrätt för en stor tjänstemannaklass, omfattande i alla fall ett tiotusental personer, som äro på sätt och vis jämställda med statstjänarna och på sätt och vis jämställda med arbetarna. När jag säger på sätt och vis jämställda med statstjänarna, så tänker jag på, att dessa statstjänare redan ha tillkämpat sig en viss förhandlingsrätt. Vi ha lönenämnden för kommunikationsverken eller för de affärsdrivande verken, och vi ha beslutat en lönenämnd för andra ämbetsverk. Denna lönenämnds sammansättning är ju sådan, att representanter för tjänstemän av olika lönegrader där äro insatta och deltaga uti diskussionen om sina angelägenheter.

Det är ju visserligen sant, att skillnaden mellan statstjänarnas rätt och den delvis oskrivna rätt, som de stora arbetarmassorna tillkämpat sig, är, att i det förra fallet ha vederbörande ej rätt att själva utse sina förhandlingsmän, vilken rätt däremot är medgiven i det senare fallet. Men såsom det nu är ställt, utses dock från de förras led representanter för deras intressen, som få ge sin mening tillkänna och även deltaga i omröstningen. Det är, som sagt, hos mig en rätt stark känsla utav, att det är litet alltför långt tillbaka i tiden att inte vilja ge den rätten åt de här ifrågavarande tjänstemännen. Jag vill fästa uppmärksamheten på vad som i motionen påvisas, nämligen att på flera ställen i utlandet lagar antagits, som stadfäst tjänstemännens förenings- och förhandlingsrätt. Slutligen vill jag, såsom också står i motionen, erinra om, att för viss personal vid enskilda järnvägar och apoteken, som är likställd med de tjänstemän, om vilka vi motionerat, har ju förhandlingsrätt åstadkommits enligt ett avtal.

Utskottet säger nu, att »den väg, som hittills beträffs, nämligen att genom frivillig överenskommelse få till stånd en förhandlingsordning mellan de olika parterna, synes utskottet åstadkomma större ömsesidig respekt, än om man genom lagstiftning sökte tvinga den ena parten att tillmötesgå den andras framställningar». Efter vad som blivit mig upplyst, så har man där försökt gå den vägen ifrån arbetstagarnas sida, men det har stött på en fullkomligt fast murad vägg. Man kommer ingen vart på den vägen, och då blir det svårt att förstå, vad som menas med »större ömsesidig respekt».

Ang. förhandlingsrätt åt befattningshavare vid vissa företag.
(Forts.)

Om man ser på själva meningen med det hela, så får man ju lov att undra, varför i vår demokratiska tid man i detta utskott, som efter vad jag kunnat döma har en viss demokratisk läggning hos sin majoritet, skulle vara så rädd för att skriva till Kungl. Maj:t i den här frågan. Varför skulle icke dessa tjänstemän lika väl som de stora arbetarmassorna ha rätt att resonera med sina arbetsgivare om sina lokala spörsmål, desto mer som dessa personer genom själva sin befattnings natur utan tvivel ha kanske mera och bättre upplysningar att ge om sina angelägenheter i de företag, i vilka de såsom tjänstemän dock äro intresserade, än arbetarna kunna ge med avseende på de företag, där de tillkämpat sig denna rätt? Det är svårt att säga detta, och det går icke att förena den här tidens huvudriktning med den reaktionära hållning, som det förefaller mig utskottet här intagit.

Herr talman! Jag vill icke förlänga debatten. Jag förstår, att kammaren icke kan fästa någon större uppmärksamhet vid ett sådant här litet ärende, det får ju lov gå på några minuter, då det föregående tagit flera timmar än de minuter, jag här använt. Men jag vågar i alla fall tillåta mig att yrka bifall till motionen.

Herr *Block* instämde häruti.

Herr *Andersson* i Höör: Herr talman! Det förefaller mig, som om motionärerna pekat på en framkomligare väg uti sin motivering, än de gjort i klämman till sin motion. Motionärerna framhålla nämligen i motiveringen, att arbetarnas fackliga organisationer ha förskaffat arbetsgrupperna ett betydelsefullt inflytande på arbetsförhållandenas utformning, tack vare att arbetsgivarna godkänt fackorganisationerna såsom förhandlande part. Ingen vill numera bestrida den stora betydelse för arbetsförhållandenas gestaltning till det bättre, som denna fackorganisationernas förhandlingsrätt medför. Både från arbetsgivarnas och arbetstagarnas sida är det fördelaktigt att genom underhandlingar lära känna varandras uppfattningar för att på så sätt få möjlighet att undvika öppna konflikter. Sedan övergå motionärerna till att tala om en grupp arbetstagare, anställda vid våra privatbanker, som vägrats förhandlingsrätt med sina respektive arbetsgivare, nämligen bankledningarna. Här finns således ännu vissa arbetsgivare, som bestrida den stora betydelsen en förhandlingsordning medför, varom motionärerna förut talat.

Nu vill man genom en utredning få till stånd en lag, som skulle tvinga dessa arbetsgivare till underhandling med sina arbetstagare.

Socialstyrelsen, som yttrat sig angående denna motion, fram-

Ang. förhandlingsrätt åt befattningshavare vid vissa företag.
(Forts.)

håller bland annat: »Syftet med motionen, att tillförsäkra ifrågavarande befattningshavare förhandlingsrätt, torde inte hava någon praktisk betydelse annat än i samband med en lagstiftning, som direkt eller indirekt ingriper reglerande på själva arbetsavtalet. Arbetsgivarna kunde nämligen även med denna framtvingade förhandlingsordning ställa sig fullkomligt avvisande mot befattningshavarnas krav.» Vidare framhåller socialstyrelsen, att »de i motionen påtalade missförhållandena icke äro av den natur, att de äro särskilt svårartade för de arbetsanställda, som i motionen avses. Dylika missförhållanden göra sig även gällande bland övriga kontorsanställda i enskild verksamhet, och socialstyrelsen kan således inte förorda ett statsingripande till förmån för befattningshavare i omförmälda koncessionerade eller oktroyerade företag.» Utskottet delar socialstyrelsens uppfattning och anser, att »genom frivillig överenskommelse kan man få till stånd en förhandlingsordning emellan de olika parterna, som skulle åstadkomma större respekt och bättre resultat än att genom lagstiftning tvinga endera parten». Skulle mot förmodan en dylik frivillig överenskommelse inte kunna åstadkommas, står ju den möjligheten öppen att anlita förlikningsmannainstitutionen, som ju kan tillämpas även för dessa arbetsgrupper. Att gå och lagstifta på detta område skulle säkerligen av många betraktas som en ren undantagslagstiftning.

Jag skall med dessa korta ord, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 4.

Ang. tillfälligt anslag till hushållningssällskapen.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget jordbruksutskottets utlåtande, nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfälligt anslag till hushållningssällskapen.

I en till riksdagen den 4 mars 1921 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 173, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att å tilläggsstat för år 1921 såsom tillfälligt anslag till hushållningssällskapen anvisa ett förslagsanslag högst 900,000 kronor, varav 682,000 kronor skulle utgå enligt samma grunder, som godkänts beträffande dylikt anslag för år 1920, och återstoden skulle av Kungl. Maj:t för ändamålet disponeras efter prövning av behovet i varje särskilt fall.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte på det sätt bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition, att riksdagen å tilläggsstat för år 1921 såsom tillfälligt anslag till hushållningssällskapen anvisa ett förslagsanslag, högst 900,000 kronor, att utgå enligt av utskottet angivna grunder.

Reservation hade likväl avgivits av herr Nilsson i Tånga, som inom utskottet hemställt, att enahanda belopp som beviljades av 1920 års riksdag, 682,000 kronor, måtte tillstyrkas för innevarande år att utgå på tilläggsstat.

Ang. tillfälligt
anslag till
hushållnings-
sällskapen.

(Forts.)

Utskottets hemställan föredrogs. Därpå anförde:

Herr P. S. Hedlund i Östersund: Herr talman! Som framgår av ifrågavarande utskottsutlåtande, har utskottet på en medlem när enhälligt tillstyrkt det av Kungl. Maj:t begärda tillfälliga anslaget till hushållningssällskapen, ehuru med någon liten obetydlig ändring av Kungl. Maj:ts förslag, vilket ju avser, att samma belopp, som under föregående år lämnats till hushållningssällskapen, nämligen 682,000 kronor, skulle utgå på samma sätt, som då var bestämt, under det att det ytterligare anslag, som nu är föreslaget, skulle fördelas efter Kungl. Maj:ts beprövande. Kungl. Maj:ts förslag torde nog på sätt och vis varit mera riktigt än utskottets, då ju en del hushållningssällskap givetvis haft svårt att reda sig under den dyrtid, som gått, och därför väl behövt hjälp enligt sådana grunder, som man kunde antaga Kungl. Maj:t skulle tillämpa. Men det är ju inte detta, som är huvudsaken, utan huvudsaken är, att sällskapen i alla fall få ett något förhöjt anslag.

Hushållningssällskapens förnämsta inkomst intill 1915 utgjordes av den andel, de erhöilo i brännvinsförsäljningsavgifterna, vilka stigit undan för undan. Detta ändrades nämnda år, i det beloppet blev fixerat till 2,100,000 kronor. Då Kungl. Maj:t i fjol ansåg sig böra framlägga en proposition om tillfälligt anslag till hushållningssällskapen, var detta givetvis beroende därpå, att deras möjlighet att kunna på ett någorlunda nöjaktigt sätt uppehålla sin verksamhet var försvärad genom de ökade utgifter, som sällskapen måst ikläda sig. De små samlade besparingar, som en del sällskap hade, blevo rätt snart mer eller mindre tagna i anspråk, och sällskapen stodo inför den situationen, att de i många fall nödgades ganska väsentligt inskränka den rådgivande och upplysande verksamhet, som jag anser vara sällskapens allra förnämsta och viktigaste uppgift. När sedan kungl. lantbruksstyrelsen föregående år ingick till Kungl. Maj:t med anhållan, att samma belopp skulle ställas till förfogande för år 1921, grundades denna begäran därpå, att en omorganisation av hushållningssällskapen skulle äga rum och att därför ingen ändring borde inträda. De sakkunniga för hushållningssällskapens omorganisation uttalade också i sitt utlåtande den 7 oktober ungefär samma åsikt, men de ansågo dock, att det vore önskligt, att sällskapen för år 1921 tillerkändes ett större tillfälligt anslag än för år 1920. Den 21 februari innevarande år uttalade sig dessa samma sakkunniga för att en ökning i det förut utgående anslaget skulle äga rum, och att denna ökning skulle uppgå till 50 % av det anslag, som hushållningssällskapen eljest erhålla som ersättning för de indragna brännvinsförsäljningsmedlen. En reservant fanns ju visserligen, som föreslog, att man skulle vänta, tills hushållningssällskapens omorganisation var

Ang. tillfälligt
anslag till
hushållnings-
sällskapen.

(Forts.)

genomförd. I sitt förnyade utlåtande den 2 mars i år uttalade sig lantbruksstyrelsen på samma sätt som dessa sakkunniga och hemställdes om en höjning av anslaget till 1,050,000 kronor. Kungl. Maj:t stannade vid att föreslå ett anslag av 900,000 kronor att utgå på tilläggsstat. Det är ju också glädjande, att jordbruksutskottet nästan enhälligt — det finnes blott en reservant — har biträtt detta yrkande, vilket är synnerligen starkt motiverat på grund av det alldeles oavvisliga behovet av ökade medel för att kunna upprätthålla sällskapens verksamhet. Reservanten säger, att inga förändrade förhållanden inträtt, sedan lantbruksstyrelsen och de sakkunniga för hushållningssällskapens omorganisation avgivit sina första yttranden under föregående år. Men jag vill säga, att efter den tiden ha hushållningssällskapens räkenskaper för år 1920 blivit färdiga, och de visa nära nog genomgående, hur ofantligt svårt det varit för sällskapen att reda sig, alldenstund under föregående år ytterligare ett synnerligen starkt grepp gjorts i deras tillgångar, men att man även med de inskränkningar, som vidtagits, icke kunnat upprätthålla verksamheten på det sätt, som varit önskligt.

Den höjning, som det här gäller, är bland annat motiverad av nödvändigheten för sällskapen att kunna lämna något så när ordentliga dyrtidstillägg till sina befattningshavare. De löner, som nu utgå, äro i regel ganska små, därför att sällskapen icke haft möjlighet att följa med i utvecklingen och höja dem. Härvidlag skall tacksamt erinras om det beslut angående höjning av avlöningen för vissa befattningshavare vid hushållningssällskapen, till vilkas avlöning statsbidrag nu utgår. Men även med denna höjning torde samtliga vara överens med jordbruksutskottet därom, att ökade dyrtidstillägg i alla fall äro nödvändiga, för att befattningshavarna skola någorlunda kunna reda sig. Hushållningssällskapen ha ju i många fall icke alls kunnat tillämpa samma normer, som gälla för statens befattningshavare. Det dröjde mycket lång tid, innan några dyrtidstillägg beviljades, och under sådana förhållanden var det mycket svårt att kunna bibehålla verkligt intresserade och vakna arbetare inom sällskapens olika områden. Här gäller det ju, att det framför allt skall vara nit och intresse, om det skall bli något resultat. Det är icke fråga om mekaniskt arbete, utan man måste verkligen lägga in hela sin kraft i arbetet för att höja jordbruket, vilket sker framför allt genom undervisning och upplysning till de mindre jordbrukarna, och i Norrland är det ett stort antal arrendatorer, som man ger uppmuntran på ett eller annat sätt i deras strävsamma arbete. Därför hoppas jag också, att andra kammaren skall vara villig medverka till att arbetet blir så fruktbringande som möjligt.

Omkostnaderna för hushållningssällskapen ha ju också under tiden ökat oerhört. Detta gäller biljettprisen, kostnaden för landsvägsskjutsar, trycknings- och annonskostnader o. s. v. Jag försäkrar, att hushållningssällskapen sökt på alla sätt nedbringa omkostnaderna, men det går icke längre. Vi ha fått lägga ner en hel del verksamhetsgrenar, som vi förut understött, och det är väl heller icke riktigt. Även om man väntar på en omorganisation av sällskapen.

bör man dock tillse, att deras verksamhet icke blir helt och hållet lamslagen. Det går naturligtvis att reda sig på ett eller annat sätt, exempelvis genom att taga upp lån, vilket vissa hushållningssällskap gjort. Man kan också ingå till landstingen med begäran om anslag, men vi veta ju, hur starkt betungade landstingen äro med allehanda utgifter, varför det torde vara synnerligen stora svårigheter i en hel del fall att erhålla någonting därifrån.

Jag skall icke längre upptaga kammarens tid. Jag vill vädja till dess ledamöter att sluta upp kring det utlåtande, som här är avgivet och varigenom det blir möjligt för hushållningssällskapen att på någorlunda drägligt sätt upprätthålla sin synnerligen viktiga och enligt min övertygelse mycket gagnande verksamhet för särskilt det mindre jordbrukets höjande.

Herr Nilsson i Tånga: Herr talman! Som kammaren torde finna av det föreliggande utskottsutlåtandet, har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att på tilläggsstat som tillfälligt anslag åt hushållningssällskapen bevilja för innevarande år ett belopp av 900,000 kr. Sistlidna år utgick ett belopp om 682,000 kr., vilket ävenledes var uppfört på tilläggsstat som tillfälligt anslag. Den höjning, som nu ifrågasättes av Kungl. Maj:t, uppgår sålunda till 218,000 kr. Denna höjning i det tillfälliga anslaget till hushållningssällskapen har jag för min del vid ärendets behandling inom utskottet icke kunnat biträda, och jag skall be att med några korta ord få ange skälen därtill.

Sedan år 1915 utgår som bekant till hushållningssällskapen anslag från de till statsverket indragna brännvinsförsäljningsavgifterna. För ändamålet disponeras en fond, som uppgår till ett belopp av 2,100,000 kr. Fördelningen till de olika hushållningssällskapen är ordnad på det sättet, att det först utgår till varje hushållningssällskap ett belopp av 10,000 kr. Därefter fördelas tre femtedelar i förhållande till den med jordbruk och fiske inom respektive hushållningssällskaps område sysselsatta folkmängden. Övriga två femtedelar fördelas i förhållande till folkmängden inom resp. hushållningssällskaps område. Därest efter dessa grunder beloppet skulle uppgå till mindre än 35,000 kr., skall i alla händelser denna summa tilldelas varje sällskap. Nu förhåller det sig emellertid på det sättet, att hushållningssällskapens verksamhet under de senaste åren väsentligt utvidgats och kommit att omfatta allt flera områden av jordbruksnäringen. Detta har uppenbarligen fört med sig avsevärt ökade utgifter. Dessutom ha de förhållanden, som rådde under krisåren, i sin mån bidragit till att hushållningssällskapens ekonomiska ställning i allmänhet blivit försämrad, och till följd därav ha framförts anspråk på ökade bidrag från statens sida. Riksdagen beviljade också för 1920 ett tillfälligt anslag på 682,000 kr. att utgå efter ungefär samma grunder som tillämpades beträffande det ordinarie anslaget. Den ökning av 218,000 kr., som Kungl. Maj:t hemställer att riksdagen måtte bevilja, skulle emellertid enligt Kungl. Maj:ts förslag fördelas efter andra grunder,

*Ang. tillfälligt
anslag till
hushållnings-
sällskapen.*

(Forts.)

Ang. tillfälligt anslag till hushållningssällskapen. nämligen efter behovsprincipen. Det hushållningssällskap, som vore i behov av ökat anslag, skulle efter Kungl. Maj:ts beprövande kunna tilldelas ett ytterligare anslag.

(Forts.)

Då jag vid ärendets behandling inom utskottet yrkat avslag på den höjning av det tillfälliga anslaget, som Kungl. Maj:t begär, har motivet för mig varit uteslutande rena sparsamhetssynpunkter. Det har ju vid denna riksdag varit en regel, att några ökningar i utgående anslag, såvitt ej aldeles exceptionella förhållanden förelegat, icke fått ifrågakomma, och dessutom har i ganska stor utsträckning prutats på förutvarande anslag. Jag har därför för min del ansett, att det icke föreligger tillräckligt starka skäl för att man i detta fall skulle avvika från vad som varit låt vara en tvingande nödvändighet. Jag medger mycket gärna, att åtminstone vissa hushållningssällskap befinna sig i ganska brydsamma omständigheter. Men det är också förhållandet med en hel massa organisationer, verk och inrättningar. Man får inrätta sig efter de förhållanden som förhållandena, och man måste taga hänsyn till det ekonomiska läge, som för närvarande råder. I ett sådant ekonomiskt läge, som vi befinna oss i, då de statsfinansiella förhållandena göra, att man rent av med ljus och lykta måste söka efter pengar för att täcka de gapande hålen i statsbudgeten, kan jag för min del icke finna försvärbart, att man på det sätt, som här föreslås, ökar anslaget med icke mindre än en tredjedel.

Därtill kommer ett annat skäl, som för mig åtminstone varit absolut avgörande, för att man icke i år skulle vidtaga någon ökning i det tillfälliga anslaget. Det pågår, som flertalet av kammarrens ledamöter känna till, en utredning angående omorganisation av hushållningssällskapen genom för ändamålet särskilt tillkallade sakkunniga. Denna utredning lär, såvitt jag har mig bekant, vara i det närmaste slutförd, och man har anledning vänta, att förslag i ämnet kan föreläggas nästkommande års riksdag. Samtidigt pågår hos sakkunniga en utredning rörande hushållningssällskapens ekonomiska ställning. Innan resp. hushållningssällskaps ekonomiska förhållanden äro tillfullo utredda och ligga fullt klara, anser jag det vara synnerligen oklokt att gå med på en ökning av nu utgående anslag.

Den förberedande behandlingen av detta ärende är något egenomlig. Jag vill icke göra någon anmärkning mot den rent formella behandlingen. Det förhåller sig emellertid på det sättet, att lantbruksstyrelsen inkom till Kungl. Maj:t någon gång på hösten med en framställning, vari ifrågasattes, att det tillfälliga anslag, som var beviljat för 1920, skulle utgå med enahanda belopp för 1921. Sakkunniga för hushållningssällskapens omorganisation ställde sig på samma ståndpunkt. Man ansåg, att icke några särskilda omständigheter inträffat, som kunde påkalla en ökning i anslagsbeloppet. Sedermera inkommo till Kungl. Maj:t framställningar från hushållningssällskapen, vari de ekonomiska förhållandena be-tecknades som synnerligen svårartade. Kungl. Maj:t lät då beväka sitt goda hjärta och gick på den ökning, som här föreslås, nämligen

218,000 kr. Efter det hushållningssällskapen inkommit med dessa framställningar, voro lantbruksstyrelsen och sakkunniga färdiga att göra en helomvändning utan att några särskilda omständigheter tillkommit, såvitt jag känner till. Man var genast färdig att öka anslaget till nära det dubbla beloppet eller till 1,050,000 kr. Kungl. Maj:t stannade vid 218,000 kr:s ökning. Det är emellertid i detta sammanhang skäl att meddela, att sakkunniga icke voro eniga om att anslagsbeloppet skulle ökas på det sätt, som jag nyss nämnde. En reservant hade ett särskilt yttrande, som jag tar mig friheten citera, och vari han i huvudsak anförde följande:

»Enär de sakkunniga i utlåtandet den 7 oktober 1920 hemställt om anvisande av 682,000 kronor för år 1921, torde givetvis endast då oförutsedda och väsentligt förändrade förhållanden föranleda en annan uppfattning om anslagsbehovet. Denna utgångssynpunkt borde så mycket starkare fasthållas under rådande ekonomiskt bekymmersamma tider, under vilka samhällseliga institutioner måste pålägga sig den största sparsamhet och varsamhet vid användande av anslagsmedel.

Vad de hushållningssällskap, som inför Kungl. Maj:t framhållit sina förluster och nödvungna inskränkningar i verksamheten, åberopat syntes ej innebära fullgiltiga skäl för att till ifrågavarande sällskap ytterligare höja anslagen, än mindre vore utrett, att ett sådant behov gjorde sig gällande lika för alla hushållningssällskap.

Av de siffror, som vore för de sakkunniga tillgängliga, kunde ej erhållas belägg för den mening, att hushållningssällskapens ekonomiska läge skulle plötsligt hava blivit till den grad förtvivlat, att en så ovanlig åtgärd behöfde tillgripas som att nu begära bortåt dubbelt mera än för ett par månader sedan.

Särskilt betänkligt syntes det vara, att de sakkunniga, som inom kort skulle framlägga sitt omorganisationsförslag med därtill hörande anslagsberäkningar, nu förordade ytterligare tillfälligt anslag åt sällskapen.»

För min del kan jag inte finna annat än att detta är synnerligen tungt vägande skäl. Innan jag slutar, vill jag göra en personlig deklARATION i det avseendet, att då jag här går på avslag på vad Kungl. Maj:t föreslagit, innebär icke detta på något som helst sätt ett underkännande av hushållningssällskapens verksamhet, som jag tvärtom anser vara av synnerligen stor betydelse. Hade det varit normala förhållanden, skulle åtminstone icke från min sida ifrågasatts något avslag på en sådan framställning som denna. Men det är med hänsyn till de ekonomiska förhållanden, som nu råda, jag för min del ansett det icke vara försvarbart att höja anslaget på sådant sätt, som här är i fråga. När de sakkunnigas förslag föreligger, då blir det också möjligt att överblicka de olika hushållningssällskapens anslagsbehov.

Vad utskottets förslag beträffar, vill jag säga, att det uppenbart utgör en försämring av vad Kungl. Maj:t föreslagit. Jordbruksutskottet har nämligen föreslagit, att denna ökning i anslaget på 218,000 kr. skulle utgå efter samma grunder, som förut varit

*Ang. tillfälligt
anslag till
hushållnings-
sällskapen.*

(Forts.)

Ang. tillfälligt
anslag till
hushållnings-
sällskapen.

(Forts.)

gällande, d. v. s. att hushållningssällskapen, även om deras ekonomiska ställning vore bättre, skulle erhålla ökat anslag. Kungl. Maj:t har däremot föreslagit, att det skulle bero på prövning i varje särskilt fall. Enligt min uppfattning innebär som sagt utskottets förslag en avgjord försämring, men jag har även med den form Kungl. Maj:t givit sitt förslag icke kunnat biträda detta. Jag ber därför, herr talman, få hemställa, att riksdagen må på det sätt bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition, att riksdagen må å tilläggsstat för år 1921 såsom tillfälligt anslag till hushållningssällskapen anvisa ett förslagsanslag, högst, 682,000 kr., att utgå efter samma grunder, som godkänts beträffande dylikt anslag för år 1920.

Chefen för jordbruksdepartementet herr statsrådet H a n s s o n: Innan kammaren går att fatta beslut i det här ärendet, ber jag få framlägga några av de synpunkter, som varit bestämmande för mig, när jag i statsverkspropositionen tagit upp detta ökade anslag till hushållningssällskapen.

Vi äro ju alla från olika landsdelar på det klara med, vilket betydande arbete hushållningssällskapen utföra, när det gäller att rycka upp vårt lantbruk och föra utvecklingen på detta område framåt. Vi se också, huru sällskapen alltmer demokratiseras, så att det blir fler och fler av lantmännen, som sluta sig till dem. Det pågår givetvis på detta område en stor omvandlingsprocess, som ju den kommitté, vilken arbetar på hushållningssällskapens omorganisation, skall ge ytterligare form åt.

Det anslag, som det här gäller, är vid sidan av det stora anslaget till hushållningssällskapen jämförelsevis litet, och det bör betraktas från den synpunkten, att det är upptaget på tilläggsstat för 1921, som blir ett övergångsår, innan den nya organisationen av hushållningssällskapen blir verklighet. Förslaget har tillkommit för att ge sällskapen möjlighet att reda sig under detta övergångsår utan att alltför stora inskränkningar behöva göras i deras verksamhet. Jag vill erinra om, att staten kräver alltmer arbete av hushållningssällskapen, som blivit pålagda den ena uppgiften efter den andra. Egnahemsverksamheten bäres upp till stor del av hushållningssällskapen. Förra året fingo de övertaga en stor del av täckdikningsverksamheten i de former, för vilka statsunderstöd utgår. Jag vill vidare erinra om, att när vi ha att vänta förslag till nästkommande riksdag angående hushållningssällskapens omorganisation, blir det ju här endast fråga om en tillfällig anordning.

Det har nyss sagts, att det ordinarie anslaget till hushållningssällskapen utgår med något över 2 miljoner kronor. De 682,000 kr., som upptagits på tilläggsstat för 1920 utgöra alltså endast 30 % av det ursprungliga anslaget. Den ökning, som nu är föreslagen därutöver, uppgår blott till omkring 10 % av det ordinarie anslaget och är sålunda betydligt mindre än vad som föreslagits för olika undervisningsanstalter på jordbruksområdet.

Man kan emellertid fråga, om det föreligger ett verkligt behov att höja anslaget. Det var i den starka känslan av, att ett dylikt behov kunde konstateras, som förslaget framkom. Sedan hushåll-

ningssällskapen vid årsskiftet avslutat sina räkenskaper för föregående år, visade det sig, att sällskapen på många håll allvarsamt måste ifrågasätta att inskränka sin verksamhet genom att lägga ner en och annan gren av denna verksamhet. En del hushållningssällskap förbrukade under årtionden hopsamlat kapital, andra fingo upptaga betydliga lånebelopp. Några hushållningssällskap hade tidigare blivit kraftigt understödda av landstingen, men det anmäldes, att man icke längre hade att vänta något understöd från det hållet. Då föreföll det, som om man under detta övergångsår borde söka ge dem ett ökat bidrag.

*Ang. tillfälligt
anslag till
hushållnings-
sällskapen.*

(Forts.)

Jag vill också ytterligare erinra om, att detta är ett anslag på innevarande års tilläggsstat. Det binder alltså icke för framtiden. Det är en tillfällig hjälp, som behöver givas, och därför menar jag, att den lättare kan givas. Jag vill sålunda med dessa ord ha betygat, att innan jag vågade reflektera på en höjning av anslaget i dessa kritiska tider, hade jag blivit övertygad om, att behovet var kännbart. Min benägenhet för sparsamhet visar sig ju däri, att jag prutat en betydlig del av vad de sakkunniga och lantbruksstyrelsen föreslagit. Då behovet av ökat anslag var kännbart inom alla hushållningssällskap, men särskilt framträdande inom några av dem, föreslog jag, att medlen skulle ställas till Kungl. Maj:ts förfogande för att utdelas efter undersökning av lantbruksstyrelsen av de föreliggande behoven, varvid styrelsen icke blott hade att taga hänsyn till räkenskaperna, såsom det sagts under diskussionen, utan även till omfattningen av sällskapets arbetsuppgifter o. s. v. Utskottet har icke velat gå denna väg utan tänkt, att utdelningen skulle ske efter ungefär samma grunder, som nu tillämpas. Fördelas dessa 218,000 kr. i enlighet härmed, blir det i medeltal $8\frac{1}{2}$ tusen på varje hushållningssällskap. Något annat yrkande föreligger ej än att dessa grunder skola följas. Man kan emellertid lugnt säga, att de flesta hushållningssällskap ha ett behov, som går över den nämnda siffran.

Jag skall därför endast inskränka mig till att i frågans nuvarande läge hemställa, att andra kammaren ville behjerta hushållningssällskapens behov och alltså bevilja det högre anslagsbeloppet.

Herr J o h a n s s o n i Uppmälby: Då vi på första avdelningen hade att förberedande behandla detta ärende, voro vi alla ense om att ett verkligt behov förelåg, därest hushållningssällskapen skulle på ett något så när tillfredsställande sätt kunna fylla sin uppgift. Det är ju så, att den kristid, vi nu genomlevat, såväl för de enskilda som för alla institutioner medfört betydligt ökade utgifter. Hushållningssällskapens inkomster äro begränsade. De ha ju icke den möjlighet landsting, stat och kommun ha att genom nya skatter öka sina inkomster, och följden har också, enligt vad det inom avdelningen upplysts ifrån en del ledamöter, som voro representanter för olika län, blivit den, att hushållningssällskapen i många fall nödgats hos landstingen begära medel för täckande av de behov, som de icke på annat sätt kunnat tillfredsställa. Under känslan av detta stora behov och i medvetande om den stora uppgift för lantbruket, som hushållningssällskapen ha att fylla, har jag för min del icke hyst några betänk-

Ang. tillfälligt
anslag till
hushållnings-
sällskapen.
(Forts.)

ligheter mot att gå med på det av Kungl. Maj:t begärda förhöjda anslaget, allra helst som det är uppfört på tilläggsstat och gäller det övergångsår, efter vilket vi ha att vänta en omorganisation av hushållningssällskapen.

Utskottet har sålunda följt Kungl. Maj:ts förslag med undantag av vad det gäller fördelningen av anslaget. I detta avseende har utskottet icke följt det kungl. förslaget, utan har utskottet anslutit sig till den tanke, som man finner i de sakkunnigas för hushållningssällskapens omorganisation uttalad, nämligen att jordbruksförhållandena och jordbrukets behov i de respektive hushållningssällskapens områden och icke sällskapens affärsställning böra vara avgörande för fördelningen av ifrågavarande anslag. Och då därtill kommer, att detta år är ett övergångsår, ansågo vi det icke vara skäl att frångå de principer, efter vilka föregående års bidrag till hushållningssällskapen utgingo. Det är ju så — som här påpekats och efter vad jag antar kommer att ytterligare påpekas, då det väl icke av någon bestrides — att det svåra statsfinansiella läget manar till alla besparingar. Men jag måste säga mig, att denna sparsamhet dock icke synes böra gå därhän, att det som är för jordbruket nödvändigt behöver nedläggas, vilket skulle kunna tänkas bli en följd av ett bifall till reservationen. Ty vi äro alla medvetna om att landstingen äro mycket hårt belastade, att landstingsskatten åtminstone i vissa län har stigit alldeles oroväckande, och att den nu kommer att bli ännu större, då antalet bevillningskronor sjunker. Därför är det icke stora utsikter att landstingen skola träda emellan, och jag för min del vill icke bidraga till att det, som ligger mig om hjärtat, nämligen jordbruket, vår modernäring, skall bli lidande. Detta har gjort, att jag för min del varit med om att tillstyrka utskottets förslag, till vilket jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Herr Thorsson: Herr talman! Jag kan icke dela den sisträde talarens uppfattning om att vi böra bevilja, vad jordbruksutskottet tillstyrkt i denna punkt. Det förefaller mig dock, att när riksdagen på alla andra anslag prutar och håller igen, så blir det orimligt att i fråga om detta anslag gå en alldeles motsatt väg: här är det icke enbart fråga om att förnya det anslag på 682,000 kronor som nytillkom i fjol och då utgjorde en som synes avsevärd ökning av det anslag, som dittills utgått till hushållningssällskapen; därutöver har nu Kungl. Maj:t begärt och utskottet tillstyrkt 218,000 kronor. Jag vill för min del icke förneka, att hushållningssällskapen kunna ha kommit i en ekonomiskt bekymmersam ställning, men skall detta vara tillräcklig motivering för att öka statens anslag under de olika punkter, som föreligga i statsverkspropositionen, då ha vi redan gjort orätt mot en hel rad av institutioner, som fått lov att pruta av åtskilligt på vad de önskat få.

Jag håller före, att om riksdagen i dessa svåra tider utöver det ordinarie anslaget, 2,100,000 kronor, ger hushållningssällskapen 682,000 kronor, så bör det vara nog. Jag kan icke så ingående bedöma den verksamhet, som hushållningssällskapen bedriva, men under de debatter, som ha förts här i kammaren ett par gånger förut,

då frågan varit uppe om åtgärder för omorganisation av dessa institutioner, har det riktats många anmärkningar mot denna organisation med påståenden att den var både dyrbar och otidsenlig och att den icke svarade emot vad man ansåge lämpligt såsom premierings- och understödsorganisation.

*Ang. tillfälligt
anslag till
hushållningssällskapen.
(Forts.)*

Då nu det väntade förslaget till omorganisation blir färdigt att läggas fram för riksdagen redan nästa år, så vill det förefalla mig, att Kungl. Maj:t valt en synnerligen olämplig tidpunkt, då Kungl. Maj:t nu vill belasta staten med ett nytt anslag på 218,000 kronor. Det synes mig vara riktigt, att även hushållningssällskapen i någon mån få inskränka sin verksamhet under det år, anslaget avser. Jag ken därför, herr talman, icke biträda det förslag, som föreligger ifrån utskottets sida, utan anser mig av rent finansiella skäl vara tvungen att yrka bifall till reservanternas här gjorda hemställan.

Med herr Thorsson förenade sig herrar *Anderson* i Råstock, *Ljungkvist* och *Waldén*.

Herr *Öberg*: Herr talman, mina herrar! Att hushållningssällskapen befinna sig i ekonomiska bekymmer och i en beklagansvärd brist på medel, det får väl anses vara obestrifft och t. o. m. erkänt genom den stora enighet, varmed utskottets utlåtande omfattats. Endast en av alla utskottets ledamöter har velat motsätta sig den anslagsökning, som Kungl. Maj:t här på goda skäl och grunder ifrågasatt. Då jag tillhör ett hushållningssällskaps förvaltningsutskott och sålunda har åtskillig kännedom om de svårigheter, detta hushållningssällskap har att kämpa med, har jag vid utskottsbehandlingen av detta ärende känt det såsom en plikt att söka medverka till största möjliga anslag.

När vi uti förvaltningsutskottet inom det hushållningssällskap, där jag hemmahör, under fjolåret hade att uppgöra staten för innevarande år, kommo vi till en brist på icke mindre än 80,000 kronor. Följden blev, att när staten vid sällskapets sammanträde skulle fastställas, måste en hel del utgiftsposter strykas, och dessa poster gingo ut över en hel del företag, som för jordbruket äro av stor betydelse. Den brist, som sålunda förelåg, upphjälptes i avsevärd grad genom den tillfälliga hjälp, som i fjol gavs, men denna hjälp var långt ifrån tillräcklig. När vi nu i år haft att fastställa staten för nästkommande år, förefanns det en brist av mellan 20,000 och 30,000 kronor. Därav se herrarna, att ett verkligt behov föreligger, och då hushållningssällskapen icke ha någon som helst debiteringsrätt, såsom exempelvis landstingen ha, förefinnes det efter min uppfattning ej annan utväg för hushållningssällskapen än att vända sig till Kungl. Maj:t för att Kungl. Maj:t sedermera i sin ordning skall kunna vända sig till riksdagen för anskaffande av de medel, som obestrifligen behövas för att utföra den gagnande och betydelsefulla verksamhet, som är hushållningssällskapens.

Dessutom har vårt hushållningssällskap — och jag förmodar, att även andra hushållningssällskap fått anlita ett liknande förfaringssätt — hänvänt sig till vederbörande landsting för att få

Ang. tillfälligt
anslag till
hushållnings-
sällskapen.

(Forts.)

hjälp i och för bestridande av vissa utgifter. I viss mån ha vi också fått hjälp från landstingen, såsom bidrag till konsulenter, till vandringsrättare och lantmannaskolor. Sedan det blivit känt för hushållningssällskapens förvaltningsutskott, att Kungl. Maj:t till innevarande års riksdag vid uppgörandet av statsbudgeten begärt ett ökat tillfälligt anslag såsom hjälp åt hushållningssällskapen, har det emellertid inträffat, att en del hushållningssällskap eller åtminstone det, som jag tillhör, vågat räkna med att man skulle kunna få litet större hjälp än tillföre. Skulle nu detta förhindras genom motstånd, som här igångsatts, skulle det kännas såsom en stor besvikelse, och det skulle säkerligen komma att hämna sig på ett ganska allvarligt sätt. Ty därigenom bleve icke hushållningssällskapen i stånd att gagna jordbruket och dess binnärningar på det sätt, som är önskligt och nödvändigt. Jag ber därför för min del att få lägga herrarna på hjärtat nödvändigheten av att i dag så förfara, att hushållningssällskapen få största möjliga bidrag.

I fråga om fördelningen av det anslag, som kan komma att av riksdagen beviljas, kan man ju säga — åtminstone är det min åsikt — att det är en smaksak, huruvida utskottets förslag till fördelning eller Kungl. Maj:ts förslag därtill bör vardas antaget. Huvudsaken är, att riksdagen behjärtar det verkliga behovet och ställer nödiga medel till hushållningssällskapens förfogande, och anhåller jag därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr *Poppius* instämde häruti.

Herr *Pettersson* i Bjälbo: Herr talman, mina herrar! Då jag är en av de sakkunniga, som ha till uppgift att framlägga förslag till omorganisation av hushållningssällskapen, anser jag mig böra säga några ord vid detta tillfälle. Vår uppgift är ju, som sagt, att utarbeta ett förslag i överensstämmelse med de av riksdagen givna direktiven till en lämplig, mera tidsenlig och enhetlig organisation av hushållningssällskapen, och vi hoppas ju, med säkerhet för övrigt, att förslaget skall kunna föreläggas nästa års riksdag. Vi hålla nämligen på att nu slutjustera ärendet, och jag antar, att det är färdigt ungefär om en månad.

Då detta anslagsärende förra året remitterades till oss, hade lantbruksstyrelsen redan förut fattat ståndpunkt och föreslagit, att detta anslag skulle sättas till 682,000 kronor. Oaktat lantbruksstyrelsen sålunda redan fattat ståndpunkt, voro vi då i beråd att ingiva förslag om höjande av detta anslag. Men inför utsiktlösheten att gentemot lantbruksstyrelsen komma med ett sådant förslag, avstodo vi därifrån. Då ärendet i år remitterades till oss, uppdrogo vi däremot åt vår sekreterare att infordra finansstatistik ifrån alla de olika hushållningssällskapen ute i landet, och sedan vi noggrant gått igenom denna, kunde vi säga oss på grundval därav äga en ganska ingående kännedom om de olika hushållningssällskapens ställning. Härav framgick, att ett och annat hus-

hållningssällskap icke har någon större brist att fylla, men det beror då på, att de gjort andra affärer; de ha t. ex. sålt en egendom och förtjänat på den eller haft inkomster från försäljning av hästar eller dylikt. De andra hushållningssällskapen åter, och de utgöra det övervägande flertalet, ha synnerligen stora balanser, och i stort sett kan man säga, att man har ett synnerligen starkt intryck av att det för varenda hushållningssällskap i landet finnes ett mycket stort behov att få ett ökat bidrag. På grund härav ha också fyra ibland oss föreslagit ett ökat statsbidrag upp till 900,000 kronor, under det att en, herr Linders, ansett, att det kunde räcka med det gamla beloppet.

*Ang. tillfälligt
anslag till
hushållnings-
sällskapen.
(Forts.)*

Om man ser saken ur rent statsfinansiell sparsamhetssynpunkt, kan det naturligtvis låta säga sig, att hushållningssällskapen få reda sig bäst de kunna liksom så många andra korporationer här i vårt land under dessa svåra tider. Men vi böra dock tänka efter vad detta har för konsekvenser. Få icke hushållningssällskapen dessa ökade bidrag, så måste ju sällskapen givetvis draga in på sin verksamhet, avskeda en hel del vandringsrättare och en hel del konsulenter och inskränka sin verksamhet på alla möjliga områden och på alla möjliga sätt. Jag vet icke, om herrarna verkligen anse, att ett dylikt tillvägagående kan bli alltför dyrbart med hänsyn till den stora uppgift som vårt jordbruk i alla fall har. Hushållningssällskapen ha dock den uppgiften att uppfostra och undervisa en stor del av vår jordbruksidkande befolkning, just i de avseenden, som kanske äro de allra viktigaste.

Jag vill därför bedja kammaren lägga märke till, att när det gäller ett anslag sådant som detta, kan det hända, om anslaget vägras, att detta drager med sig så svåra konsekvenser både för hushållningssällskapen och jordbruket, att det kanske icke blir så lätt att bota de revor, som härigenom uppkomma. Detta anslag på 218,000 kronor, som det nu är fråga om, är väl ändå överkomligt, och jag tror knappast, att det finnes någon i denna kammar, som icke är fullkomligt ense med mig om att anslaget är synnerligen välbehöfligt och att pengarna bliva synnerligen väl använda. Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr A n d e r s o n i Råstock: Herr talman! Jag har icke förmånen att kunna yttra mig här i egenskap av sakkunnig, men jag vill dock begagna tillfället att säga några ord.

Jag vill då först och främst nämna, att jag ingalunda vill underkänna den verksamhet, som hushållningssällskapen utföra och de syften, som de främja. Det finnes emellertid härvidlag ett par upplysningar, som reservanten lämnat i den vid utskottets betänkande fogade reservationen, upplysningar som äro av ett visst värde och som jag skall be att litet närmare få klargöra vad de egentligen betyda.

Reservanten upplyste ju om att lantbruksstyrelsen i skrivelse den 30 augusti 1920 hemställt — ja herrarna kunna själva läsa vad de ha skrivit. Den 7 oktober 1920 hade de sakkunniga, och till

Ang. tillfälligt
anslag till
hushållnings-
sällskapen.
(Forts.)

dem hör, som jag nu fick veta, även herr Pettersson i Bjälbo, också varit med om det äskande som lantbruksstyrelsen för sin del gjort. Om det nu skulle vara riktigt, som herr Pettersson i Bjälbo sade, nämligen att hushållningssällskapen skulle få lov att inskränka sin verksamhet på flera områden och avskeda personal, om icke utskottets förslag bifölles, då frågar jag: var det då icke möjligt att överblicka dessa förhållanden vid den tid, då vederbörande första gången gick in med sin framställning? Jag tror det är alldeles riktigt, när reservanten påpekar, att ingenting särskilt inträffat sedan dess, ty det tror jag verkligen icke att det har.

Det är också en annan sak som jag vill göra gällande. Det har nämnts att det skulle vålla vederbörande stora ekonomiska bekymmer om icke utskottets förslag bifölles. Jag undrar om icke detta är förhållandet med ett stort antal företag i vårt land i detta nu.

Jag vill också fästa herrarnas uppmärksamhet på ytterligare en sak, och det är att herrarna tyckas anse, att det skall vara statsutskottet ensamt förbehållet att komma med de besparingar, som skola göras, medan de andra utskotten icke behöva se så noga på styvern. Jag vill i det avseendet säga, att vid behandlingen av de framställningar om anslag, som hänfört sig till tilläggsstaten 1921 eller staten för 1922, har det inträffat inte en gång utan flera gånger, när vi i utskottet sett kostnadsberäkningar, daterade så långt tillbaka som den 30 augusti, att vi skrivit till vederbörande och sagt: här har inträffat ett stort prisfall, var god räkna om edra förslag och se efter, om ni icke kan nöja er med mindre belopp! Så har statsutskottet gjort på varje punkt, till och med när det gällt så små belopp som något hundra kronor.

Kan det då vara rim och reson att här alldeles släppa efter på sparsamhetssynpunkterna? Herr Pettersson i Bjälbo utlät sig på ett sätt, som om vederbörande icke skulle få någonting, men jag ber att få påpeka, liksom också herr Thorsson gjort, att om reservanternas förslag bifalles, så få dock hushållningssällskapen utöver det ordinarie anslaget ett så stort belopp som 682,000 kronor. Vill man *verklig* sparsamhet, så får man allt söka tillämpa sparsamhetssynpunkterna icke bara i statsutskottet utan även i andra utskott. Jag ber att få hemställa om bifall till reservantens yrkande.

Herr förste vice talmannen Hamilton: Herr talman! Jag kan förstå de synpunkter, som den siste ärade talaren lade på frågan. Han väjde icke huruvida det var av behovet påkallat att bevilja hushållningssällskapen detta anslag, utan sade blott, att statsutskottet ständigt prutat på alla anslag, och därför borde också jordbruksutskottet pruta.

Jag ber emellertid få fästa den siste aktade talarens uppmärksamhet på att jordbrukets budget är mycket liten i jämförelse med de andra departementens och att den i år varit synnerligen anspråkslös. Herr Thorsson yttrade, att han icke kunde bedöma frågan och jag förstår att han icke kan det, men jag vill därför också fästa hans och övriga talares uppmärksamhet, vilka riktat sig emot an-

slaget, på att hushållningssällskapens förnämsta uppgift är att höja jordbruket, huvudsakligen bland våra småbrukare och söka förmå dem att bedriva ett intensivt jordbruk, så att de kunna taga upp den kamp, som är nödvändig i konkurrensen med andra länders jordbruk, där man såväl i klimatiskt hänseende som med hänsyn till jordbrukets bonitet har det vida fördelaktigare ställt än vi. Hushållningssällskapen ha sökt att genom premieringar av småbruk driva upp ett intensivt eller givande jordbruk och genom att premiera kreaturstammar sökt förmå småbrukarna att förbättra dessa. De ha vidare genom att premiera nyodlingar sökt förmå småbrukaren att bryta Sveriges oodlade mark. De ha därjämte haft en annan uppgift, nämligen att befodra fiske och skogsskötsel i synnerhet bland de små brukarna.

Ang. tillfälligt
anslag till
hushållnings-
sällskapen.

(Forts.)

Jag tror man kan säga, att hushållningssällskapen hunnit rätt långt i sitt arbete, men skulle man nu avbryta detta arbete, så fruktar jag, att det kommer att få ett dåligt inflytande på de små jordbruk, som man nu vill försöka förmå att driva det intensiva jordbruket. Under förlidet år beviljades ett anslag, men det har visat sig, att detta anslag på grund av penningvärdets fall och på grund av ökade avlöningar till dem, som skola sprida kunskaperna i hithörande ting bland jordbrukarna, icke räckt till. Sällskapen ha därför måste begära ytterligare medel, och därest riksdagen önskar, att de skola fortsätta med denna för landet så gagneliga verksamhet, så måste riksdagen också bevilja medel till dem. Om riksdagen icke vill det, så betyder det för sällskapens vidkommande endast att de lägga ned vissa delar av sin verksamhet, men jag vill fråga de sista ärade talarna, som riktat sig emot anslaget, om det kan vara lämpligt att just under en tid, då man vill försöka förmå folk att anstränga sig till det yttersta, draga in de medel, som ha till uppgift att stödja upplysningsarbetet bland folket. Jag tror icke det vore klokt, utan ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

I detta yttrande instämde herrar *Persson* i Fritorp, *Johanson* i Hörninge och *Larsson* i Kroken.

Herr *Nilsson* i Tånga: Herr talman! Det börjar bli regel att herr förste vice talmannen skjuter småbrukarna framför sig vid behandlingen av snart sagt varenda fråga i kammaren, och det börjar verka väl trivialt. Nu gjorde herr förste vice talmannen sig skyldig till en oerhörd överdrift. Herr förste vice talmannen talade om, att hushållningssällskapens verksamhet skulle avbrytas. Inte tror herr förste vice talmannen själv på en dylik överdrift. Det kan på sin höjd vara fråga om, att hushållningssällskapen icke kunna ytterligare utvidga sin verksamhet. Det kan för övrigt i det nuvarande läget vara välbetänkt, att de icke det göra.

Herr *Pettersson* i Bjälbo här i denna kammare var icke densamme som herr *Pettersson* i Bjälbo inom de sakkunniga. Här säger herr *Pettersson* i Bjälbo, att om man lägger de statsfinansiella synpunkterna på frågan, detta avslag kan motiveras, men det är betänk-

Ang. tillfälligt
anslag till
hushållnings-
sällskapen.

(Forts.)

ligt, menar herr Pettersson, och man kan därmed åstadkomma obotliga skador. Inom de sakkunniga yttrar herr Pettersson i Bjälbo: »Då emellertid de sakkunniga inom närmaste tid ämnade framlägga sitt betänkande med, bland annat, förslag till ett mera definitivt ordnande av anslagsfrågorna till sällskapen, varigenom deras ekonomiska ställning före krigstiden syntes kunna i huvudsak återställas. samt dessutom, med hänsyn till det statsfinansiella läget, största återhållsamhet måste iakttagas beträffande anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1921, ansåge de sakkunniga sig icke böra för samma år föreslå höjning av ifrågavarande tillfälliga anslag.» Jag tycker, att herr Pettersson i Bjälbo var betydligt mera förnuftigt då än han varit i dag.

Nu har det också sagts — det yttrades av herr statsrådet, och vad jag kan erinra mig understöddes det visst också av herr Johansson i Uppmälby — att detta anslag hade endast tillfällig karaktär och kunde sålunda på intet sätt prejudicera eller binda för framtiden. Nej, det kan hända i och för sig, men om genom detta anslag ett och annat hushållningssällskap, som har en på det hela taget dräglig ekonomi, begagnar detta anslag för utvidgning av sin verksamhet, så kunna vi väl säga, att det prejudicerar, ty då kommer det att åberopas ett kommande år. då man skall pröva anslagen. Nu är det ju en påtaglig överdrift att säga, som här sagts, att hushållningssällskapens ekonomiska ställning är totalt undergrävd. Skulle det vara förhållandet, ja, då frågar jag: Tro herrarna att 900,000 kronor kunna rädda hushållningssällskapen, om deras ekonomiska ställning är undergrävd? Det är uppenbarligen en överdrift man gör sig skyldig till.

Jag har, herr talman, icke något vidare att anföra i denna fråga. Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Anderson i Råstock: Herr talman, mina herrar! Jag ber endast att få fästa uppmärksamheten på, att herr förste vice talmannen försöker göra gällande, att jag icke anfört något annat skäl, än att statsutskottet skulle vara det enda utskott, som måste spara. Det var så långt ifrån förhållandet, att jag i stället lade huvudvikten vid min fråga om vad som inträffat efter den 30 augusti. Och det svarar herr förste vice talmannen försiktigtvis, så vitt jag kan förstå, rakt ingenting på.

Sedan skall jag be att få veta, om det är så, att alla dessa faror, som herr förste vice talmannen målat upp, verkligen skola uppkomma, ifall kammaren följer reservantens mening. I så fall tycker jag det är något underligt, att lantbruksstyrelsen och sakkunniga icke hade så pass blick, voro så pass sakkunniga på området, att de sågo det den 30 augusti respektive den 7 oktober i fjol. Det vill förefalla mig, att man skulle kunna med visst fog ställa så pass stora anspråk på dessa båda institutioner, lantbruksstyrelsen och de sakkunniga, att man med en viss rätt skulle kunna begära, att de skulle se in i framtiden en liten smula.

Vad jag dessutom åberopade var, att vi i statsutskottet brukade

ålägga vederbörande att räkna om sina utgiftsstater, för den händelse de voro uträknade, då priserna stodo på toppunkten. Jag fick ej heller något svar på frågan hur man förfarit i det fallet. Jag vidhåller sålunda, att det väsentliga av vad jag sagt står fullständigt obemött.

*Ang. tillfälligt
anslag till
hushållnings-
sällskapen.*
(Forts.)

Sedan får jag fråga, om det ändå inte i detta sammanhang är ganska klokt att undvika tala om premieringar. Jag tror att det skulle vara ett mycket nöjsamt kapitel att gå in på. För mig har elakt folk berättat, att kostnaderna för resorna till premieringsmötena ibland gå till bra mycket mer än de belopp, man utdelar i premier. Det förefaller mig önskvärt om något enklare och framför allt billigare system härvidlag kunde utfinnas än som hittills praktiserats. Jag har ingen egen erfarenhet om detta, och jag har bara velat referera vad som sagts mig av personer som sett sådana saker ibland på ganska nära håll.

Sedan vill jag säga, då herr förste vice talmannen hotar med, »att hushållningssällskapen gör det ingenting, de lägga ned verksamheten»: Ja, då faller det återigen på lantbruksstyrelsen och de sakkunniga, som ej gjort sig underrättade om den saken vid den tidpunkt, då de avgåvo sina första yttranden i denna angelägenhet.

Jag har, herr talman, ingen anledning att frångå mitt yrkande.

Herr H e r m e l i n: Herr talman! Som herrarna finna, är diskussionen nu inne på ett helt annat område, än den varit nästan hela dagen förut och även under gårdagen. Den har nu kommit in på ett mammonistiskt plan! Det gäller här att uppfylla ekonomiska förbindelser! Ekonomiska förbindelser för hushållningssällskapen, där även staten står såsom medansvarig. Den ärade reservanten herr Nilsson i Tånga, har framhävt sparsamhetssynpunkten såsom den förnämsta, därvid understödd av en ärad ledamot av statsutskottet, så även framför allt av herr Thorsson. Ja, mina herrar, även jag är en sparsamhetsvän — det måste en jordbrukare vara — och jag vill taga den största hänsyn till sparsamhetssynpunkterna. Men för herr Nilsson i Tånga har i själva verket denna synpunkt icke till en början varit den primära. När han skrev sin reservation till utskottets utlåtande, då var för honom det primära, att efter det de utsedda sakkunniga för hushållningsskapens omorganisation någon gång i augusti avgivit sitt första utlåtande, det icke skulle ha inträtt några förändrade förhållanden, som skulle kunna motivera anslaget höjning. Detta har nu ytterligare understrukits av herr Thorsson, och i herr Andersons i Råstock anförande låg den egentliga tyngdpunkten därpå.

Jag vill, innan jag går vidare, konstatera, att den ärade reservanten, tidigare chef för jordbruksdepartementet, varmt har framhållit hushållningssällskapens verksamhet. Jag erinrar om detta med anledning av ett yttrande, som fälldes av herr Thorsson. Herr Thorsson sade, att det framkommit grava anmärkningar angående hushållningssällskapens verksamhet. Herr Thorsson bör ju därvidlag kunna känna sig något lugnad, dels av uttalandet från herr Nilsson i Tånga

Ang. tillfälligt
anslag till
hushållnings-
sällskapen.

(Forts.)

och dels av den ställning till föreliggande fråga, som sedermera in- tagits av de sakkunniga för hushållningssällskapens omorganisa- tion.

Och så kommer jag då till de förändrade förhållandena. Det har verkligen, mina herrar, inträtt förändrade förhållanden sedan i au- gusti. Jag tror, att det var någon gång i oktoter de sakkunniga fingo en ny remiss från jordbruksdepartementet, och då uttalade de, att det sista årets räkenskaper visa, att nästan alla hushållnings- sällskap drabbats av förluster. Ja, mina herrar, dessa förluster, upp- komna just på grund av uppfyllandet av de ekonomiska förbindelser- na, måste naturligtvis täckas antingen därigenom, att hushållningssäll- skapen taga av sina kapital eller därigenom, att de gå lånevägen, så som vi nu ock hört, att många hushållningssällskap måst göra. Inom de sakkunniga äro olika meningsriktningar representerade. Deras arbete har nu pågått ett par års tid, och det ser ut, som om det skulle komma att pågå även detta år och att resultatet skall kunna föreligga färdigt till nästa års riksdag. De ha emellertid, åtminstone majoriteten, redan nu framhållit, att det är tillräckligt påvisat, att alla hushållningssällskap av kristiden fått sin ekonomiska ställning försvagad, i vissa fall alldeles undergrävd, och att därför en tillfällig höjning av statsanslaget för sällskapens allmänna verksamhet bör komma — märk det, mina herrar — *alla* sällskap till del i förhållande till den fastställda ersättningen för brännvinsförsäljningsmedlen. De föreslogo därvid ett anslag icke på dessa 682,000 kronor utan på 1,050,000 kronor. Kungl. Maj:t, som redan i statsverksproposition- en hade bundit sig vid en förhöjning av anslaget till 900,000 kro- nor, har emellertid ansett sig böra stanna vid sistnämnda belopp. Kungl. Maj:t har alltså gått en medelväg, har gått lägre än de sak- kunniga, vilka dock framför alla andra ju böra känna hushållnings- sällskapens behov. Jag tror, mina herrar, att vi, om vi vilja, att hushållningssällskapen och staten med dem skola fylla sina förbin- delser, böra biträda utskottets förslag. Och märk, mina herrar, det är bara fråga om tilläggsstaten för 1921. Jag vill icke göra några svartmålningar beträffande hushållningssällskapens verksamhet, där- est utskottets förslag ej bifalles, men jag vill säga, att jag tror, att om riksdagen beviljar dessa medel, så komma de landet till godo.

På grund härav tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr P e t t e r s s o n i Bjälbo: Herr talman, mina herrar! Jag nödgas svara herr Nilsson i Tånga ett par ord. Herr Nilsson på- stod, att jag talade olika såsom sakkunnig och såsom ledamot här i kammaren. Men jag vill erinra herr Nilsson i Tånga därom, att det yttrande, han här läste upp, hänför sig till det anslag, som förra året beviljades, under det att mitt yttrande som sakkunnig i år står i fullkomlig överensstämmelse med utskottets föreliggande förslag.

Förra året låg saken så, att när ärendet kom till oss, lantbruks- styrelsen redan hade yttrat sig och fattat ståndpunkt. Oaktat vi, åtminstone majoriteten av oss, ansågo, att det begärda beloppet var

för litet, tyckte vi att det ej var mycket skäl att ställa till en mera ingående undersökning för att få konstaterat, huruvida det vore möjligt att hushållningssällskapen skulle kunna draga sig fram med det anslaget. Det var för övrigt ganska hopplöst att komma med någonting sådant, när lantbruksstyrelsen redan fattat position. I år emellertid gjorde vi en ingående undersökning. Vi infortrade räkenskaperna från samtliga hushållningssällskap. Vi fingo därigenom en mycket klar och ingående inblick i hela situationen. Vi ansågo oss då icke stå till svars med annat än att förorda det högre anslaget.

*Ang. tillfälligt
anslag till
hushållnings-
sällskapen.
(Forts.)*

Herr Anderson i Råstock förebrådde oss, att vi ej redan förra året kunde se in i framtiden, så att vi redan då hade kunnat komma med begäran om ökat anslag. Ja, det är inte så lätt att se in i framtiden. Det tror jag varken han eller någon annan kan göra i en större utsträckning. Men så mycket kunde vi redan se då, att det gick på tok för sällskapen, och att en stor del av sällskapen redan då hade sin ekonomi undergrävd. I år är det naturligtvis värre, och med varje år som går blir det värre och värre.

Man kan ju anlägga hänsynslös sparsamhetssynpunkt på detta och säga: ni få helt enkelt reda er med det anslag som ni få, och ni få sedan rätta munnen efter matsäcken. Men, som jag sade nyss, vi få taga konsekvenserna. Konsekvenserna bli naturligtvis, att sällskapen få i stor utsträckning inskränka på sin verksamhet. De få avskeda en hel del personal, det är alltihop. Det kan emellertid verkligen ifrågasättas, huruvida icke detta är en missriktad sparsamhet, och huruvida icke de statsutskottssparsamhetssynpunkter, som en hel del av herrarna tyckas vilja anlägga i dag, draga med sig i alla fall konsekvenser, som kunna vara rätt betänkliga.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till det av herr Nilsson i Tånga under överläggningen framställda yrkandet; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då votering emellertid begärdes, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller det yrkande, som under överläggningen angående jordbruksutskottets förevarande utlåtande nr 37 framställt av herr Nilsson i Tånga, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan i berörda utlåtande.

Voteringen utvisade 85 ja, men 88 nej, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

Andra kammarens protokoll 1921. Nr 35.

§ 5.

*Ang. arvode åt
föreståndaren
för statens
reproduktions-
anstalt.*

Vid härpå skedd föredragning av jordbruksutskottets utlåtande, nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förhöjt arvode åt föreståndaren för statens reproduktionsanstalt anförde:

Herr Nilsson i Landeryd: Det nu föredragna utskottsutlåtandet avser en reglering av arvodet för föreståndaren för statens reproduktionsanstalt. Detta arvode bestämdes 1920 till 10,000 kronor, och beloppet motiverades därmed, att arvodet borde vara något högre än för byråchef, vilkens avlöning då uppgick till 8,100 kronor jämte tillfällig löneförbättring. Sedan dess ha ju lönerna för byråcheferna reglerats, så att slutlönen numera uppgår till nära 12,000 kronor. Nu föreslås här, att denne föreståndares arvode skulle höjas till 12,300 kronor. För min del anser jag, att arvodet borde bestämmas i likhet med byråchefernas, och jag skulle mycket väl kunna göra ett yrkande här i den riktningen. Men det är ett annat uttalande, som utskottet gjort, som jag anser icke bör stå kvar i den form det fått, nämligen när utskottet tillstyrkt vad Kungl. Maj:t föreslagit rörande ett kvinnligt biträde samt assistenten och faktorn vid anstalten. De båda sistnämnda ha nu 4,000 kronor vardera och det kvinnliga biträdet 2,400 kronor. Nu har emellertid statskontoret i ett yttrande beträffande denna sak förordat, att de två förstnämnda tjänstemännen skulle komma upp i lönegrad B: 12, d. v. s. få en begynnelselön av 6,048 kronor och en slutlön av 7,212 kronor, och att det kvinnliga biträdet skulle komma upp i lönegrad C: 5, vilket ju innebär en mycket väsentlig förhöjning av hennes lön. Dessa belopp anser jag vara alldeles för högt tilltagna, och då nu utskottet tillstyrkt vad Kungl. Maj:t föreslagit, skulle härav följa, att även dessa löner skulle bestämmas till de belopp, som äro framlagda i den kungl. propositionen.

Jag ber på grund av detta, herr talman, att få yrka, att ärendet återremitteras till jordbruksutskottet. Detta yrkande har framställts i första kammaren, och första kammaren har beslutat i enlighet med detsamma.

Herr Johansson i Uppmälby: Herr talman! Då här framkommit ett återremissyrkande och första kammaren redan beslutat återremittera detta ärende, ha vi från utskottets sida ingenting att erinra mot, att ärendet återremitteras. Jag ber att få instämma i återremissyrkandet.

Vidare yttrades ej. Kammaren beslöt att återförvisa ifrågavarande ärende till utskottet för ny behandling.

§ 6.

Föredrogos vart efter annat jordbruksutskottets utlåtanden: nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tæc-

kande av brist i meteorologiska centralanstaltens räkenskaper för år 1918;

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till domänfonden för utgifter för återuppbyggande av den nedbrunna föreståndarbostaden vid Ombergs skogsskola;

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsunderstöd för sillfiskeförsök vid Island;

nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig förhöjning under år 1921 av statsunderstödet till vissa centralkassor för jordbrukskredit;

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyte av mark mellan kronan och Stora Kopparbergs bergslags aktiebolag;

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar; och

nr 45, i anledning av väckt motion om användande av visst belopp utav krigsförsäkringskommissionens överskottsmedel till avsättning av en fond för främjande av försäkring utav fiskares båtar och redskap.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 7.

Härefter förekom till behandling andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 8, i anledning av dels motion i fråga om vissa ändringar i kungörelsen angående boställsordning för lärarpersonalen vid folk- och småskolor, dels motion angående suspension tillsviðare i viss mån av gällande föreskrifter om kommuners byggnadsskyldighet för folkskoleväsendets behov.

Ang. boställsordning för lärarpersonalen vid folk- och småskolor m. m.

I en inom andra kammaren väckt motion, nr 142, hade herr *Schelin* hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om sådan ändring i boställsordningen för personalen vid folk- och småskolor den 18 september 1918, att tjänstebostad för folk- eller småskollärarinnor skulle kunna förläggas över skollokal, att bostad för folkskollärare om 3 rum och kök skulle kunna inrymmas i skolhus avsett för endast en läraravdelning, att den tid, inom vilken av och tillträdesyn skulle äga rum, utsträcktes till 4 månader, samt att Kungl. Maj:t för övrigt måtte vidtaga de ändringar, som med anledning härav kunde visa sig vara behövliga i denna förordning.

Vidare hade i en likaledes inom andra kammaren väckt motion, nr 225, herr *Johansson* i Brånalt föreslagit, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder i syfte att åstadkomma, att författningarnas föreskrifter om kommunernas byggnadsskyldighet för folkskoleväsendets ändamål tillsviðare på det sätt suspenderades och tillämpades, att dylik byggnadsskyldighet kunde åläggas kommun eller skoldistrikt en-

Ang. boställs-
ordning för
lärarperso-
nalen vid folk-
och småskolor
m. m.
(Forts.)

dast i fråga om sådant byggnadsföretag, vars utförande vore oundgängligt nödvändigt för undervisningens upprätthållande i dess hit-tillsvarande omfattning.

Andra kammarens första tillfälliga utskott, som till behandling i ett sammanhang förehaft ovanberörda motioner, hemställde,

1) att andra kammaren måtte för sin del bifalla herr Sehlins ovanberörda motion; samt

2) att herr Johanssons i Brånalt motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Punkten 1).

Utskottets hemställan bifölls; och skulle jämlikt § 63 riksdagsordningen detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

Härpå föredrogs *punkten 2)*; och yttrade därvid

Herr J o h a n s s o n i Brånalt! Herr talman, mina herrar! Genom ett bifall till den av herr Sehlin väckta motionen har i ringa grad även det önskemål, som jag i min motion framhållit, blivit beaktat. Men jag säger och har anledning säga, att den blivit det endast i mycket ringa grad. Avsikten med min motion var att försöka få ned de stora utgifter, som kommunerna, särskilt landskommunerna, på mångfaldiga ställen inom vårt land fått vidkännas med anledning av de av skolinspektörerna eller skolöverstyrelsen ålagda nybyggnaderna och ombyggnaderna av såväl skolhus som lärarbostäder och som varit så betungande, att de med all sannolikhet komma att en lång följd av år ha mycket beklagliga följder med sig. Genom bifall till herr Sehlins motion har en liten lindring ernåtts i dessa utgifter för en del kommuner, där ombyggnader kunna ske och inredningar av bostäder kunna verkställas i redan befintliga hus. Men jag beklagar, att icke utskottsledamöterna ha haft den kännedom som jag har om de av mig här förut omnämnda förhållandena, om de kolossala utgifter, många kommuner fått vidkännas för omnämnda ändamål. Jag har, innan jag väckte motionen, förra året och även föregående år från olika delar av landet hört, vilken stor missstämning som råder till följd av de utgifter, kommunerna för detta ändamål fått vidkännas. Och det gör icke, mina herrar, skolorna och skolväsendet populärt, när till följd av dessa stora och dryga kostnader kommunerna åläggas sådana utgifter, att därigenom deras ekonomi äventyras.

Utskottet har ju kommit med en liten motivering för sitt avstyrkande av min motion, men det enda, som jag anser varit för utskottet vägande, är att det anser, att om en suspendering i enlighet med min begäran hade ägt rum, så skulle det under de närmaste åren här-efter, då andra förhållanden inträtt, bli en så betungande ökning i just dessa om- och tillbyggnader av skolor och lärarbostäder, att det

skulle medföra dryga utgifter och även vår skolundervisningsverksamhet därigenom äventyras. Det är någonting, som jag icke kan precis gå in på, att denna äventyras, men det är givet, att undervisningen icke kan bli så tillfredsställande i dessa gamla lokaler, som man hade rättighet att vänta. Men jag är fullt och fast förvissad om, att om vi väga den undervisning och det resultat, som våra skolor åstadkomma med de dryga kostnaderna för dessa ändamål, såväl då det gäller lärarlöner som bostäder, och vad undervisningen medför, då det gäller allmän folkbildning, emot de frukter, som för 50 år sedan kunde skönjas, att undervisningen gav åt det svenska folket, då ha vi icke på långt när fått den valuta för de utgifter, vårt svenska folk fått vidkännas för skolväsendet. Om en inskränkning i nybyggnadsverksamheten hade kunnat ske, så är jag för min del övertygad om, att det skulle varit till gagn för ekonomien och för den fortsatta förståelsen för undervisningen och för folkbildningen, som även är erforderlig för att den rätt skall kunna fylla sin uppgift.

Det har sagts här, att det angrepp, som jag i min motion har gjort, innefattar orättvisa överdrifter, då jag påstått, att folkskoleinspektörerna ha tillskansat sig en större rätt, än som egentligen tillkommer dem. Efter de uttalanden, överstyrelsen gjort, får jag erkänna, att jag gjort mig skyldig till någon överdrift. Men jag hade för min del trott och många med mig, att skolinspektörerna hade överskridit den verkliga befogenhet de fått. Men då så icke är förhållandet, utan skolöverstyrelsen har detta på sitt samvete, så är det nog inga andra åtgöranden att vidtaga än att försöka inskränka den befogenhet, som riksdagen i detta fall lagt i skolöverstyrelsens händer. Det är väl icke meningen vare sig inom regeringen eller inom riksdagen, att de byggnader, som vi inom kommunerna nödgas uppföra i antytt syfte, skola bli så betungande, att de äventyra de ekonomiska förhållandena. Ty hurudant skall det då bli i fortsättningen? Det torde var och en komma under fund med. Skolöverstyrelsen har sagt i sitt utlåtande angående min motion, att under våren 1919, då statens folkskoleinspektörer voro samlade till möte, hade överstyrelsen anbefallt inspektörerna att iakttaga nödig varsamhet. Men denna nödiga varsamhet har åtminstone icke jag för min del på något håll kunnat skönja. Därför anser jag, att för att i framtiden få till stånd det förtroende för skolväsendet, som är erforderligt för att skolundervisningen skall ha den nytta, som därmed avses, är det nödvändigt, att sparsamhet med avseende å byggnader iakttages.

Jag har styrkts av vad jag i början av mitt anförande yttrade genom tjugtals brev, som kommit mig till handa från åtskilliga ställen i vårt land. Jag vill icke uppläsa dem, för att icke betunga kammarens protokoll, men jag har fått mångfaldiga brev, där man uttalat, att kommunalskatterna i många kommuner ha ökats till det dubbla på grund av de kostnader, vederbörande kommuner fått vidkännas till följd av de nybyggnader av skolhus och lärarbostäder, som dessa kommuner fått vidtaga. Vad detta kommer att ha för följder, torde litet var bli i tillfälle att komma under fund med.

*Ang. boställs-
ordning för
lärarperso-
nalen vid folk-
och småskolor
m. m.
(Forts.)*

Ang. boställs-
ordning för
lärarperso-
nalen vid folk-
och småskolor
m. m.
(Forts.)

Jag beklagar, som jag nämnde, att utskottsledamöterna icke ha enligt mitt förmenande tillräcklig kännedom om verkningarna av de sista årens skolbyggnadsväsen, ty då tror jag, att de också i viss mån skulle haft förståelse för det syftemål, som jag med min motion sökt uppnå. Trots att jag icke har vidare hopp om att kammaren skall beakta dessa syftemål, uraktlåter jag icke att yrka bifall till min motion, på samma gång som jag yrkar avslag å utskottets hemställan.

Herr Olsson i Mora: Herr talman! Jag beklagar, att jag på grund av förkylning icke har samma röstresurser som den ärade motionären. Jag måste redan på den grunden fatta mig kort, och jag hoppas, att mångordighet icke heller skall vara behöflig.

Som herrarna lagt märke till, har motionären i sin motion uttalat, att endast en utväg nu återstode för att komma ur de ekonomiska svårigheter, som kommunerna irakat på grund av depressionstiden, nämligen den att tillsvidare uppskjuta alla byggnadsföretag för folkskoleväsendet, vilka icke äro oundgängligen nödvändiga för undervisningens upprätthållande i dess hittillsvarande omfattning. Jag vill hoppas, att herrarna vid övervägande av detta förslag skola instämma i följande uttalande av utskottet: »Ett beträdande av denna väg skulle nämligen ej blott kunna bli hinderligt för varje än så naturlig och behöflig utveckling på folkskoleundervisningens område. Förslaget skulle också för en lättnad i dagens omsorger leda till en fördubbling av morgondagens. Byggnadsbehoven skulle säkerligen inom kort, liksom efter krigsåren. med ökad styrka framträda på nytt och då genom sin anhopning kännas än mer betungande.» Motionären har icke ens försökt, än mindre lyckats gendriva dessa utskottets skäl.

Då nu motionären erkänt, att han i sin motion gjort sig skyldig till en orättvis överdrift, när han påstått, att flertalet av landets folkskoleinspektörer skulle ha tillägnat sig en makt att tvinga kommunerna utöver vad som vore lämpligt eller möjligt att bära, så har jag i den delen ingenting att tillägga.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Efter av herr talmannen givna propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 8.

Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan upptaget andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, om skrivelse till Kungl. Maj:t med viss framställning angående ett tillämnat s. k. centrallaboratorium.

I en inom andra kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 137, hade herr *Lindman m. fl.* hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att vidare åtgärd för det tillärnade så kallade centrallaboratoriets bringande till fullbordan ej måtte av Kungl. Maj:t vidtagas, med mindre riksdagen beretts tillfälle att avgiva yttrande i frågan.

Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Förta.)

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Fast, Hellberg* och *Olsson* i Labbemåla, vilka ansett, att utskottets motivering bort hava annan i reservationen angiven lydelse.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr *Eriksson* i Grängesberg: Herr talman! Jag är väl underkunnig om, att kammarens ledamöter efter den väldiga debatt, som nu varit, skulle helst se, att plenum avslutades så snart som möjligt, men den fråga som beröres i den motion, som nu bragts under kammarens omprövning, är ändå av den för svenska folket allvarliga betydelse, att jag anser mig vara förpliktad att taga kammarens tid i anspråk för att något klargöra, huru det verkliga förhållandet efter min uppfattning är på apoteksväsendets område. Jag vill icke så mycket gå in på vare sig den motion, som är avgiven, eller utskottets betänkande, utan jag skall övergå till det spörsmål, som ligger bakom motionen, nämligen den åtgärd, som i motionen klandrats.

Vårt svenska apoteksväsen är i stort sett ordnat enligt bestämmelser, som äro utfärdade på 1600-talet. De kungörelser och privilegieformer, som då bestämdes, ha ju ända tills på senare tid varit tillämpliga i vårt land. 1873 utfärdade emellertid Kungl. Maj:t en kungörelse, vari det bestämdes, att de reella apoteksrättigheterna skulle upphöra eller att försäljningen av apotek skulle upphöra med utgången av år 1920.

Från och med ingången av detta år är staten fri och oförhindrad att ordna apoteksväsendet på det sätt, staten finner för ändamålet mest lämpligt. Jag skall då be att först få säga några få ord angående den saken.

Vi ha nu haft i vårt land först reella apoteksprivilegier och sedan personliga apoteksprivilegier. Det är de som nu tillämpas. Dessa nuvarande apoteksprivilegier äro så beskaffade, att en legitimerad apotekare får övertaga försäljningen av mediciner på ett apotek under viss tid. Privilegiet utgår antingen med hans död eller när han blir pensionsmässig, d. v. s. när han fyllt 67 år. I allt fall har den regering, som jag tillhörde, ändrat privilegiebestämmelserna så, att man tillagt ett nytt villkor, vari det utsåges, att den som får privilegium skall vara underkastad vad Kungl. Maj:t framdeles kan komma att föreskriva beträffande privilegiets avstående eller sättet för dess utövande. Således är man oförhindrad

Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)

att när som helst införa nya grunder för apoteksväsendet. Huru dessa nya grunder komma att gestalta sig, kan man icke säga i dag. Vi hava haft en kommitté som arbetade under en följd av år och lagt fram ett förslag, som i stort sett bibehåller nuvarande förhållanden. Jag kan dock icke för min del tänka mig, att den nuvarande apoteksorganisationen lämpligen bör bibehållas, men vad man bör sätta i stället är jag icke på det klara med. Det kräves alldeles säkert förnyad utredning. Jag kan mycket väl tänka mig en framtida organisation av apoteksväsendet med monopolisering av importen, partihandeln och fabrikationen av läkemedel men med personligt privilegierade apotek. Jag kan också tänka mig fullständig statsdrift. Men det kan också diskuteras ett fritt apoteksväsende. Dessa spörsmål äro nu icke aktuella för dagen, utan vad som är aktuellt för dagen är, att det snarast möjligt genomföres sådana förhållanden, att den utplundring — jag säger rent ut utplundring — som nu oftast sker av allmänheten, kan mildras. Det är nog så, att de flesta medborgare icke hava riktigt klart för sig, huru medicin stadgans bestämmelser äro avfattade eller huru medicinen taxeras på våra apotek eller huru det hela är organiserat och ordnat. Det har ju varit en mycket livlig strid, huruvida den åtgärd, som den regering jag tillhörde vidtog, då den på min föredragning gick in på att det skulle sättas i gång ett centrallaboratorium, var i och för sig riktig, och vidare huruvida den åtgärden i och för sig var laglig. Beträffande lagligheten läser det väl icke precis i kväll vara anledning att upptaga en diskussion, utan jag skall i stället övergå till att tala om lämpligheten och anledningen, varför det är nödvändigt, att åtgärder vidtagas för åstadkommande av ett centrallaboratorium eller för att få en bättre organisation av partihandeln och fabrikationen av läkemedel i vårt land.

Nu får man säga vad man vill om den 1913 genomförda apoteksvarustadgan. Det har ju framhållits i tidningspressen och hävdats på olika håll att enligt denna stadga är det fritt att tillverka apoteksvaror för vem som helst som fyller den i stadgan fastställda kompetensen. Skulle den uppfattningen vara riktig, så skulle emellertid därav följa att varje apoteksinnehavare skulle vara både berättigad och kanhända till och med i viss mån skyldig att köpa sina varor hos sådana fabrikanter. Emellertid har en sådan tolkning icke tillämpats och tillämpas icke i dag, utan det är fortfarande så, att apotekarna hava privilegium på att själva tillverka den medicin de skola försälja. Åtminstone är taxans pris beräknad efter sådan hemmaberedning. Och är det så, att de köpa varorna färdiga, så är det i strid med de bestämmelser, som äro därom utfärdade. Bestämmelsen i 1901 års kungörelse har varit mycket diskuterad, men medicinalstyrelsen anser den fortfarande vara gällande. Den lyder sålunda: »Apotekare är visserligen medgivet att efter gottfinnande antingen själv bereda eller genom köp anskaffa sådana farmaceutiska och kemiska preparat, vid vilka i farmakopén äro anförda endast de egenskaper, som utmärka deras behöfliga beskaffenhet

och för vilken apotekaren alltid är ansvarig; men däremot skola alla beredningar, för vilka beredningsmetoden finnes föreskriven och vilkas pris även med hänsyn härtill beräknas, å apoteken framställas. Skulle tvingande omständigheter hava föranlett även sådan berednings inköpande, bör därför i dylikt undantagsfall med räkning eller faktura kunna styrkas, att inköpet skett från annat apotek, som har att ställa sig svenska farmakopéns föreskrifter till efter rättelse.» Beträffande denna bestämmelse anse apotekarna själva den fortfarande gälla. Det säges därom så sent som den 20 maj 1920 i apotekarsocietetens cirkulär till landets apotekare, »att det är en var apotekares ovillkorliga skyldighet att själv bereda alla de preparat, för vilka beredningsföreskrifter intagits i gällande farmakopé», och vidare säges i ett tidigare utsänt cirkulär angående samma angelägenhet, »att dessa skyldigheter äro så mycket mera påtagliga som medicinaltaxans pris på preparanda vore beräknat enligt laboratorietaxans grunder och sålunda förutsatte hemmaberedning». Således ha både medicinalstyrelsen och apotekarna, ja, även droghandlarna ända till i fjol höst, då det blev diskussion om monopol eller icke-monopol beträffande fabrikationen av läkemedel, haft den uppfattningen, att enligt då gällande föreskrifter vore det apotekarnas skyldighet att själva bereda de preparanda, som i farmakopén äro upptagna för hemmaberedning. Detta står naturligtvis i strid med den uppfattning, som säger, att 1913 års apoteksvarustadga har frigivit tillverkningen av läkemedel.

Nu skall jag gå över till medicinalstadgan och se, hurudan den är. Stadgan är uppgjord efter de bestämmelser, som jag nu nämnt. Den går ut från att apotekarna själva skola tillverka sina preparanda. Medicinaltaxan skiljer på två olika slags varor, dels preparat och droger, som köpas färdiga, (emenda) dels sådana som skola beredas å apoteken (preparanda). Enligt de fastställda grunderna för medicinaltaxan äger en apotekare rätt att, när han inköpt färdiga varor, lägga på vissa procent, som skola utgöra hans vinst. Han får sålunda till inköpspriset lägga en viss procent för assurans, 75 öre per kg. för frakt eller 30 öre, om det är fråga om mindre än ett kg. Det belopp, som då uppstår, skall ökas med 100 procent, och på det sättet får man utförsäljningspriset för varan. Detta gäller, när apotekaren köper färdiga varor, men när priset skall beräknas å preparanda som han skall själv bereda är detta mycket mera omständligt. Till inköpskostnaden för drogerna lägges, om drogen t. ex. är en rot som skall pulveriseras, kostnad för förmalning m. m., så att man på det sättet kommer fram till priset på den färdiga varan. När man vid uppgörande av medicinaltaxan gått ut ifrån, att apotekaren själv skall tillverka farmakopéns preparanda, kan det icke gå an med giva, att han har rätt köpa varan färdigberedd. Men detta läser nu ske i stor utsträckning.

Jag skall taga några exempel. Jag skulle kunna taga en mångfald exempel för att i detalj visa, hur taxan verkar, men jag skall blott taga några exempel för att icke trötta kammaren. Nu måste var och en säga sig, att det är oförnuftigt att tvinga apotekarna

Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Fortn.)

Ang. ett s. k. central-laboratorium. att tillverka vissa varor själva, men priset skall naturligtvis då icke heller beräknas efter hemmaberedningskostnaderna.

(Forts.)

Det är mycket egendomligt att se, hur medicinaltaxan är uppgjord. Jag kan med bästa vilja i världen icke förklara en del poster i den. Det måste från medicinalstyrelsens sida ske en ordentlig räfst med avseende på taxepolitiken i vårt land. Det kan icke bestridas att apotekarna i viss mån laborera med bestämmande av dessa taxor själva. Beträffande priset på inköpt färdig vara, föreskriver författningen, att till inköpspriset skall läggas fraktkostnad med 75 öre för kg. och den sålunda uppkomna summan ökas med 100 procent. På det sättet får man utförsäljningspriset, försåvitt det icke är fråga om småpartier då priset beräknas ännu högre. Men hur går det till vid prisberäkningen? Jo, apotekarsocieteten sätter till två apotekare, som med ledning av någon priskurant göra upp en taxa, som delas ut till landets apotekare och som gäller för viss tid, i regel ett halvår i taget. Denna taxa följa apotekarna, när de försälja medicin. Det är föreskrivet i förordningen, att apotekarnas inköpspris skall beräknas efter en priskurant, som är utgiven av någon grosshandlare, som brukar försälja varor till apotekarna. Därav följer naturligtvis, att om det är flera grosshandlare inom denna bransch, så beräkna apotekarna naturligtvis det pris, som är det allra högsta. Men även om så sker, är det fullständigt ofattligt för mig, hur man kan komma upp till sådana priser i medicinaltaxan som man gör. Jag har här den sista medicinaltaxan, som gäller från den 1 januari i år, och jag skall taga några små stickprov för att visa, hur den är uppgjord.

Jag tager en medicin som acetylsalicylsyra. Det är en vara, som säljes i jämförelsevis stora mängder till allmänheten. Det är en apoteksvara, men icke recepturvara. Enligt stadgan är priset 21 kronor per kg. i löst vikt, när det är fråga om försäljning av 100 gram eller därutöver, d. v. s. detta är partipriset. Gäller det däremot mindre än 100 gram men mer än 6 gram, så är priset 2,5 öre per gram. Men låt oss hålla oss till partipriset, som är 21 kronor per kg. Hur man kan komma till detta pris, kan jag icke förstå. Den priskurant, som gällde för december månad i fjol, går ut ifrån ett pris av 6 kronor per kg. Priset hos svenska droghandlare var alltså 6 kronor per kg. Om jag sedan lägger till 75 öre i frakt och fördubblar med 100 procent, kommer jag till 13:50. Men hur man sedan kommer fram till det bestämda priset begriper jag icke. Det blir ju ett överpris på icke mindre än 7:50.

Jag skall taga ett annat exempel, acetylsalicylsyretabletter. I taxan äro 20 halvgramstabletter upptagna till kronor 1: 20. Vad kosta nu dessa tabletter i inköp? Jag har sett en priskurant från Astrea. Dessa tabletter kostade hos denna firma 40 öre i november månad, alltså före taxans uppgörande. Läger jag på frakt och fördubblar med 100 procent, så kan det ändå icke bliva mer än mellan 80 och 90 öre. Men Astreas pris var högt. Priset i Tyskland var samtidigt endast 18 öre. Apotekarna hava nog i allmänhet icke köpt av Astrea utan från Tyskland och måhända

betalt så lågt pris som 18 öre för 20 tabletter, och så få de taga 1:20. Jag skall taga ännu ett exempel, där det medgivna försäljningspriset på den färdiga varan uppgår till kronor 46:50 för 1,000 stycken, men enligt en priskurant kostar 9 kronor i inköp. Läger man på 75 öre per kg. för frakt och fördubblar med 100 procent, så gör det 19:50 för 1,000 stycken, men enligt taxan var priset 46:50. Det blir en ytterligare förhöjning med mer än 100 procent, sedan man först lagt på de medgivna 100 procenten. alltså en förtjänst på omkring 400 procent. Jag förstår icke, hur man kan komma upp till ett sådant försäljningspris.

Jag går tillbaka till den pulveriserade acetylsalicylsyran för att ytterligare visa, hur apotekarna gå tillväga. Enligt stadgan är utförsäljningspriset 21 kronor per kg., men det faktiska inköpspriset har varit 6 kronor. Det har en tid varit nere i 4 kronor, men i december var priset 6 kronor per kg. Nu tillkommer en uppvägningsavgift av 5 öre per pulver. Jag vill berätta, hur vissa apotekare i Stockholm gå tillväga vid uppvägningen. Jag har fått uppgiften från flera håll. De låta icke väga upp pulvren på apoteken, utan de lämna ut detta arbete till kvinnor, som i hemmen utföra arbetet. Enligt taxan får apotekaren 50 kronor, för att han väger upp 1,000 pulver, men dessa kvinnor betalas med 3 kronor per 1,000 pulver. Ja, apotekaren har naturligtvis också kostnader för papper till omslag, men detta torde väl icke uppgå till mer än 10 kronor för 1,000 pulver. Jag undrar, om det var meningen, när taxebestämmelserna uppgjordes, att de skulle få ordna med uppvägningen på det sättet.

Jag skall taga ett enda exempel till. Det gäller veronaltabletter. De kostade i december i fjol 75 öre för 10 stycken halvgramstabletter, men de äro upptagna till kronor 3:05. Om jag också lägger på 30 öre i frakt för 10 tabletter, så kan jag ändå icke komma upp till mer än 2:10.

Nu kan man ju säga, att denna prissättning är ingenting att bråka om, men det är ju så, att den svenska allmänheten på det sättet för sin medicin får betala mera, än den skall göra enligt gällande bestämmelser, och dessa bestämmelser äro tilltagna på sådant sätt, att det räcker bra till.

Nu kommer jag till den andra delen, som gäller *preparanda*. d. v. s. varor som skola tillverkas på apoteken. Då gäller det att först taga reda på vad själva råämnet kostar. Jag skall taga ett sådant exempel som lakritspulver, vilket tillverkas genom förmalning av lakritsroten. Detta lakritspulver är i denna taxa upptaget till ett pris av 28 kronor per kg. Hur har man kommit till detta pris? Jo, på det sättet, att man till inköpspriset på lakritsroten, som upptagits till 3:50 per kg., lagt 75 öre för frakten, det blir 4:25, och fördubblat detta, då man är uppe i kronor 8:50. Härtill har lagts en förmalningsavgift på 15 kronor per kg. Det gör kronor 23:50. Läger man så till 20 procent motsvarande förlusten på förmalningen, blir det i avrundat tal 28 kronor. Nu kunna emellertid apotekarna köpa lakritspulver färdigberett för 5

Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)

Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)

kronor per kg. Tror man då, att det finns apotekare, som själva stå och förmala lakritsroten, när de kunna få köpa lakritspulver färdigt för 5 kronor? Men de debitera säkert 28 kronor per kg. vid försäljning, och det blir således en kolossal överbetalning, som uppkommer därigenom, att medicinaltaxan är byggd på hemmaberedning.

Jag skall taga ett exempel till, sennapulvret. Sennablåd kosta 4: 30 per kg., men sedan, när dessa sennablåd blivit förmalda till pulver, kostar detta pulver kronor 35: 50 per kg. enligt medicinaltaxan. Nu kan man emellertid köpa detta pulver färdigt för kronor 5: 30 per kg. Lägger man till 75 öre för frakten och fördubblar, så blir det kronor 12: 10. men apotekaren får taga 35: 50, och således får han en mervinst på kronor 23: 40.

Nu skall jag övergå till att tala om centrallaboratoriet. Vi förstå ju, varför apotekarna äro så emot centrallaboratoriet. De ha det så utomordentligt bra ställt, som det nu är. Jag säger icke, att alla apotekare köpa de preparat, som de enligt taxan skola själva bereda, färdiga. Men jag har all anledning tro, att många göra det i stor omfattning. Nu förstår var och en, att det är synnerligen angenämt att ha en medicinaltaxa, som tillåter, att man för ett sådant preparat som sennapulver får taga ett pris av kronor 35: 50 per kg., då man kan köpa denna vara färdig för kronor 5: 30 och om taxan vore uppgjord efter beräkning av inköpt färdigt preparat finge taga endast kr. 12: 10 per kg. När man har sådana exempel, och ser, att hela medicinaltaxan är byggd på ett sådant system, så förstår man, varför det blivit en så våldsam opinion mot dem, som vilja ändra förhållandena. När man gick in för tanken på ett centrallaboratorium, så var det först och främst därför, att man ville ha en möjlighet för medicinalstyrelsen, när den skall uppgöra medicinaltaxan, att utöva en verklig kontroll på inköpspriset på droger och medikament.

Nu säger man, att man har priskuranter att gå efter och att taxan är uppgjord efter de olika droghandlarnas försäljningspriser. Ja visst, det står i förordningen, att taxan skall uppgöras med ledning av droghandlarnas priskuranter. Det går nog emellertid till på det sättet, att dessa priskuranter äro uppgjorda efter ett visst pris, men sedan offereras under hand ett lägre pris. Det är så ordnat, att ju högre droghandelspriset är, desto mera förtjänar apotekaren. Han får lägga på 75 öre per kg. för frakt och så öka sammanlagda beloppet av inköpspriset och frakt med 100 procent. Vilken handlande har en sådan ställning, att ju dyrare varans inköpspris är, desto mera förtjänar han? Om ett färdigt preparat kostar 10 kronor, kan apotekaren icke taga mer än 21 kronor 50 öre, men kostar samma vara i stället 20 kronor, kan apotekaren taga 41 kronor 50 öre och förtjänar således dubbelt så mycket. Hela systemet går ut på att göra alla varor så dyra som över huvud taget är möjligt. Då förstå vi ju, att icke apotekarna ha något intresse av att se till, att droghandlarnas priser äro låga, utan i deras intresse ligger, att dessa priser upptagas så högt som möjligt, men att droghandlarna sedan under hand, per te-

lefon eller genom brev, offerera varan billigare. Nog måste det ändå vara av intresse för medicinalstyrelsen att ha en under styrelsens kontroll stående inköpscentral, om vilken man vet, att den offererar de verkliga priserna och följer de olika fluktuationerna. Det viktigaste är dock, att apotekarna icke skola vara ålagda att göra hemmaberedningar, utan att dessa varor, så långt det är möjligt, framställas fabriksmässigt.

*Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)*

Sedan är det ännu en sak, som jag icke har nämnt, och det är frågan om sammansatta läkemedel. Vad jag hittills talat om är droger och preparanda, som man sedan sammansätter till olika läkemedel. Men sedan ha vi sammansatta läkemedel, piller och pulver av olika slag, som kunna tillverkas färdiga. Genom att läkarna standardisera sina recept, kan det i stor utsträckning åstadkommas fabriksmässig tillverkning av färdiga läkemedel, vilka bliva billigare än de, som apotekarna sammansätta av olika preparanda. Sådana färdiga läkemedel importeras nu från Tyskland och andra länder och säljas på våra apotek, och det vore meningen att på detta centrallaboratorium få till stånd tillverkning av sådana läkemedel.

Nu säger man: kan icke denna fråga lösas genom den fria handeln och fabrikationen och genom fri konkurrens? Behövs det, att man har någon central verksamhet för att få en sådan fabrikation till stånd? Jag kommer därvid in på en sak, som är ganska ömtålig. Jag har här kritiserat de priser, som äro lagda på apoteksvarorna, men jag vill icke påstå, att man genom ett centrallaboratorium skulle få ned dessa priser vid detaljförsäljning så mycket, som de av mig angivna beräkningarna visa hän på. Men vad kan man vinna? Jo, att det blir en större trygghet och möjlighet för innehavarna av de mindre apoteken och för hela apotekarkåren att få sin bärgning. Medicinaltaxan är uträknad med hänsyn till de små apotekens bärighet, och priserna äro satta så högt, därför att innehavarna av de små apoteken skola kunna få sin bärgning. Men då förstär var och en, att om en innehavare av ett litet apotek skall få sin fulla bärgning på denna taxa, blir det oskäligt stor vinst för de stora apoteken. Det är detta man vill komma ifrån. Man vill komma fram till en sådan ordning, att de små apotekens innehavare få sin fulla bärgning, men att de stora apoteken icke få oskäligen vinst. Men så är icke nu förhållandet. Taxan kan icke som det nu är ordnat pressas ned så väsentligt, därför att då skulle icke de små apoteken kunna reda sig.

Den tanken har gjort sig gällande inom regeringen och i medicinalstyrelsen, att om man ginge in för centrallaboratoriet, skulle man försöka komma fram till lägre priser på medicin, så långt det är möjligt, men på samma gång se till, att det bleve full bärgning för de mindre apoteken men icke oskäligen vinst för de stora apoteken. Det kan gå mycket bra, om man har en centralapparat för försäljning, så att man håller högre priser än de normala. De, som ha de stora apoteken, få icke så stora rabatter på bruttoförsäljningen som de små apotekens innehavare, d. v. s. man får överskott av de stora apotekens försäljning, som sedan lämnas såsom en direkt premie till de små apoteken. På det sättet blir det en utjämning mellan de stora och

Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)

små apoteken. Men det går icke att med en hel del olika importörer och med den fria handeln komma fram till denna priskontroll, som jag här framhållit såsom nödvändig. Det är en nödvändighet att få ett medel i medicinalstyrelsens hand att kontrollera det hela, och detta kan endast ske genom en central under offentlig och statlig kontroll stående verksamhet på detta område.

Nu har man mot ett sådant centrallaboratorium gjort en invändning av annan art, som jag omöjligen kan förstå. Denna invändning har gjorts i herr Lindmans motion och även på annat håll, och den innebär, att ett sådant centrallaboratorium skulle försämra farmaceuternas tekniska utbildning; de skulle få sämre teknisk utbildning än nu. Den, som kommer med sådana påståenden och samtidigt kräver, att 1913 års apoteksvarustadga skall tolkas så, att apotekarna få köpa sina preparanda färdiga, begriper jag mig icke på. Icke får väl en apotekare mindre teknisk utbildning, om de preparat han säljer äro tillverkade t. ex. i Södertälje, än om de äro tillverkade i Göteborg. Och vad säga farmaceuterna själva? Varken herr Lindman eller Nya Dagligt Allehanda eller Aftonbladet eller jag eller någon annan behöver föra farmaceuternas talan. De kunna tala i egen sak. Och vad säga de? Det är de obefordrade, de som icke fått något eget apotek, således de, som icke hava något direkt ekonomiskt intresse av, hur saken är ordnad som skola ge sin mening tillkänn. Farmaceutförbundets fullmäktige hade ett möte i september i fjol, därvid de diskuterade frågan om hur apoteksväsendet skulle ordnas. I protokollet säges därom:

»Vidare uttalade sig fullmäktige enhälligt för, att nedan stående önskemål måtte vinna vederbörligt beaktande vid en blivande omorganisation av apoteksväsendet:

-
- 8) statligt reglerande av apotekens ekonomi;
  - 9) inrättande av ett av staten drivet centrallaboratorium i förening med droghandel.»

Således ha farmaceuterna själva, som ju måste ivra för sin fortsatta utbildning, krävt inrättandet av centrallaboratoriet, och jag tycker, att man icke skall vara mera konungslig än konungen själv. När farmaceuterna tycka, att det icke är någon fara för deras tekniska utbildning, behöva icke andra besvara sig med den saken.

I herr Lindmans motion klagas det över att genom centrallaboratoriets verksamhet skulle apoteken få mindre vinst, och jag medger, att laboratoriet kan komma att verka i den riktningen, om det ordnas så, att man vid prissättningen skall tillämpa schablonmässiga grunder. Men jag skulle vilja fråga: hur tänker herr Lindman, att det skall ordnas med medicinaltaxan om vi skola ha fri tillverkning av apoteksvaror? Skall det tillåtas fabrikation var som helst i landet, och skola apoteken få köpa dessa fabrikat, men skall ändå taxan vara uppgjord efter hemmaberedning? Anse herrarna, att det skall vara framtidens taxepolitik för våra apotek? Jag kan icke finna annat än att det är nödvändigt att man lägger om taxan så, att den blir uppgjord efter inköpskostnaden på de färdiga preparaten. Om

taxan uppgöres efter denna princip, måste en utjämning mellan apoteken åstadkommas och detta sker bättre genom inrättandet av ett centrallaboratorium än på något annat sätt. När man således gått in för denna tanke, har det icke varit därför, att man velat komma apotekarkårens ekonomiska ställning till livs. Man har icke velat, att de små apoteken skulle bli ekonomiskt sämre ställda; de ha nog icke nu någon lysande tillvaro. Men man har velat, att det icke skall vara som nu, att de stora apoteken skola hava oberättigad vinst, därför att de små apoteken skola kunna leva.

*Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)*

Jag har förut nämnt, att i Kungl. Maj:ts direktiv till medicinalstyrelsen beträffande medicinaltaxan var det underförstått, att man på ett eller annat sätt skulle ordna det så, att det blev till fördel för de mindre apoteken. Jag har försökt framhålla skälen för ett centrallaboratorium och för att det bör bli fabriksmässig tillverkning på detta område och att denna verksamhet sorterar under sakkunnig myndighet och om möjligt organiseras så, att den är direkt i statens hand. Denna fråga hör icke tillsammans med frågan, hur det framtida apoteksväsendet skall ordnas. Apotekskommittén, som gick in för ett bibehållande av det personliga privilegiesystemet, hade även tänkt sig ett sådant centrallaboratorium. En sådan anordning kan mycket väl tänkas vara till nytta vid såväl fritt apoteksväsende eller personliga privilegier som statlig verksamhet på detta område.

Jag skall nu strax sluta. Jag har ansett det nödigt framföra dessa synpunkter och jag medgiver villigt, att jag ganska hårt angripit den nuvarande ordningen på apoteksväsendets område. Men jag har icke angripit kåren såsom sådan utan den taxepolitik, som förts i vårt land, och jag har gjort det därför, att det måste bli en ändring. Det går icke an att fortsätta med hittillsvarande taxepolitik, utan det måste vara medicinalstyrelsens oavvisliga plikt att sörja för att det blir en ändring. Skall 1913 års apoteksvarustadga anses ha upphävt 1901 års kungörelse måste det bli en ny medicinalförordning. Det vill jag hava sagt tydligt och klart, så att det skall höras av Sveriges apotekarkår.

Beträffande utskottets hemställan vill jag icke nu yttra mig. Det kommer säkert någon talare efter mig att yttra sig i den saken. Jag har endast velat ange den syn på saken, jag erhöll vid behandlingen av den fråga varom motionen rör sig. Jag blev då intresserad av att det skulle bli en ny tingens ordning på detta område.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Fast: Herr förste vice talman, mina herrar! Såsom andra kammaren torde finna är vid detta utskottsbetänkande fogad en reservation. Såväl utskottet som reservanterna äro fullt ense om att motionen bör avslås, och det är här därför endast fråga om motiveringen till detta avslagsyrkande.

Utskottet säger i sin motivering, att det icke haft anledning eller möjlighet att upptaga denna fråga till någon verklig realbe-

Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)

handling, därför att utskottet icke haft de handlingar tillgängliga, som gälla detta ärende. Jag är också ense med utskottet om, att så varit förhållandet, och jag ämnar icke på något sätt ingå i någon debatt angående detta i motionen tillämnade centrallaboratorium över huvud. Men då utskottet gjort detta medgivande, att det icke haft vare sig möjlighet eller anledning att ingå på en realbehandling av detta ärende, och sedan kommer med det rätt så positiva yrkande, som framkommer i dess motivering, måste jag säga, att en verklig realbehandling borde hava föregått. Ty om man läser utskottets motivering, tror jag, att kammarens ledamöter knappast kunna undgå att finna, att densamma verkligen bort ge till resultat ett yrkande om bifall till motionen.

Man har här i motiveringen mycket starkt framhållit nödvändigheten av, att riksdagen beredes tillfälle att bli hörd i denna fråga, och man säger här: »Ett slutgiltigt bedömande av frågan om lämpligheten av en dylik åtgärd» — ett centrallaboratorium, sådant, som åsyftas i motionen — »vartill tillräckligt material icke stått utskottet till buds, har icke heller åsyftats i själva motionen, vars hemställan uteslutande tar sikte på kravet om riksdagens hörande vid frågans definitiva avgörande. I detta krav är utskottet ense med motionärerna och anser följaktligen, att en monopolisering i en eller annan form av den fabriksmässiga läkemedelstillverkningen icke bör ske, utan att riksdagen dessförinnan fått tillfälle att fatta ställning i ärendet», etc. Och så tillägges senare litet längre ned: »Det synes utskottet tydligt, att det viktiga och omfattande spörsmål det här gäller kommit i det läge, att riksdagen vid dess slutliga behandling», etc.

Nu vill jag säga, att då man kommer och gör en sådan positiv framställning, förefaller det mig synnerligen nödvändigt, att man haft alla papperen på bordet för att verkligen gå in på en realbehandling av ärendet.

Nu har i utskottets motivering såväl som i reservationen framhållits, att det i motionen åsyftade centrallaboratoriet under vin- och spritcentralens förmedling icke kommit till stånd, och det har väl också närmast varit anledningen till, att det icke ansetts nödvändigt att införskaffa de handlingar, som röra detta ärende. Men jag frågar mig, då man nu kommer fram till detta resultat: Kan det må vara välbetänkt att i så starka ordalag framhålla nödvändigheten av att riksdagen blir hörd i detta ärende på grund av att frågan ligger till på det sätt, som den verkligen gör? Såsom frågan nu ligger till, då apotekarna själva äro intresserade av att lösa densamma, förefaller det mig — och jag frågar er, mina herrar, om det ändå icke kan vara tänkbart — att riksdagen verkligen helt enkelt icke blir hörd i denna fråga. Ty vilka svenska medborgare och sammanslutningar som helst torde väl med de nuvarande lagarna i detta land kunna sätta upp fabriker för tillverkning av alla saker och även, såvitt jag förstår, tekniska preparat och vissa läkemedel.

Nu vill jag för min del säga, att jag rent personligt haft

mycket stort intresse för, att detta centrallaboratorium verkligen kunde komma till stånd, därför att jag har den uppfattningen, att det skulle leda till det resultatet, att allmänheten skulle kunna köpa sina läkemedel betydligt billigare och att man samtidigt med vissa överskottsmedel kunde eventuellt understödja vissa mindre apotekare och medicin Nederlag, som kanske nu kämpa med vissa svårigheter. Jag måste också säga, då jag läst igenom motionen — det finnes ett uttalande i motionen, vari motionären säger: »Monopolinstitutet innebär i sig självt en bestämd motsägelse till förbättring och förbilligande av varorna» — att detta är rätt egendomligt i synnerhet då man ser, vem som är motionär. Man torde väl nämligen ändå icke kunna bestrida fördelarna av en centraliserad verksamhet på snart sagt alla områden, och det är klart, att det kan ha sina nackdelar, men de svårigheter, som kunna vara förenade med tanken på ett monopol, kunna bortelimineras genom att staten får en tillräcklig kontroll över en sådan verksamhet. Såvitt jag förstår, har detta också varit avsikten i de tankar, som man hyst, då det gällt förverkligandet av detta laboratorium.

Utskottet har naturligtvis såsom stöd för denna sin motivering, där man framhåller nödvändigheten av att riksdagen blir hörd i detta ärende, anført, att den förberedande behandling, som kommit ärendet till del, kan berättiga till ett sådant ståndpunkts-tagande. Men jag vågar säga för min del, att jag tror, att det är en ny princip, som man från riksdagens sida här i så fall vill gå in för, ty det brukar ju icke vara vanligt, att man i ärenden av denna eller annan art på det sättet föregriper vad en regering eventuellt tänker komma med. Ty om man på det sätt, som i utskottsmotiveringen framhålles, tänker skydda sig mot, att en regering eller Kungl. Maj:t någon gång i framtiden vidtager vissa åtgärder, som icke skulle stå i full överensstämmelse med vår konstitution, då förefaller det mig, som om just denna vägen är den minst väl valda. Det är ju nämligen ändå på det sättet, att riksdagen har på ett annat sätt tryggheten att få pröva behörigheten och riktigheten i enlighet med grundlagarna av sådana här saker, och då förefaller det mig, som om utskottet också kunnat vänta med dessa positiva uttalanden, till dess att denna fråga inför ett annat forum blivit eventuellt bragt på tal.

Jag kan för min del sålunda icke finna, att det kan vara anledning för riksdagen att göra dessa positiva uttalanden i frågan. Jag kan också meddela, att i det första kammarens tillfälliga utskott, som behandlat detta ärende, har dess majoritet föreslagit en motivering, som till sina väsentliga, ja, nästan alla delar sammanfaller med den reservation, som jag bifogat detta utskottsbetänkande, och att första kammaren i dag med ganska stor majoritet också bifallit samma betänkande.

Jag tror således med hänsyn just till det läge, vari frågan befinner sig, och med hänsyn till, att riksdagens rätt ingalunda trädes för nära på det sättet, utan att riksdagen får tillfälle att

Ang. ett s. k. central-laboratorium. pröva en regerings handlingar i annat sammanhang, att det finns ingen anledning att gå med på de uttalanden, som gjorts från utskottsmajoritetens sida.

(Forts.)

Under sådana förhållanden tillåter jag mig, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan med den motivering, som är anförd i den av mig m. fl. avgivna reservationen.

Under herr Fasts anförande hade herr talmannen återtagit ledningen av förhandlingarna.

Herr Block: Herr talman! Herr Erikssons långa anförande, som nästan uteslutande bestod i angrepp mot våra apotekare och taxan för läkemedel, ligger egentligen vid sidan av denna sak, och jag anser det varken behövt eller ens lämpligt att försöka få till stånd en diskussion i den frågan — icke ens om det varit tidigare på dagen — och jag tänker, att herr Eriksson är väl också mest belåten med, att det icke arrangeras någon diskussion i frågan. Den siste ärade talaren har lagt ärendet på sin rätta plats, och jag kan därför också fatta mig ganska kort. Jag skall försöka genast gripa sakens kärna.

Det är här frågan, om riksdagen vill, att en monopoliserad läkemedelsfabrikation skall få arrangeras inom landet, utan att riksdagen blir hörd. Utskottsmajoritetens motivering tar ju endast sikte på detta, och det är ju detsamma, om läkemedelscentralen kommer till aktiebolaget Vin- och spritcentralen eller om det blir X, Y eller Z, som får den. Det gäller här icke endast transaktionerna med Vin- och spritcentralen, utan alla sådana åtgärder, som kunna syfta till en sådan monopoliserad läkemedelsfabrikation. Om riksdagen då anser, att riksdagen bör höras, innan en så pass viktig och för landet angelägen sak blir ordnad, anser jag, att utskottets förslag till motivering är synnerligen milt.

Här hava vi ju endast hemställt, att motionen icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda, men vi göra det under uttalande av vår »förväntan, att riksdagen beredes tillfälle att yttra sig i här ifrågavarande spörsmål före dess avgörande». Det har sagts, att vi icke haft anledning därtill. Jo, jag anser, att vi haft ganska god anledning, ty det är väl dock allmänt känt, att det var nära, att vi fått en sådan monopoliserad läkemedelscentral. Att vi icke fingo det, är väl svårt att säga alla skälen till, men ett av de viktigaste skälen är sannolikt det, att det varit ett regeringsskifte. Ett sådant skifte kunna vi snart få ännu en gång, och vi veta icke, huru en ny regering då ställer sig till frågan. Jag anser därför för min del, att riksdagen bör göra detta uttalande om, att riksdagen förväntar att den beredes tillfälle att bli hörd i här ifrågavarande spörsmål före dess avgörande.

För övrigt ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan utan ändring av motiveringen.

Herr Lindman: Ja, herr talman, jag skulle kunna inkränka mig till att instämma med den siste ärade talaren, utskot-

tets ordförande, men eftersom jag motionerat i denna sak, skall jag yttra några ord i ämnet.

Jag fäste mig i herr Erikssons yttrande vid, huru ofantligt skarpt han drog fram alla de orimliga pris på olika varor, som säljas på apotek, huru mycket apotekarna förtjäna och huru mycket klander som kan framställas mot dem o. s. v. Men, herr talman, allt detta hör ju icke i den allra ringaste mån till det föreliggande ämnet, så att om nu någon av de här närvarande ledamöterna i kammaren tror, att han genom att rösta för utskottets förslag röstar för dyrare medicin och att om han genom att rösta med reservanterna röstar för billigare medicin, vill jag blott säga, att den saken har icke alls med det föreliggande förslaget att göra.

Motionen har framkommit, därför att regeringen var alldeles på vippen att lämna ett monopol. Regeringen hade faktiskt genom ett beslut förklarat, att den ville lämna sitt bifall till det förslag om inrättandet av en läkemedelscentral, som blivit väckt, och att den ville medge, att från denna central skulle apotekarna få köpa sina varor och icke från någon annan fabrik av samma sort. Detta var en monopoltanke.

Varför denna tanke icke kom till utförande, det känner jag icke i detalj, men jag förstår, att det berott därpå, att medicinalstyrelsen skulle ytterligare yttra sig över den saken, och att Kungl. Maj:t enligt förslaget skulle tillsätta styrelseledamöter. Det är väl ganska visst, såsom den siste ärade talaren sade, att om det icke blivit regeringsskifte monopolet varit här; Kungl. Maj:t hade tillsatt dessa styrelseledamöter, och sedan hade saken varit klar. Nu har jag den uppfattningen, att i en fråga, som är av så pass stor vikt och betydelse som denna, bör riksdagen vara med och höras, i all synnerhet som grundlagarna uttryckligen föreskriva, att Kungl. Maj:t icke får utan riksdagens medgivande utlämna något monopol. Därför synes det mig vara ganska klart, att man från riksdagens sida här vill vara med.

Nu skall jag förbigå den utredning, som herr Eriksson i Grängsberg talat om, och frågan om huruvida medicinalstyrelsens brev av år 1901 nu är gällande eller icke gällande, efter det att apoteksvarustadga av Kungl. Maj:t efter riksdagens hörande år 1913 antogs. För mig står det såsom alldeles uppenbart, att medicinalstyrelsens brev av år 1901 icke vidare gäller.

Herr Eriksson vände sig till mig och frågade: Hur tänker herr Lindman göra i det och det fallet? Jag skall be att få svara herr Eriksson, hur jag tänker göra. Om jag sitter i riksdagen, tänker jag vara med om att pröva den, när Kungl. Maj:t lägger fram frågan för riksdagen, efter vederbörlig utredning. Att en sådan utredning behövs, förstår man mycket väl, när man har hört herr Erikssons anförande. Man förstår, att det var en välgärning, att icke detta monopol kom till i en hastig vändning endast på herr Erikssons föredragning som statsråd och chef för socialdepartementet.

Gentemot reservanten, herr Fast, vill jag blott säga, att det ju

*Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)*

Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)

är gott och väl, att man i en sådan sak efteråt naturligtvis genom konstitutionsutskottet kan få ett Kungl. Maj:ts beslut klandrat, men det är ju icke mycket glädje därmed, om monopolrättigheten redan är lämnad. Skillnaden, mina herrar, mellan utskottsmajoriteten och reservanterna är en enda liten sak, men som är viktig nog, nämligen, att om man följer utskottsmajoriteten, har man förklarat, att riksdagen vill höras, om det skall givas ett monopol på detta område, men om man följer reservanterna, har man förklarat, att riksdagen icke bör få tillfälle att uttala sig om ett eventuellt monopol i detta fall. Man har då icke alls sagt ifrån, att man vill ha den saken inför riksdagen.

Jag har, herr talman, den alldeles bestämda uppfattningen, att det, i synnerhet nu sedan ärendet väl genom denna motion kommit på tal och blivit föremål för riksdagens behandling, vore helt enkelt alldeles omöjligt, att riksdagen skulle kunna bifalla något, varigenom den icke tydligen sade ifrån, att riksdagen vill bli hörd, innan ett monopol här lämnas.

Herr Bratt: Herr talman! Den fråga, som här föreligger till kammarens behandling, har onekligen nu kommit i ett läge, som bjärt kontrasterar mot det, vari den befunnit sig, då den diskuterats i pressen. Meningsmotsättningen mellan utskottets majoritet och reservanterna är icke synnerligen påfallande, under det att meningsmotsättningarna förut i den offentliga diskussionen varit mycket skarpa. Det kan därför med visst fog sägas, i likhet med herr Lindman, att skillnaden i de yrkanden, som här göras, icke är så synnerligen stor. Dock ansåg herr Lindman en viktig skillnad ligga däruti, att riksdagen, om den följer utskottet, tydligt säger ifrån, att något monopol icke får lämnas utan att riksdagen skall höras. För min del kan jag visserligen icke finna annat än att herr Lindman här sammanträngt och chargerat premisserna för att komma till en bestickande slutsats. Innebure ett bifall till reservanternas yttrande, att riksdagen frånträdde sin rätt att yttra sig innan ett monopol beslutades, så är det dock egendomligt att första kammaren biträtt ett yrkande, som sammanfaller med reservanternas. Jag tror icke för min del, att frågan ligger så till, att det är nödigt eller ens nyttigt att här gå på utskottets linje och i detta fall direkt uttala, att riksdagen bör höras. Reservationen förefaller mig tillfylllest, och jag skall be att få lämna några skäl för denna min uppfattning.

Det är icke att skildra denna sak riktigt, då man säger, att »regeringen var på vippen» att lämna ett monopol, och att ett sådant monopol hade blivit lämnat, därest det icke blivit regeringsskifte, liksom att ett sådant monopol, en gång givet, visserligen kan göras till föremål för klander, men det gjorda ej göras om. Den, som hör en sådan framställning, måste med nödvändighet få en oriktig uppfattning om läget, sådant det då förelåg och i viss mån ännu är.

Det är omöjligt att behandla denna sak så formellt, att man endast väger emot varandra utskottsmajoritetens motivering och re-

servationen. Man är tvungen att gå in på realfrågan, och jag skall be att med nödig hänsyn till den sena timmen få göra det.

Enligt gällande författningar äga apotekare för sin rörelse inköpa enkla, relativt lätt analyserbara ämnen, s. k. emenda, d. v. s. köpvaror. Till allmänheten äga de försälja dessa, men givetvis ock de sammansatta läkemedel, som härur, på läkarerecept eller annorledes, kunna framställas. Bland dessa sammansatta läkemedel in- taga de s. k. preparanda en särställning. De äro huvudsakligen så- dana läkemedel, som enligt farmakopéns föreskrifter skola finnas på lager och av apotekare framställas. Enligt vad man hittills an- sett, har apotekare icke haft rätt att från droghandlare inom eller utom landet inköpa dylika sammansatta läkemedel, enär deras be- skaffenhet och sammansättning icke av apotekaren lämpligen kan analyseras.

Jag har här i min hand svenska farmakopéen som måste uppfattas som en av Kungl. Maj:t utfärdad förordning. Jag slår upp den på måfå. Jag finner, att det här på ena sidan står ett ämne »gelatinae chlorethi morphici». Det är ett preparandum. På motsatta sidan står det ett annat ämne »gelatina alba», som är ett vanligt emendum. Rörande det förra ämnet står noggrant angivet, hur det är samman- satt, och i överensstämmelse härmed skola apotekarna framställa det. Härigenom komma de att kunna taga ämnets sammansättning på sitt ansvar, och de ha ock rätt tillgodogöra sig en betalning för va- ran, som vida överstiger, vad fallet skulle vara, därest det varit fråga om ett emendum. De ha nämligen ock att taga betalt för arbetet enligt särskild taxa, *pro labore*. Läkemedlet blir härigenom dyr- bart, men det har ansetts nödigt ur kontrollens synpunkt. »Gela- tina alba» åter är ett emendum, och för detsamma står i farmakopéen icke angivet dess sammansättning, men väl dess *egenskap*. Apote- karen har här möjlighet och skyldighet att analysera köpvaran och efter verkställd analys taga på sig ansvaret för dess beskaffenhet. I ena fallet förekommer således en beskrivning av varan och en iden- titetsreaktion eller analys. I andra fallet, då det gäller preparanda, finns det ingen beskrivning på ämnet utan i stället meddelas dess sammansättning.

Om den mening är riktig, och jag törs icke förneka det, som herr Lindman här gjorde sig till tolk för, nämligen att 1913 års apoteksvarustadga är så skriven — och jag har det från säkraste håll att det beror på ren glömska —, att man i fråga om apoteks- varor i den bemärkelse, som stadgan upptager dem, skall använda en läsart, så att däri ingå även preparanda — om detta är riktigt, tror jag, att man kan säga, att alla sakkunniga i detta land från läkare och apotekare till medicinalstyrelsen äro fullt eniga om det ohållbara i den situation, som då skapats.

Herr Lindman sade visserligen, att 1901 års stadga, där medi- cinalstyrelsen direkt påbjudit apotekarna att själva göra dessa pre- parat, icke längre kan vara gällande, sedan 1913 års av konungen och riksdagen gemensamt stiftade stadga tillkommit. Jag vill dock fästa herr Lindmans uppmärksamhet på, att det finns mycket

Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)

Ang. ett s. k. central-laboratorium.
(Forts.)

goda skäl, som tala för, att å ena sidan visserligen uttryckssättet i denna senare stadga är sådant, att det är svårt att ge skäl *mot* en sådan uppfattning, men att å andra sidan 1901 års stadga alltså har ansetts vara i gällande kraft. Så sent som år 1914 har medicinalstyrelsen utfärdat varningar till de apotekare, som överträtt bestämmelserna om, att dessa preparat skulle göras hemma, och ännu 1920 utfärdade medicinalstyrelsen ändrade grunder för prisättning å läkemedel, i vilken kungörelse uttryckligen står angivet att ett preparandum icke får köpas från droghandlare utan skall å apotek framställas. Endast för vissa undantagsfall medgiver denna kungörelse, att preparandum får köpas, men då från annan apoteksinrättning. Hela den taxa, som föreligger, är, som herr Lindman mycket väl vet, uppgjord på bas av hemmaberedningens ofantligt mycket dyrare priser.

Allt detta talar för att alla, medicinalstyrelsen, apotekaresocieteten, läkarna, aldrig någonsin diskuterat eller tänkt sig möjligheten av annat, än att medicinalstyrelsen med hänsyn till den viktiga kontroll, som behövs för sammansatta läkemedel, hade befogenhet att ålägga apotekarna att själva göra dessa preparat.

Vari består nu det monopol, som herr Lindman talade om? Jo, det består uti, att medicinalstyrelsen, som väl visste, att en hel del av dessa läkemedel, preparanda, göras bättre och mycket billigare fabriksmässigt, ansåg sig skyldig definitivt ordna de olägenheter, som uppstått därigenom att å ena sidan preparandahandeln icke kunde släppas lös, men å andra sidan läkemedlen genom ett strängt fasthållande av bestämmelsen, att de skola göras å apotek, onödigt fördyras. Medicinalstyrelsen ansåg, att då den ägde befogenhet att ålägga apotekarna att själva göra dessa varor, den ock ägde befogenhet att medgiva dem undantag därifrån, och detta, i detta fall, för såvitt varorna inköpas från under medicinalstyrelsens kontroll ställt särskilt centrallaboratorium. Detta företag skulle ordnas på visst föreslaget sätt, och i detsamma finge intet privatekonomiskt intresse göra sig gällande. Man skulle med detta vinna möjlighet att sänka prisen på preparanda, även om man var fullt på det klara med att apotekarna måhända alltså borde förtjäna mera på sammansatta läkemedel än på andra. Den vinst, som kunde uppstå på ett sådant företag, om man icke satte prisen så lågt, som man ur ren affärssynpunkt skulle kunna göra, ehuru alltså avsevärt lägre än apotekens nuvarande beräkningsgrunder, borde man använda till att genom medicinalstyrelsens försorg stödja de mindre apoteken, som ligga långt ut på landsbygden, och för vilkas skull taxan i allmänhet måst sättas så högt som nu är fallet. Våra medicinalpriser i Sverige äro icke uppbyggda med hänsyn till vad apotekaren vid ett stort eller medelstort apotek behöver förtjäna för att kunna leva. Nej, den är uppgjord och måste vara uppgjord med hänsyn till, att apotekarna vid de allra minsta apoteken skola kunna leva. Detta är uppenbarligen ett oriktigt förfaringsätt, som man anser sig på denna väg kunna utjämna.

Nåväl, tänker jag mig herr Lindman säger, jag vill icke disku-

tera detta, allra minst i kväll; den frågan föreligger icke nu; det är möjligt, att denna plan är bra, men under sådana förhållanden önskar jag, att den lägges fram för riksdagen, så att man kan få bedöma den. Jag vidhåller dock, säger herr Lindman, att det är ett monopol, som skall utlämnas.

*Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)*

Jag å andra sidan kan icke medgiva, att det här är fråga om något monopol, allra minst i den bemärkelse, vari detta i allmänhet tages. Jag vet väl, att monopol, särskilt på de sista åren, framställes såsom något särskilt hemskt och som en fara för det fria näringslivet. Men, mina herrar, här är det icke fråga om en fri näring utan om ett stort apoteksmonopol, som snarare kunde sägas bli fullständigat eller utvidgat till ett centrallaboratorium. För all försiktighets skull planlades det dock icke såsom en ny apoteksinrättning, där den enskilde kunde göra förtjänst, men kanske det är just detta, som man har betraktat som ett brott.

Nu är frågan den, om något sådant kan göras utan riksdagens hörande. Ja, det beror på tolkningen av 1913 års stadga. Då herr Lindman tror, att det var regeringsskiftet, som plötsligt kom planerna att inställas, är det kanske icke alldeles riktigt. Det är nämligen så, att, såvitt jag har kunnat finna, och jag tror icke, att jag begår någon indiskretion, om jag säger det, intresset hos den nuvarande regeringen för ett centrallaboratorium är fullkomligt detsamma som intresset därför hos den föregående regeringen. Vad som kommit emellan är, att denna regering, åtminstone en eller annan av dess representanter, som närmast ha handlagt detta ärende, har ansett, att den formella lydelsen av apoteksvarustadgan lägger hinder i vägen för medicinalstyrelsens föreskrift, att preparanda skola göras å apotek, och som en naturlig följd härav ock för medicinalstyrelsens föreskrift, att preparanda, i den mån de icke göras å apoteken, få inköpas allenast från centrallaboratoriet. Ett faktum är dock, att medicinalstyrelsen hittills icke tänkt sig möjligheterna därav, att densamma icke nu efter 1913 års apoteksvarustadga såväl som före densamma ägde rätt att ålägga apoteken att själva göra preparanda. På denna punkt har alla varit eniga, och taxans pris äro satta därefter, men uppenbarligen är det en förutsättning för att medicinalstyrelsen skulle kunna medverka till planen på ett verkligt centrallaboratorium.

Jag vill nämna, att jag från flera regeringsledamöter hört beklagande av, att de måste använda den läsarten, även om de anse, att konsekvenserna äro nog så egendomliga. Och nog må man kalla det egendomligt, att Sveriges regering är av den meningen, att 1913 års stadga har upphävt medicinalstyrelsens rätt att av apotekarna fordra att de själva göra preparanda, men medicinalstyrelsen icke förty, den dag som i dag är, förbjuder apotekarna att köpa dessa läkemedel.

Jag skall icke, i olikhet med herr Eriksson, gå in något utförligare i detta avseende, men jag vill endast visa, att det här gäller betydelsefulla saker för den medicinbehövande allmänheten. Enligt medicinalstyrelsens uppfattning skall en apotekare själv göra opie-

Ang. ett s. k. kakor — vi kunna taga opiekakor som ett exempel —, men enligt regeringens ståndpunkt får han köpa sådana. Vad får han då taga för opiekakorna? Jo, han får taga så mycket, att för 1,000 opiekakor får han beräkna sig en beredningsavgift av 25 kronor, alldeles oavsett vad ingredienserna kosta för att bereda dem. Men han kan köpa dem färdigberedda för 6 kronor 50 öre. Jag menar, att detta är naturligtvis ett oriktigt och oeffterrättligt förhållande, som måste ändras, och det är mot bakgrunden av detta, som herrarna måste läsa talet om, att den förra regeringen och medicinalstyrelsen ville göra ett monopol. Regeringen ville icke göra något annat än tillse, att medicinalstyrelsen medgäve apotekarna den lättnaden, att de verkligen finge köpa varorna, men så, att medicinalstyrelsen skulle garantera kontrollen, vidare att i överensstämmelse därmed taxan skulle regleras; uppkommen vinst kunde möjliggöra sänkning av taxorna. Det är intet attentat mot det svenska folket i något avseende, det står helt säkert icke i strid mot grundlagen; möjligt är dock att 1913 års stadga lägger hinder i vägen därför.

Jag vill icke uppehålla mig längre vid denna fråga, den kommer före i riksdagen längre fram, och praktiskt sett ligger denna fråga så: centrallaboratoriefrågan kan icke numera lösas, såvitt jag ser det, utan riksdagens hörande, ty det behövs endast, att verkligen skickliga och framstående män äro av den meningen, att 1913 års stadga lägger hinder i vägen för den nuvarande ordningen, då törs naturligtvis ingen företagare gå in på detta, ty ett överklagande, som gick till domstol, skulle kunna undanröja den grund, varpå ett sådant företag vilade.

Mycket vore att här tillägga om själva planen rent praktiskt sett. Jag vill nu endast nämna ett par ord om det nuvarande läget, då saken tilldragit sig så mycken uppmärksamhet. Medicinalstyrelsen ansåg, att det vore lämpligare att lösa tvisten om preparandafrågan både med hänsyn till apotekarnas ekonomiska intressen och den läkemedelsköpande allmänhetens intressen, genom att få ett affärsdrivande verk, som stode i ungefär samma förhållande till apoteken som vin- och spritcentralen till systembolagen, och det är detta som gjort, att tanken kom upp, att vin- och spritcentralen skulle kunna medverka till planens realiserande. Med anledning därav vände sig medicinalstyrelsen till vin- och spritcentralen, som sedan Kungl. Maj:t godkänt medicinalstyrelsens plan och de villkor, bolagsstyrelsen uppsatte, åtog sig att finansiera centrallaboratoriet och den därmed sammanhängande droghandeln. Det må vara försummelse av vin- och spritcentralen, att den icke själv undersökte den lagliga grunden för den redan då bestående ordningen, men då alla, medicinalstyrelsen, läkarna, apotekaresocieteten och droghandlarna själva, ej ifrågasatt en annan tolkning av lagen, så erkänner jag, att bolagets styrelse icke tänkte på den saken. Nu ligger saken emellertid så, att vissa apotekare för närvarande hålla på att organisera sig för att köpa de stora fabriker, som äro byggda för detta ändamål, och då, mina herrar, kan det hända, att det blir monopol, utan att riksdagen höres, utan att medicinalstyrelsen höres och utan att Kungl. Maj:t höres, helt en-

kelt därför att apotekarna, d. v. s. de enda köparna, kunna taga i sin egen hand att göra sådana preparanda, och då alla apotekarna äro eniga därom, köpa de därifrån också. Jag vill icke säga, att det är en idealisk utveckling, men jag tror, att det är en grund, varpå senare kan byggas. Det är i alla fall vad som för närvarande överväges av apotekarna, vilka mycket tydligt behärta det ohållbara i den nuvarande situationen, som har blivit ännu mera ohållbar, då det lämnats dem ett auktoritativt stöd, vari de mellan raderna kunna läsa, att om de icke lyda medicinalstyrelsen på denna punkt, vore det icke så farligt, då ingen kunde ställa dem till ansvar.

Jag tror sålunda, mina herrar, icke alls, att det gjorts något attentat eller planerats något attentat mot den svenska näringsfriheten. Jag tror, att Kungl. Maj:t och medicinalstyrelsen varit eniga om, att man skulle undanröja en olägenhet, som låg i den nuvarande ordningen, och med den befogenhet dessa myndigheter nu ansågo sig hava på detta område ville man tillskapa ett nytt led i apoteksväsendet, som skulle fabriksmässigt framställa s. k. preparanda. Det motiverar icke, att riksdagen tager till med stora klubban såsom man möjligtvis kan tycka, att utskottet gör, utan det motiverar snarare, att man, i likhet med första kammaren, går på reservationen och helt nyktert endast säger, att vi hava hört, att det icke blir någonting av, och under sådana omständigheter hava vi icke någon anledning att acceptera den motivering, som utskottets majoritet har förebragt.

Herr talman! Jag ber sålunda att få yrka bifall till den reservation, som är avgiven till utskottets betänkande.

Herr Lindman: Ja, herr talman, jag kan beklaga, att jag tagit upp den frågan, huruvida Kungl. Maj:ts beslut 1913 om apoteksvärustadgan, som fattades efter riksdagens hörande, så att säga »tager över» medicinalstyrelsens brev av 1901 eller ej. Jag gjorde det endast därför, att herr Eriksson i Grängesberg talade om den saken, och därför vill jag framhålla, att den uppfattning, som han uttalade, är enligt min mening icke den riktiga, och jag tror även, att den icke kommer att visa sig vara den riktiga. Då nu emellertid herr Bratt också talar om den saken, så vill jag säga, att någon bevisföring från min sida i detta fall behövs icke alls i denna sak. Det har egentligen icke så mycket med den föreliggande frågan att göra.

Vad som står fast är, att Kungl. Maj:t efter medicinalstyrelsens förslag och med välvilligt biträde av vin- och spritcentralen höll på att göra ett monopol i denna del: man behöver endast läsa handlingarna för att få detta alldeles klart för sig. Det utfärdades ett kungl. brev, som förklarade, att under vissa förutsättningar hinder icke mötte för vin och spritcentralen att ikläda sig de för angelägenhetens ordnande erforderliga förpliktelserna. Bland dessa var även den, att apotekarna skulle få rätt att från centrallaboratoriet köpa preparanda men icke från någon annan. Då gör man sig den frågan: varför kunde man icke lika gärna som att förfara på detta sätt tillåta de andra laboratorierna för dessa saker att få tillverka

Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)

Ang. ett s. k. central-laboratorium. dem? De kunde ju också ställas under kontroll. Det är ju en sak, som man kunde göra.

(Forts.)

När nu herr Bratt talar om alla de välsignelser, som skulle komma med detta, att man skulle få sänkta pris o. s. v., så ber jag att få fråga: vad veta vi här, på det stadium frågan nu ligger, och där vi nu diskutera den, då det icke föreligger en tillstymmelse till utredning, vilka priser det skulle blivit? Vad veta vi, vad vin- och spritcentralen betalade för fabriken i Södertälje? Det finns inga papper på den saken. Kanhända har man för dem betalat mera, än som var riktigt, vilket komme att fördyra fabrikationen. Vad veta vi om, huru den fabriken skulle komma att handhas, som det var meningen att starta? Herr Bratt talade här om priset på opiekakor. Ja, det kunde hända, att opiekakorna bleve dyrare, om de skulle göras vid Astra, än vad man nu kan framställa dem för; det veta vi ingenting om. Jag säger icke alls, att det är så, jag talar endast om, att ingen människa av oss, utom möjligen herr Bratt, som studerat saken, och såsom mycket intresserad av att vin- och spritcentralen skulle hava hand om detta — han vet det — men vi andra veta ingenting, därför att vi icke hava en tillstymmelse till utredning om saken. Det är ju gott och väl, som herr Bratt säger, att vi skulle få medicinen billigare; vi vilja ju allihop hava framställningen därav billigare.

Det föreslås nu vidare, att vissa apotekare, som hava små apotek, skulle kunna hjälpas genom de stora inkomster, som skulle strömma in till detta företag. Jag vill då säga, att om det skall vara på det sättet, att vissa apotek skulle hjälpas på andras eller allmänhetens bekostnad genom högre priser på medicin, så tycker jag, att riksdagen skulle hava ett ord att säga där om, huru dessa mindre apotek skulle hjälpas och om de över huvud böra hjälpas.

Mycket lätt och lekande behandlade herr Bratt hela frågan om monopolet. Det ligger så rysligt nära till hands för honom, att på detta sätt, med den stora vana han har att tala om monopolsaker, yttra sig, när det gäller andra monopol, så jag kan icke alls försöka på långt när mäta mig med honom i detta fall, men faktum är, att herr Bratt kommer nu här och säger någonting, som efter min mening är ganska orimligt, och jag skulle vilja säga, att hans sats måste jag framställa som rent av — jag ber om ursäkt — litet jesuitisk. Han säger: vad är det vi göra? Vi utvidga apoteksmonopolet. Apoteken äro monopol. Ja, vad gör man nu? Jo, man utvidgar monopolet genom att man tillökar det med tillverkning fabriksmässigt av alla dessa saker. Vad är apoteksmonopolet för något? Det är många små monopol, och så blir det ytterligare ett till och så ett stort monopol av alltsammans. Jag tycker icke det är riktigt rätt att resonera om detta på detta sätt, ty, mina herrar, genom apoteksvarustadgan av den 14 november 1913 har rätten att tillverka och handla med läkemedel blivit frigiven; märk väl, att den är frigiven i denna stund genom ett beslut, som är fattat av Konungen efter riksdagens hörande. Då säger herr Bratt helt lätt och lekande: vi göra bara ett

litet större monopol, mina herrar, och så är den saken ur världen. Vad som konung och riksdag beslutat är alldeles detsamma.

Det synes mig, att genom herr Bratts anförande icke på något sätt blivit vederlagt, vad som här i själva verket frågan gäller, och det är: vill Sveriges riksdag nu säga ifrån, att om det skall bli monopol, så skola vi vara med att bestämma därom. Jag lämnar alldeles därhän, om det skall bli monopol eller icke, men om man här vill införa ett sådant och vilja vi, att riksdagen då skall vara med och besluta därom, böra vi rösta med utskottet.

*Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)*

Herr Lithander: Herr talman! Herr Bratt nämnde bland annat i sitt anförande, att det skulle vara av betydelse, att ett monopol i detta fall komme till stånd. Jag tror för min del, att det är ett alldeles motsatt förhållande; jag anser att det är av betydelse för den stora allmänheten, att ett sådant monopol, icke kommer till stånd, och detta därför att det ingalunda är, som herr Eriksson i Grängesberg sade, så, att det därigenom skulle bli ett lägre pris på medicin. Ty det kan icke påvisas ett enda exempel på vare sig detta land eller i andra länder under något tidsskede, att lägre priser blivit följden av monopol, utan tvärtom har det visat sig leda till raka motsatsen. Vi behöva icke gå längre tillbaka än till vårt eget tobaksmonopol, som tillkommit för att, som det hette, allmänheten skulle få billigare och bättre tobaksvaror. Jag vill fråga, om någon av kammarens ledamöter kan säga, att vi fått billigare tobaksvaror i landet.

Både herr Eriksson i Grängesberg och herr Bratt åberopade de dyra priserna på apoteksvaror samt taxor och bestämmelser, som icke verkade, som de skulle. Då är det väl den enklaste vägen att man söker ernå den justering på detta område, som kan befinnas vara erforderlig. Men icke är botemedlet i varje fall att tillskapa ett monopol.

Doktor Bratt åberopade, att första kammaren nyss fattat beslut i enlighet med reservationen, och detta skulle för oss vara en anledning att nu följa i samma spår. Jag vill bara erinra om, att det är i mer än en fråga, som andra kammaren på senare tiden gått sin egen väg, och detta med gillande av det svenska folket. Jag tror, att vi även i denna punkt kunna gå vår egen väg.

Doktor Bratt nämnde, att varje privatekonomiskt intresse vore uteslutet med avseende på det blivande monopolet. Förlåt mig, herr doktor, att jag ställer mig litet skeptisk inför detta uttalande. Vidare skulle de mindre apoteken stödjas. Ja, det är, som herr Lindman säger, möjligt, att så kan vara önskvärt. Men då bör i alla fall riksdagen hava sitt ord med i laget. Jag tror, att det är ganska önskvärt, att andra kammaren för sin del bestämt säger ifrån, att den icke vill hava dessa monopolsträvanden av olika slag genomförda utanför riksdagens avgörande, jag kan säga bakom riksdagens rygg, och i strid mot gällande grundlag, där det heter: »Konungen må inga monopolier instifta.» Jag tror, att det är på tiden, att vi här dra ett streck. I varje fall uttala vi därmed en mening, som är mycket allmän inom vårt land.

Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställen.

(Forts.)

Herr Eriksson i Grängesberg: Herr Block var synnerligen välvillig mot mig och trodde, att han gjorde mig en tjänst, om han icke upptog mitt yttrande till behandling. Jag skulle vara synnerligen glad, om han ville taga upp mitt yttrande till kritik. Jag tror, mig kunna försvara vad jag anförde; herr Block är synnerligen välkommen. Jag skall kunna lämna intressanta belägg för mina påståenden.

Det har nu av herr Lindman och även av herr Lithander framhållits med synnerlig skärpa, att det var meningen, att det skulle inrättas ett nytt monopol. Nu skulle jag vilja fråga dessa herrar om de icke hava reda på, att apotekarna i vårt land ha monopol, ett monopol, som är så effektivt, att det icke mig veterligt finnes något land, som har effektivare monopol på detta område. Det får nämligen icke inrättas ett apotek på något ställe i vårt land med mindre Kungl. Maj:t ger sitt medgivande. Det är det första skyddet. För det andra äro apotekarna tillförsäkrade priser på sina varor, som äro tilltagna så, att de skola kunna reda sig. Och vidare äro de också tillförsäkrade det skyddet, att de få tillverka sina varor själva, och att varupriserna äro beräknade därefter. Detta är väl ett monopol, som, ifall det är riktigt, som herr Lithander säger, att alla monopol fördyra varorna, måste fördyra dessa varor i allra högsta grad. Och jag tror, herr Lithander, att det nuvarande apoteksmonopolet fördyrar varorna i hög grad. Jag är emellertid icke beredd att förorda fritt apoteksväsende. Jag tror, att det har sina nackdelar. Men jag är bestämt förvissad om, att man kan finna andra former för apoteksväsendet, som kan ge oss billigare varor.

Vad var det nu, som jag föreslog Kungl. Maj:t, eller vilken tanke var det, som låg i det kungliga brev, som utfärdades på min föredragning inför Kungl. Maj:t? Det var intet nytt monopol. Tankegången var den: här hava apotekarna monopol på tillverkning av preparanda, på de mediciner, som de skola tillverka; ingen annan får göra det. Deras tillverkning ställer sig allt för dyr, hemberedningen måste ställa sig allt för dyr, priserna äro beräknade på sådant sätt, att de icke äro till fördel för den konsumerande allmänheten. Dessa preparanda kunna tillverkas billigare fabriksmässigt, och det blir bättre kontroll över det hela, om man på sådant sätt kan överflytta en del av fabrikationen. Då säger man till apotekarna: ni få i fortsättningen tillverka edra varor liksom hittills genom hemberedning. Men vill ni icke tillverka dem i hemberedning, få ni köpa dem, men på ett ställe, där de äro tillverkade under sträng kontroll, så att medicinalstyrelsen och samhället i sin helhet veta, att ingenting finnes att anmärka på dessa tillverkningar. Vi taga icke från eder ert monopol, ni få behålla det, men vi ge er tillåtelse att köpa varorna från denna fabrik, så att ni icke behöva göra dem hemma. Sådan var tankegången. Och detta är sålunda icke något nytt monopol, utan endast en överflyttning i vissa delar av apotekarnas monopol på en annan institution. Det är, vad som ligger bakom det hela. Huru-

vida det var lagligt att gå den vägen, det skola vi icke närmare diskutera i kväll. Men eftersom herr Lindman och andra kommit in på det, måste jag säga ett ord även om den saken.

Jag kommer då tillbaka till: gäller 1901 års kungörelse eller icke? Medicinalstyrelsen anser, att den gäller. Medicinaltaxan har varit byggd på 1901 års kungörelse och är det allt fortfarande. Och nog är det väl ändå märkvärdigt, att när vi sex år efter det, att 1913 års apoteksvarustadga kommit till, haft och hava en medicinaltaxa efter 1901 års kungörelsens principer och olika regeringar setat och godkänt dessa principer — och herr Lindman själv har varit statsminister och själv setat i regeringen och godkänt dessa principer — nog tycker man ändå, att det är konstigt att man då efteråt kommer och säger, att 1901 års bestämmelser icke hava gällande kraft.

Men nu skall jag fråga herrarna: hur kommer det att ställa sig för apoteksväsendet, för medicinberedningen och vår egen trygghet, om 1913 års apoteksvarustadga har försatt 1901 års kungörelse — ur gällande kraft? Då kan det inträffa, att vi få en fabrik, som tillverkar en sammansatt medicin, vilken kan bestå av rätt så häftigt verkande gift. Det finnes intet förbud i apoteksvarustadgan, såvitt jag förstår, för sådan fabriktionsmässig tillverkning. En läkare skriver ut ett recept, jag går in på ett apotek och ber att få det expedierat, apotekaren lämnar en lapp till sin springpojke, och han går över gatan till fabriken och får läkemedlet och går så tillbaka med det till apotekaren, vilken lämnar mig varan. Ingen kontroll finnes då annat än den, apoteksstadgan föreskriver för dylik tillverkning. Kan man verkligen tänka sig, att medicinalstyrelsen, som är högsta vårdare av vårt medicinalväsende, skall säga till Sveriges apotekare: ni få köpa färdig medicin av vilken fabrik som helst, som har en föreståndare med de kvalifikationer apoteksvarustadgan föreskriver. Jag kan icke tänka mig, att vare sig en regering, en socialminister eller en medicinalstyrelse kan gå med på någonting sådant. Det var måhända så 1913, att man icke tänkte igenom saken, men jag kan icke förstå annat, än att om det skall kunna bli så, att apotekarna skola få köpa sammansatt medicin färdigberedd, vilket jag tror är nödvändigt, att man kommer fram till för att få dessa varor billigare, så måste det bli en fabriktion med strängare kontroll än den, som stadgas i 1913 års apoteksvarustadga. Och då måste man komma fram till, att denna stadga icke gäller för apotekarna. Den meningen har medicinalstyrelsen hävdad och hävdar fortfarande. Hela dess taxepolitik är byggd på, att denna stadga icke gäller för apotekarna.

Så ett enda ord till herr Lithander. Herr Lithander säger mot mig, att om det är något fel på medicinaltaxan, så bör den justeras. Och herr Lindman svarade som svar på min fråga, hur han ville hava denna utarbetad, att när den saken komme till riksdagen, skulle han yttra sig därom. Jag undrar, om riksdagen skall lägga sig i medicinaltaxan. Men det kanske är nödvändigt, att det kommer dithän. Och blir det icke någon förändring, så att vi verkligen få en medicinaltaxa efter nyare grunder, så skall jag, ifall jag är kvar ett annat år i riksdagen, dra försorg om, att det blir debatt om den saken, det kan

Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)

Ang. ett s. k. central-laboratorium.
(Forts.) jag lova. Jag vill icke klandra medicinalstyrelsen, för att den icke gått in för den principen att apoteksvarustadgan upphäver 1901 års kungörelse. Jag förstår, varför man icke gjort det. Men genom den princip, som nu gäller, få de stora apoteken oberättigad vinst, som de icke böra ha.

Och huru stor är apotekarnas verkliga vinst? Det är det egenomliga med det yrket, att det, såvitt jag vet, knappast finnes någon enda apotekare, som gör ett ordentligt bokslut. Vid nästan alla apotek tar man helt enkelt reda på utgifter och inkomster för föregående år. Och blir det plus, har det varit vinst på affären, och blir det minus, så har det varit förlust. Men affärsmän göra icke ett bokslut på det sättet, de inventera sina lager. De inventera lagren och se efter, om de ökats eller minskats. På det sättet kan man se, hur affären i verkligheten ställer sig. Det verkliga årsresultatet kan man få fram endast genom en inventering. Men såvitt jag vet inventerar endast ett litet fåtal av Sveriges apotekare sina lager. Det är så, som en apotekare här i Stockholm svarade mig för en tid sedan, då jag frågade honom, hur ett sådant förfarande kunde slå ut i verkligheten, att det blir nog utjämnat under en tioårsperiod. Och det tror nog jag också, och detta betyder ju icke så mycket för apotekarna själva. Men det är en annan sak, som spelar in, och det är, att staten kräver att vi skola betala våra skatter efter årsinkomst, och därför måste vi ha reda på våra affärer. Nog blir det rätt på 10 år, men man får icke röra sig med sådana perioder vid skattebetalning. Detta är ju en bisak. Men det är i alla fall en synpunkt, som det synes mig, att man också bör ta hänsyn till, när man skall bedöma deras affärer.

Jag utgår ifrån, att man måste komma fram till ett system, som indirekt kan hjälpa de små apoteken. Apotekskommittén har gått fram på sin linje, men jag tror, att en bättre utjämning kan ske genom ett centrallaboratorium.

Till sist, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen vid detta utskottsbetänkande.

Herr Bratt: Endast några få ord såsom replik till herr Lindman. Han sade, att jag talade så lätt och lekande, när jag kom in på frågan om monopol. Ja, på den saken vill jag icke nu inlåta mig, men jag vill å min sida säga, att jag tycker verkligen, att herr Lindman talade lätt och lekande, när han refererade vad jag här förut yttrade. Jag tycker, att detta herr Lindmans referat smakade litet av — ja, jag vill icke utsäga det, men nog liknade det vad han förebrädde mig! Herr Lindman påstod, att jag sagt, att detta ju icke var något nytt monopol, utan endast en utvidgning av ett monopol: vid sidan av de många monopolen gjorde vi ett stort sådant, och så hade vi ett enda stort monopol. Ja, herr Lindman, det är ett referat, som jag icke känns vid. Så har jag icke yttrat, och därför skall be att få precisera vad jag sagt. Jag har varnat för eller i varje fall ogillat, att denna kliché »monopol» skall helt oreflekterat anbringas på vad här varit ifrågasatt, i det genomskin-

liga syftet att just för närvarande fånga den ovilja, som alltid är färdig att taga sig uttryck, då detta ord och detta begrepp över huvud taget kommer fram. Jag har framhållit, att vi sedan långa tider tillbaka ha ett faktiskt privatmonopol på detta område, och medicinalstyrelsen och apotekarsocieteten med sin uppfattning av gällande författningar leva i den föreställningen, att apotekarna icke skulle hava rätt att köpa dessa varor, utan att de måste göra dem själva. Vad som behövdes var då att giva de apotek, som icke ville göra detta, rätt att köpa från detta laboratorium. Naturligtvis vill jag visst icke förneka, att man med stor fördel kan jämföra detta med, att det har en smak av, har likhet med ett monopol, men jag tror icke, att det är berättigat att säga, att det faktiskt är ett monopol, som planerats.

Nu är det mindre viktigt, vad man vill kalla detta, bara man vet, vad det är fråga om. Jag vill endast på denna punkt tillägga, att det nuvarande tillståndet är icke hållbart. Och då herr Lindman säger, att handeln med apoteksvaror är frigiven, så kanske han formellt har rätt i detta, om man läser apoteksvarustadgan, men ingen skall här kunna förneka, att den kommitté, som berett ärendet, den riksdag, som beslutat, den regering, som lagt fram frågan, alla ha underlåtit att taga hänsyn till preparanda. De ha helt enkelt glömt det. Medicinalstyrelsen har icke kunnat tänka sig möjligheten av något så oerhört, som att dessa sammansatta läkemedel skulle tagas in under fabriktillverkningen utan den speciella kontroll, som kunde åstadkommas av apoteken. Om man gjorde, som herr Lindman sade, så skulle detta gå ut över apotekarna på ett ganska hårdhänt sätt, då därigenom apotekens förtjänst å dessa sammansatta läkemedel, vilka i prissättningshänseende bleve jämställda med emenda, bleve högst väsentligt reducerad.

Alltnog, det här är en strid om ord, men man ser, vad lystringsordet »monopol» har för betydelse, när man får höra det eko från Göteborgsbänken, som alltid svarar på den appellen. Herr Lithander yttrade sig — jag vill just icke säga lätt och lekande — om monopolen, men vad han sade innehöll i varje fall en högst anmärkningsvärd historik om tobaksmonopolet. Om jag förstod honom rätt, sade han att riksdagen tillskapat monolet för att få bättre cigarrer och billigare tobak. Jag var icke i riksdagen på den tiden och kan därför icke vittna av egen erfarenhet, men jag har icke hört, att detta monopol inrättades, för att man skulle få bättre och billigare cigarrer. Jag tror, att det inrättades, för att statskassan skulle få bättre inkomster. Och det tror jag, att tobaksmonopolet kunnat lämna och kommer att lämna i framtiden. I övrigt skall jag icke ingå på kvalitetsfrågan i det fallet då det skulle vidga gränserna för debatten här i kväll.

Herr Lithander tillät sig vad han icke kan uraktlåta, åtminstone när han diskuterar med mig, att döma av den erfarenhet, jag hittills haft, att göra insinuationer, som av somliga åhörare ovillkorligen måste betraktas såsom gående på heder och ära. Om man påtalar det ur denna synpunkt, så är det möjligt, att herr Lithander

Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)

Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)

skulle stå upp och säga, att det mente han icke. Men vad menar då herr Lithander? Då jag sade herr Lithander, att det icke finnes några privat-ekonomiska intressen engagerade i det centrallaboratorium, som skulle startas under Vin- och spritcentralens egid, så sade jag det därför, att jag visste det, och herr Lithander vet ingenting i motsatt riktning. Kan herr Lithander säga något i motsatt riktning, så kommer det att bliva osannolikt och obestyrkt och därför ovederhäftigt.

Vad frågan i övrigt beträffar, så vill jag endast framhålla, att då situationen är sådan den nu föreligger, vill det synas mig, att andra kammaren knappast behöver så förskräckas för ordet monopol och den förra regeringens avsikt att göra detta. Situationen, sådan den då var, är ju skildrad, och läget för dagen är sådant, att man med nuvarande apoteksvarustadgas lydelse, såsom den tolkas av vederhäftiga och skickliga män, icke kan göra något i denna riktning utan riksdagens hörande, för såvitt icke Kungl. Maj:t vill låta utfärda en administrativ stadga utan att höra riksdagen. Formellt tror jag, att Kungl. Maj:t kan göra detta, men jag tror icke, att det ligger inom den praktiska politiken.

Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande.

Herr Hederstierna: Herr talman! Då herr Bratt oupphörligt, oaktat han medger, att åsikten om, att läkemedelstillverkningen är fri, har goda skäl för sig, ständigt insinuerar, att densamma likväl inte är fri, och då herr Eriksson i Grängesberg alldeles bestämt vidhåller, att så är fallet, anser jag det vara min skyldighet att tala om, hur jag förmenar, att denna fråga juridiskt och författningsenligt ter sig.

I instruktionen för medicinalstyrelsen står det sedan gammalt, helt naturligt, att den skall vaka över läkemedelstillverkningen. Detta gjorde, att när medicinalstyrelsen år 1901 utfärdade en kungörelse i detta ämne, den föreskrev, att de och de läkemedelspreparanda skulle tillverkas av apotekarna själva, och därmed ansågs saken klar. Så kom apoteksvarustadgan av år 1913. Det finns ingen möjlighet att läsa denna på annat sätt, än att därmed läkemedelstillverkningen gavs alldeles fri, och denna stadga har riksdagen varit med om att besluta om och Kungl. Maj:t har utfärdat den. Det är möjligt, som herr Eriksson i Grängesberg sade, att det var mycket oförsiktigt detta, då på detta sätt det kan komma att tillverkas läkemedel, som kunde bli farliga, om de fabriksmässigt skulle förfärdigas och så komma ut i handeln. Men detta borde riksdagen och Kungl. Maj:t sett upp med 1913, innan man frigav läkemedlen. Att 1913 läkemedelstillverkningen blivit frigiven, därom kan, som sagt, icke någon tveksamhet råda.

När sålunda Kungl. Maj:t efter riksdagens hörande frigivit tillverkningen under den kontroll, som apoteksvarustadgan bestämmer, är det klart, att därmed medicinalstyrelsens föreskrift, att endast de eller de få tillverka läkemedel, upphävt, och 1901 års kungörelse eller taxa om, att apotekarna skola tillverka preparanda gäller på

grund av apoteksvarustadgan inte mera. Att man inte tänkte på detta, när stadgan infördes, det kan ingen nu hjälpa; faktum står otvivelaktigt kvar. Jag tror också i likhet med herr Bratt, att medicinalstyrelsen inte tänkt sig, att det förhåller sig på detta sätt, men för varje jurist, för varje det minsta författningssakkunnig, kan det icke — jag upprepar det — råda något tvivel om denna sak.

*Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)*

Om nu medicinalstyrelsen vid dessa upplysta förhållanden skulle finna, att den måste vidtaga åtgärder i detta avseende, har styrelsen att gå in till Kungl. Maj:t och Kungl. Maj:t att gå till riksdagen och föreslå ändring i de fall en ändring kan för allmänna säkerhetens skull anses erforderlig. Men utan riksdagens hörande kan, såvitt jag kan förstå, inte någon ändring göras, då Kungl. Maj:t utfärdat apoteksvarustadgan med riksdagens samtycke.

Som frågan ligger, spelar det enligt min åsikt ingen roll, om herrarna vilja taga utskottets hemställan eller reservationen, därför att det finnes ingen Kungl. Maj:t, som kan inrätta något monopol eller göra någon ändring i avseende å tillverkning av läkemedel utan att höra riksdagen. Men nog tycker jag det är bra märkvärdigt, om kammaren, när denna fråga kommit upp och utskottet föreslagit, att riksdagen naturligtvis bör hålla på sin rätt i det avseendet, att monopol inte utan vidare får bestämmas, inte ville biträda ett sådant förslag. I sak har det emellertid ingen betydelse, ty jag säger än en gång, att Kungl. Maj:t inte kan inrätta ett monopol utan riksdagens hörande.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindman: Herr talman! Blott ett par ord. Jag skall inte uttala mig vidare i den sak, som sist berördes — den har blivit vederbörligen utredd. Jag tycker, att om kammaren gjorde fel vid införande av 1913 års stadga, man skall gå den vägen, att man söker få en ändring till stånd.

Sedan vill jag säga till herr Bratt, att jag ber honom om ursäkt, ifall jag missuppfattat honom, och jag ber honom om ursäkt, för att jag fällde ett yttrande, som möjligen var något olämpligt. Jag gör detta därför, att den vänliga min, som jag hade på mig, då yttrandet fälldes, inte synes i protokollet.

Herr Bratt sade, att vi nu ha monopol i detta fall, nämligen apoteken. Vad är det nu fråga om? Jo, man skulle tvinga apotekerna att köpa från detta laboratorium. Ja, jag vill säga: från *detta* laboratorium. Jag vill understryka »detta» och inte halka över det så lätt och ledigt, ty felet är just det, att man måste köpa från *detta* laboratorium och inte från något annat.

Herr Bratt: Herr talman! Jag ber att få tillägga, att jag inte skall vidga diskussionen till att omfatta även den nu sist berörda sidan av saken. Det har dock inte vare sig av herr Lindman eller någon annan visats, att det varit fel, att man skulle köpa just från *detta* laboratorium.

Ang. ett s. k.
central-
laboratorium.
(Forts.)

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till det av herr Fast under överläggningen framställda yrkandet; och förklarade herr talmannen sig anse den senare propositionen hava flertalets mening för sig. Som votering likväl begärdes, uppsattes, justerades och anslogs en voteringsproposition av följande lydelse:

Den, som vill, att kammaren bifaller det yrkande, som under överläggningen angående andra tillfälliga utskottets förevarande utlåtande nr 9 framstälts av herr Fast, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan i berörda utlåtande.

Omröstningen utföll med 77 ja mot 57 nej; och hade kammaren alltså bifallit det yrkande, som under överläggningen framstälts av herr Fast.

§ 9.

Föredrogos i ett sammanhang andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av väckta motioner dels om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ett effektivare utkrävande från försumliga skattskyldiga av påförda utskylder, dels om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om åvägabringande av en rationell skatteuppbörd, ävensom ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 459, innefattande delgivning av sistnämnda kammares beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 11, i anledning av väckt motion om åvägabringande av en rationell skatteuppbörd.

Kammaren biföll vad dess femte tillfälliga utskott hemställt; och enär beslutet innefattade bifall till ett förslag av enahanda innehåll som det beslut, vilket blivit kammaren genom omförmälda protokollsutdrag delgivet, skulle delgivningen ej föranleda någon kammarens åtgärd.

§ 10.

Slutligen föredrogos vart efter annat

andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående uppdelning av kronouppbörden på flera terminer; samt

statsutskottets utlåtanden:

nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till postverket för dess bestyr med pensionsutbetalningar m. m.;

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition rörande beviljandet av ett räntefritt lån till överstyrelsen för svenska föreningen Röda korset;

nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp för telegrafverkets räkning av fastighet i Gällivare m. m.; och

nr 79, i anledning av väckt motion om åvägabringande av utredning och kostnadsförslag rörande en statsbana Fors—Hosjö—Bollnäs.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 11.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 147, till Konungen, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående indragning av vissa professorsprebenden m. m.

§ 12.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 81, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till kapitalökning för fonden för torvindustriens befrämjande;

nr 82, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anvisande av medel till kapitalökning för fonden för räntefria studielån jämte en i ämnet väckt motion;

nr 83, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående statsbidrag till avlöning av kantorer i vissa fall;

nr 84, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut angående bidrag till förräntning och amortering av fackskolans för huslig ekonomi i Uppsala byggnadsskuld; och

nr 85, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i vissa frågor rörande anslag under riksstatens åttonde huvudtitel;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser rörande arrende av fideikommissjord; och

nr 24, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse i vissa delar av förordningen den 30 juni 1916 om automobiltrafik dels ock i anledning därav väckt motion; samt

andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 12, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående en omarbetning av gällande bestämmelser om den privata arbetsförmedlingen.

§ 13.

Justerades protokollsutdrag.

§ 14.

Ledighet från riksdagsgörömlen beviljades:

herr	<i>Pettersson</i> i Köping	under 3 dagar fr. o. m. den	28 april,
»	<i>Eliasson</i>	» 6 » » »	28 »
»	<i>Strindlund</i>	» 8 » » »	29 »
»	<i>Anderson</i> i Råstock	» 4 » » »	29 »
»	<i>Carlsson</i> i Gävle	» 5 » » »	28 »
»	<i>Thorsson</i>	» 4 » » »	29 »
»	<i>Danielsson</i>	» 5 » » »	28 »
»	<i>Gustafsson</i> i Örebro	» 4 » » »	3 maj,
»	<i>Laurén</i>	» 5 » » »	29 april,
»	<i>Magnusson</i> i Skövde	» 5 » » »	29 »
»	<i>Andersson</i> i Boda	» 3 » » »	28 »
»	<i>Paulsen</i>	» 3 » » »	29 »
»	<i>Blomquist</i>	» 6 » » »	28 »
»	<i>Lindgren</i>	» 3 » » »	28 »
»	<i>Olsson</i> i Labbemåla	» 6 » » »	28 »
»	<i>Carlsson-Frosterud</i>	» 3 » » »	28 »
»	<i>Olsson</i> i Gävle	» 5 » » »	29 »
»	<i>Larsson</i> i Västerås	» 2 » » »	28 »
»	<i>Billqvist</i>	» 5 » » »	28 »
»	<i>Johanson</i> i Huskvarna	» 5 » » »	28 »
»	<i>Norling</i>	» 9 » » »	28 »
»	<i>Wiklund</i>	» 6 » » »	2 maj och
»	<i>Hamrin</i>	» 3 » » »	28 april.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 1,4 på natten.

In fidem
Per Cronvall.